

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

**SPISOVATELÉ NA JEDEN ROK ?
ANEB ČEŠTÍ LITERÁRNÍ DEBUTANTI 2001 – 2005**

diplomová práce

Autorka: Pavla Soukopová, Č – N (SŠ)

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

České Budějovice 2007

Spisovatelé na jeden rok? aneb Čeští literární debutanti 2001-2005

Anotace

Tématem diplomové práce jsou čeští debutující autory. Úvodní kapitola stručně shrnuje základní problematiku. Největší pozornost je však věnována českým debutantům, kteří začali tvořit mezi lety 2001 – 2005 a zároveň zvítězili v kategorii Objev roku v literární soutěži Magnesia Litera. Hlubší interpretaci jsou tedy podrobeny debuty Hany Andronikové, Petry Hůlové, Jonáše Tokarského a Martina Šmause. Veškeré důležité poznatky jsou shrnuty v závěru.

Writers for One Year? or Czech Literary Debutants in Years 2001-2005

Annotation

The topic of this final work is Czech coming out writers. An introductory chapter briefly summarizes some basic questions. However, the biggest attention is paid to Czech debutants who started to create between years 2001 and 2005. At the same time they won the category Revelation of the Year in a literary competition called Magnesia Litera. That is why debuts of Hana Androniková, Petra Hůlová, Jonáš Tokajský and Martin Šmaus are deeper analysed. Finally, all important findings are summed up in a conclusion.

Děkuji doc. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D. za odborné vedení a průběžné konzultace poskytnuté během zpracovávání diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze za odborného vedení vedoucího diplomové práce doc. PaedDr. Michala Bauera, Ph.D.

Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

19.4.2007

.....

Pavla Soukopová

Obsah

ÚVOD	7
STRUČNÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY	8
MAGNESIA LITERA	11
Poslání ceny Magnesia Litera	11
Výňatky ze statutu výročních knižních cen	12
Litera pro objev roku	12
HANA ANDRONIKOVÁ	13
1.1 Válečná tematika	14
1.2 Pronikání prostorů	16
1.3 Čas	20
1.4 Symbolika	23
1.5 Umělecké prostředky	24
1.6 Jazyk	25
1.7 Kompozice	26
1.8 Závěrem	27
PETRA HŮLOVÁ	31
2.1 Exotická tematika	32
2.2 Prostory	34
2.3 Čas	37
2.4 Symbolika	38
2.5 Umělecké prostředky	40
2.6 Jazyk	41
2.7 Kompozice	43
2.8 Závěrem	43
JONÁŠ TOKARSKÝ	48
3.1 Fantasy	49
3.2 Prostory	52
3.3 Čas	53
3.4 Svět kouzel a magie	54
3.5 Symbolika	55
3.6 Umělecké prostředky	56

3.7 Jazyk	58
3.8 Kompozice	59
3.9 Závěrem	60
MARTIN ŠMAUS	65
4.1 Romská tematika	66
4.2 Prostory	68
4.3 Čas	71
4.4 Konflikt dvou společností	72
4.5 Symbolika	74
4.6 Umělecké prostředky	76
4.7 Jazyk	77
4.8 Kompozice	79
4.9 Závěrem	80
ZÁVĚR	84
LITERATURA	88

Úvod

V této diplomové práci s názvem *Spisovatelé na jeden rok? aneb Čeští debutanti 2001 – 2005* se hodlám věnovat debutovým dílům autorů, kteří obdrželi ocenění v kategorii Litera pro objev roku v literární soutěži Magnesia Litera. Jmenovitě se jedná o Hanu Andronikovou (*Zvuk slunečních hodin*), rok vydání 2001, Petru Hůlovou (*Paměť mojí babičce*), 2002, Jonáše Tokarského (*Alchymické dítě a jiné povídky*), 2003 a Martina Šmause (*Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori)*), 2005. Rok 2004 není uveden záměrně, neboť cenu za kategorii Litera pro objev roku 2005 získala kniha Barbory Šlapetové a Lukáše Rittsteina s názvem *Proč je noc černá*. Jedná se o dokument z Nové Guineje, kde autoři tlumočí výpovědi příslušníků dvou kmenů žijících ve vysokohorské oblasti či v nížině deštného pralesa. Protože jsou to pouze překlady rozhovorů a vyprávění tamějších obyvatel, nejedná se tedy o beletrii a rozbor knihy by byl pro tuto diplomovou práci irelevantní.

K výběru právě těchto debutujících autorů mě v první řadě inspiroval přepis přednášky¹ Petra Bílka, docenta české literatury na FF UK, jenž tvrdí, že autoři, kteří začali publikovat až po roce 2000, jsou pouze „*spisovatelé na jeden rok*“, v této souvislosti uvedl například Petru Hůlovou. Debutujícím autorům je v časopisech věnováno nemálo pozornosti, ale doposud jim není věnována žádná kniha. I proto jsem se rozhodla právě pro toto téma. Magnesii Literu jsem zvolila z důvodu, že se jedná o známou, nedávno vzniklou literární soutěž, na české scéně působí od roku 2002 (ceny jsou udělovány za rok předcházející), a výherci jednotlivých kategorií se často objevují na stránkách nejen literárních časopisů.

V této diplomové práci se pokusím ukázat kvality i případné chyby debutových knih, zmínit a komentovat názory literárních kritiků i „obyčejných“ čtenářů. Až s odstupem doby však bude možno posoudit, zda se daná prvotina opravdu stala jen záležitostí jednoho roku.

¹ Seminář pro zahraniční bohemisty pořádaný Obcí spisovatelé ve dnech 6. – 10. září 2004. BÍLEK, P. *Literatura se stala terčem mediální manipulace* [online]. [cit. 16. dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2004/9/17/art19741.html>>.

Stručný exkurz do problematiky

Současné literatuře není věnováno, dle mého názoru, dostatek pozornosti. Většina teoretických děl zabývajících se tímto tématem končí rokem 2000. Samozřejmě, že i když se ve své diplomové práci budu věnovat literatuře mezi lety 2001 – 2005, nemohu v úvodu nezmínit i roky předchozí. V této kapitole budu vycházet převážně z zredigovaného přepisu přednášky docenta české literatury na FF UK Petra Bílka, ze semináře pro zahraniční bohemisty, který byl pořádán mezi dny 6. – 10. září 2004 Obcí spisovatelů, a ankety *Jak se v posledních třinácti letech změnilo postavení a funkce literatury?* uvedené v literárním časopise Host.

Listopadový převrat se viditelně odrazil nejenom v politice, ale i v literatuře a kultuře obecně. Literatura se začíná vyvíjet bez hranic uměle vytvořených cenzurou a politickým dohledem. Po roce 1990 vzniklo téměř 2 000 nových soukromých nakladatelství, ať už z důvodů etických, tedy že vydávají dříve zakázanou literaturu, či z důvodů ekonomických.

První polovina devadesátých let je ve znamení návratu dosud zakázaných autorů. Dochází k „osvěžení“ oficiální české literatury, zároveň však pokulhává její kvalita. Autoři se tematikou i poetikou vrací zpět do padesátých, ale především do sedmdesátých a osmdesátých let a literatura ztrácí kontinuitu se současností. Vytváří se bariéra, kterou je schopen překonat pouze univerzální text, ne však sám o sobě, ale skrze interpretaci. Ostatní texty pouze dokumentují historii. Autoři, kteří v této době působí, se snaží vyplnit „bílá místa“. Ztrácí se povědomí o hodnotových měřítkách, protože odborná kritika se objevuje pouze ve specializovaných časopisech, takže na obvyčejného čtenáře působí minimálně.

V druhé polovině devadesátých let se o literaturu začínají víc zabývat média. Do pozadí se dostávají velikáni oblíbení v první polovině devadesátých let jako Arnošt Lustig, Ivan Klíma, Josef Škvorecký, Milan Kundera a mnoho dalších. Současně s tím se zvětšuje poptávka po nových jménech a nové cestě. Literatura přestává plnit svoji roli „svědomí národa“, tato funkce je nahrazena jinými. Začínají publikovat spisovatelé, kteří svou literaturu staví především na popularitě své osoby a mediální podpoře svých knih. Uvedme například Halinu Pawlowskou, Michala Viewegha či Natálii Kocábovou, která někdy bývá nesmyslně nazývána mluvčí své generace.

Během těchto let vstupují do literatury i výrazné, stylisticky vyvrálenější spisovatelky. Květa Legátová, která se proslavila svou novelou *Jozova Hanule* (2001), jež se v roce 2003 dočkala filmového zpracování pod vedením režiséra Ondřeje Trojana (*Želary*). Dále Kateřina Rudčenkova jako zástupkyně poezie, která za svou tvorbu získala v roce 2003 německou básnickou cenu Huberta Burdy. Z básnických sbírek jmenujme *Ludwiga* (1999), *Není nutné, abyste mě navštěvoval* (2001), či *Noci noci* (2004). Po roce 2000 se na české literární scéně objevuje například Hana Androniková se svou velmi zdařilou prvotinou *Zvuk slunečních hodin* (2001). Ve výčtu bychom mohli pokračovat dále. Je třeba zmínit, že se ženy dokázaly v literatuře prosadit výrazněji než dříve.

Rok 2000 označuje Petr Bílek jako zlomový. Dle jeho názoru vzniká fenomén „Spisovatelů na jeden rok“ nebo také „na jednu dobu“. (Odtud jsem se také inspirovala při volbě názvu své diplomové práce). Zájem o literární díla a jejich autory je vytvářen především mediálně, je tedy spíše spjat s otázkou peněz než skutečnou kvalitou textu. Knihy takovýchto autorů se stávají zlatým dolem a jakousi „snobskou záležitostí“.

Musíme však zmínit skutečnost, že pouze jednu pětinu celkové knižní produkce v České republice tvoří v dnešní době beletrie. Noví neznámí autoři se na literární scéně prosazují velice obtížně, neboť nakladatelství mají své zavedené autory. Zároveň však vznikají specializovaná nakladatelství, díky kterým se ke čtenáři dostávají i tituly, jež ostatní nakladatelé s vidinou možného neúspěchu odmítají vydávat.

Orientace v současné literatuře tedy není snadná. Mnozí lidé knihy, jimž budou věnovat svůj čas, volí například i podle toho, který z autorů získal ocenění v některé z literárních soutěží. Ale ani ta nic nevyovídají o kvalitě díla. Profesor Petr Bílek se k tomuto problému vyjádřil následovně: *Kdybyste si nezávisle na sobě udělali soupis podstatných jmen české literatury a soupis cen, tak si to můžete odškrtnout a vidět, že dneska už skoro každý alespoň něco dostal. ... Motivací je spousta, ale evidentně to, co Honza říkal, hraje svou roli taky. Taky vzniká tendence: „Ona to byla dobrá knížka, ale my jsme loni nestihli mu dát tu cenu. A co když už nic dobrého nenapiše, co kdy se upije nebo zabije? Teď ještě knihu vydal, tak mu to dejme s tím zpožděním.“²*

² BÍLEK, P. *Literatura se stala terčem mediální manipulace* [online]. [cit. 16.dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2004/9/17/art19741.html>>.

... česká literatura se postupně vymaňuje z područí imperativů kladených na ni společenským diskursem. Toto otroctví se tradovalo od národního obrození, kdy literární text byl nositelem funkce národně výchovné, apelativní, etizující atd. ... Druhý princip proměn, s nímž se svět současné literatury musí vyrovnávat, je často utajená a nepozorovaná proměna literárního díla v produkt. Mnohé z toho, co je za literární dílo vydáváno, jím už dávno není. Kniha stále implikuje jistou serióznost, a především v euroamerické tradici budované na biblickém poselství - transcendenci. Jsou tu jakoby pro věčnost.³

V těchto slovech profesora FF JČU Vladimíra Papouška, která se objevila v anketě s názvem *Jak se v posledních třinácti letech změnilo postavení a funkce literatury?*, jež byla v roce 2003 publikována v literárním časopise Host⁴, jsou stručně shrnuty základní změny literatury posledních třinácti let. Ta přestává sloužit vládnoucí politické straně, autoři tedy mají svobodu slova, zároveň se však již nemohou spolehnout na ochranu vládnoucích vrstev. Na druhé straně kniha přestává plnit některé ze svých původních funkcí a stává se pouze prodejním artiklem.

Kvalitu díla a jeho schopnost udržet se na výsluní zájmu čtenářů prověří většinou až čas. V dnešní době přemíry informací vychází mnoho recenzí na právě oblíbené, často diskutované texty. Názory kritiků (i čtenářů) se však mnohdy diametrálně odlišují. Jedni vidí například v Petře Hůlové (což je také v tomto ohledu nejkontroverznější debutant uvedený v této diplomové práci) naději české literatury, druzí však odsuzují její stále se opakující styl, který nepřináší nic nového a začíná čtenáře nudit (viz Petra Hůlová, kapitola 1.8 Závěr).

Tento kratičkový exkurz do problematiky současné literatury bych zakončila slovy filozofa Michaela Hausera: *Hlavním problémem současné literatury je podle mého názoru jednak to, jak navázat na dějnotvornou tradici českého písemnictví v souřadnicích postmoderního kapitalismu, a jednak otázka, jak po postmoderních lekcích dekonstrukce obnovit tvůrčí subjektivitu, schopnost naléhavé výpovědi, jak osázet obzor něčím smysluplným. Jinými slovy: jak znázornit rozdíl mezi povrchem a hloubkou, mezi nihilismem a láskou, mezi amorfní hmotou a charakterem, mezi přítomností a netušenými tvary budoucnosti.*⁵

³ PAPOUŠEK, V. *Postavení a funkce současné literatury*. Host, 2003, roč.19, č. 06, s. 15.

⁴ Setkáváme se s názorem Josefa Nesvatby (prozaik), Josefa Škvoreckého (prozaik, esejista, překladatel), Jiřího Trávníčka (literární teoretik a kritik), Milana Uhde (dramatik, spisovatel) a mnohých dalších.

⁵ HAUSER, M. *Tuto otázku dnes už můžeme pojímat takto: Jaké je postavení ...* Host, 2003, roč.19, č. 06, s. 10.

Magnesia Litera

Poslání cen Magnesia Litera

Hlavním důvodem, proč výroční knižní cena Magnesia Litera vznikla, je *propagace kvalitní literatury a dobrých knih. A to bez omezení či ohledu na žánry.*⁶ Ocenění bylo rozděleno do deseti kategorií, které se snaží obsáhnout veškerou domácí knižní produkci⁷:

Litera za dětskou knihu

Litera za nakladatelský čin

Litera za překladovou knihu

Litera za populárně naučnou literaturu

Litera za poezii

Litera za prózu

Litera pro objev roku

Litera za přínos české literatuře

Litera za publicistiku (tato kategorie vznikla teprve v roce 2007)

Magnesia Litera - knihu roku (hlavní cena)

První udílení cen proběhlo na slavnostním večeru v prostorách Městské knihovny v Praze 10. května 2003. V té době bylo také založeno *Občanské sdružení Litera*, které ceny vyhlašuje a v němž jsou zastoupeny všechny významné české svazy a instituce, které mají co do činění s literaturou a knihami – Akademie věd ČR, České centrum PEN klubu, Obec překladatelů, Obec spisovatelů, Svaz českých nakladatelů a knihkupců, česká sekce IBBY a Nadace Český literární fond. Prvních šest jmenovaných navrhuje poroty k šesti kategoriím. Tyto odborné poroty vyhlašují nominace v příslušných kategoriích, ve druhém kole pak společně rozhodují o vítězích. Součástí ocenění je i finanční prémie spojená s hlavní cenou, která činí 200 000 Kč.

⁶ *Magnesia Litera. Poslání cen* [online]. [cit. 30. dubna 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.magnesia-litera.cz/index_in.php?mm=3&sm=1>.

⁷ *Magnesia Litera. Kategorie knižních cen Magnesia Litera* [online]. [cit. 15. ledna 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.magnesia-litera.cz/index_in.php?mm=3&sm=3>.

Výňatky ze statutu výročních knižních cen M. L.

Ceny jsou udělovány každoročně, vždy na začátku druhého čtvrtletí roku za předcházející rok. Mohou být uděleny pouze těm knihám, které byly vydány v předchozím roce. Za den uzávěrky je stanoven 31. leden příslušného roku (pokud pořadatelé neurčí jinak).

Oficiální trofejí ve všech kategoriích je soška LITERA (případně i finanční ocenění). Hlavní cena **Magnesia Litera – Kniha roku** je oceněna finanční prémie.

Porota se skládá z pětičlenných odborných porot, které jsou každoročně obnovovány. Tyto poroty mají právo nominovat šest kandidátů v příslušných kategoriích. V případě, že je nedostatek kvalitních titulů, nemusí být nominován ani jeden. O vítězích nakonec rozhodují všichni členové hlavní poroty. Nezveřejňují se ale počty hlasů, jichž nominované tituly dosáhly. O výsledku je samozřejmě veden notářský zápis.⁸

Litera pro objev roku

Pro tuto diplomovou práci je nejdůležitější kategorie Litera pro objev roku. Základními podmínkami, jež musí debutující autoři splnit, je, že nesměli již dříve publikovat. Tato cena nemá, stejně jako Litera za přínos české literatury a Kniha roku, odbornou porotu. Vítěze určí podle návrhů jednotlivých odborných porot hlavní porota.

Výherci Magnésie Litery kategorie Litera za objev roku v jednotlivých letech:

2002: ANDRONIKOVÁ, H. *Zvuk slunečních hodin*. Praha: Knižní klub, 2001.

2003: HŮLOVÁ, P. *Paměť mojí babičce*. Praha: Torst, 2002.

2004: TOKARSKÝ, J. *Alchymické dítě a jiné povídky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003.

2005: ŠLAPETOVÁ, B., RITTSTEIN, L. *Proč je noc černá*. Praha: Kant, 2004.

2006: ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozděluj ohníček*. Praha: Knižní klub, 2005.

⁸ *Magnesia Litera. Statut výročních knižních cen Magnesia Litera* [online]. [cit. 30. dubna 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.magnesia-litera.cz/index_in.php?mm=3&sm=2>.

Hana Androniková

(* 9. září 1967, Zlín)

Spisovatelka.

Na Karlově univerzitě v Praze vystudovala Filozofickou fakultu, obor angličtina – čeština. Po ukončení studia strávila rok v Kanadě a po návratu pracovala jako personální manažerka v různých firmách. Od roku 1998 se věnuje literatuře.

Debutovala velmi úspěšnou knihou *Zvuk slunečných hodin*, po níž o rok později vychází *Srdce na udici*.

Tvorba:

Zvuk slunečných hodin (Knižní klub, 2001, ISBN 80-242-0689-7)

Srdce na udici (Petrov, 2002, ISBN 80-722-7138-5)

Ocenění:

Literární cena Knižního klubu (2001)

Magnesia Litera, Litera pro objev roku (2002)

Zvuk slunečných hodin

ANDRONIKOVÁ, H. *Zvuk slunečných hodin*. Praha: Knižní klub, 2001.

1618. publikace Knižního klubu

Odpovědná redaktorka: Eva Lapáčková

Redigoval: Robert Kubánek

Návrh obálky: Magdaléna Kratochvílová

Kresba: František Přikryl

Počet stran: 288

Motto knihy:

Mám pocit, že držím klíč
od svého vězení ve vlastních rukou,
jako by to byl meč...

JOHN DONNE

My jsme příběhy. My jsme mýty a pohádky. Jsme poezie. Naše životy jsou knihy. Knihy plné listů popsaných rukopisem vlastního štěstí a smutku, vlastních úspěchů a porážek. Hýčkáme rukopisy těch, co nás okouzlili krásou svých těl a duší, těch, co nás obdařovali světlem a poznáním, rukopisy, které hřály a hladily. Rukopisy milovaných .

Znovu zakašlala a utřela do hadříku krev, která jí zůstala ne rtech.

Jenže naše knihy skrývají v nitru i listy temnější než tiskařská čern. Stránky poleptané bolestí a křivdami. Stránky bezohledně počmárané, znásilněné lidmi a událostmi, které vtrhly do našich životů jako potopa, jako mor. Stránky černé zaschlou krví utrpení a bezmoci. Stránky bolavé ostnatými dráty. Bez lidských tváří. Jsme knihy plné otřesných věcí, o kterých jsme nikdy nechtěly psát. Kruté mýty a krvavé balady. Můžete je zkusit vytrhnout. Vytrhnout si srdce z těla. Můžete je zkusit upálit. Ale je ten, kdo hází knihy do ohně, ještě člověkem.⁹

1.1 Válečná tematika

Hana Androniková vstoupila do literatury v roce 2001 debutem *Zvuk slunečních hodin*, jehož hlavním tématem je dopad druhé světové války na její přímé i nepřímé účastníky a antisemitismus¹⁰. Tato témata mají v literatuře dlouhou tradici.

⁹ ANDRONIKOVÁ, H. *Zvuk slunečních hodin*. Praha: Knižní klub, 2001, s. 267.

¹⁰ EUMC (Evropské centrum monitorování rasismu a xenofobie, orgán EU) definuje antisemitismus takto: A. je určitý způsob vnímání židů, který lze vyjádřit jako nenávisť k židům. Slovní a fyzické projevy a. jsou zaměřeny proti židovským nebo nežidovským osobám a/nebo jejich majetku, proti institucím židovské komunity a náboženským zařízením. Podobné projevy mohou být namířeny také proti státu Izrael, jako představiteli židovského národa. A. často obviňuje židy ze spiknutí s cílem poškodit lidstvo a nezřídkna na židy svádí vinu za to, že „se právě něco nedaří“. *Antisemitismus* [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus>>.

Osudem válečných obětí se zabývali (nejenom) čeští spisovatelé již od 40. let 20. stol. Systematické, německým fašistickým státem provozované pronásledování a likvidování Židů (ale i jiných nepohodlných skupin a jedinců) vstoupilo do podvědomí lidí pod názvem holocaust (z řeckého holokauston (zápalná oběť)), šoa, což je biblický výraz, který pochází z hebrejštiny (záhuba, zničení) a který jako pojmenování pro tuto zvěrstva upřednostňují právě sami Židé.

Toto velmi často diskutované a umělecky ztvárňované téma nalezneme v mnoha textech. Např. v díle Jiřího Weila¹¹. Jeho rozsáhlý román *Život s hvězdou*¹² (1949) přináší ve svém závěru tradiční existenciální situaci, tedy volbu jedince, zda je ochoten své bytí redukovat na pouhé číslo, splynout s davem a přijmout osud, který mu i proti jeho vůli předurčila zvláště tehdejších tyranů, či byť i marně bojovat za ztracenou osobní svobodu. Dále se objevuje v díle Ferdinanda Peroutky. A to v románu *Oblak a valčík*¹³ vydaném v emigraci v New Yorku (1976), který byl původně zpracován jako divadelní hra.

Z novějších autorů uvedme např. Ivana Krause a jeho *Číslo do nebe*¹⁴, knihu *Treblinka, slova jako z dětské říkanky*¹⁵ od Richarda Glazara, novelu *Jozova Hanule*¹⁶ Květy Legátové, ve které vystupují stejné postavy, jež známe již z knihy *Želary*¹⁷.

Samozřejmě nesmíme opomenout ani významné zahraniční autory. Velice úspěšná a čtivá je *Sophiina volba*¹⁸ Williama Styrona (1. vydání je z roku 1979). Jerzy Kosinský a jeho *Nabarvené ptáče*¹⁹ z prostředí válečného Polska popisuje život malého chlapce. Autobiografický román Imreho Kertésze *Člověk bez osudu*²⁰ získal v roce 2002 Nobelovu cenu za literaturu.

Výčtem autorů zpracovávajících toto téma bychom se mohli zabývat ještě dlouhou dobu. Nejedná se pouze o pamětníky, ale druhá světová válka a holocaust oslovily i následující generace spisovatelů. Válka jako taková se postupem doby stala

¹¹ Z dalších děl bychom mohli uvést např. texty *Na střeše je Mendelssohn* (1960), *Žalozpěv za 77 297 obětí* (1958). Spolu se *Životem s hvězdou* vyšly v roce 1999 v jednom svazku v Nakladatelství Lidových novin.

¹² WEIL, J. *Život s hvězdou, Na střeše je Mendelssohn, Žalozpěv za 77 297 obětí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

¹³ PEROUTKA, F. *Oblak a valčík*. Toronto: Sixty-Eight Publisher, 1976.

¹⁴ KRAUS, I. *Číslo do nebe*. Praha: Academia, 2000.

¹⁵ GLAZAR, R. *Treblinka, slovo jako z dětské říkanky*. Praha: Sefer, 1994.

¹⁶ LEGÁTOVÁ, K. *Jozova Hanule*. Praha: Paseka, 2002.

¹⁷ LEGÁTOVÁ, K. *Želary*. Praha: Paseka, 2001.

¹⁸ STYRON, W. *Sophiina volba*. Praha: Knižní klub, 2005.

¹⁹ KOSINSKÝ, J. *Nabarvené ptáče*. Praha: Argo, 2001.

²⁰ KERTÉSZ, I. *Člověk bez osudu*. Praha: Academia, 2003.

pouze historickým faktem známým z učebnic, ale fenomén fašistické krutosti je stále aktuální, nepochopitelný. Knihy se snaží vysvětlit, a pokud to jde, i pochopit tehdejší události.

Jedním z nejdůležitějších a nejznámějších spisovatelů, který si těmito hrůzami dokonce prošel, je samozřejmě Arnošt Lustig²¹. Již na sklonku padesátých let vydává první povídkové knihy *Noc a naděje*²² (1958) a *Démanty noci*²³ (1958), které situoval do prostředí terezínského ghetta a koncentračního tábora. V jeho povídkách, které se často odehrávají v krátkém časovém úseku, je bezbranný hrdina (nejčastěji starý člověk či dítě) v mezní situaci schopen zmobilizovat veškerou svou sílu na potlačení pudu sebezáchovy na úkor pomoci jiným.

Podobné hrdiny nalezneme i v knize Hany Andronikové *Zvuk slunečních hodin*. Jedna z hlavních hrdinek Ráchel se jako židovka dostává do prostředí ghetta a koncentračního tábora Terezín. Na rozdíl od Lustigových hrdinů však není tak bezbranná.

1.2 Pronikání prostorů

Hana Androniková ve svém debutu proplétá dva hlavní texty – tzv. knihu Indickou a Evropskou²⁴, tedy dva lze říct zcela rozdílné prostory. Na jedné straně Indie - vykreslena jako krásná, pestrá a plná barev. Setkáváme se v ní s nezkrotnou přírodou i zvláštními, pro mnohé Evropany nepochopitelnými zvyky a tradicemi domorodců. Poetičnost tamní přírody je však vyvážena chudobou měst a venkova.

*Matka Indie. Země prastaré kultury, tajuplná a nevyzpytatelná. Široké řeky, šedožlutá voda se valí, tiše a věčně. Indie. Otec se snažil s tou zemí splynout a vytáhnout z propletence různorodých lidí, kultur a náboženství to nejlepší. Matka se nejdřív snažila tu zemi uchopit. Vždycky ve všem hledala smysl. Pak ale musíte Indii nenávidět.*²⁵

²¹ Z dalších děl *Ulice ztracených bratří* (1959), povídka *Můj známý Vili Feld* (původně součástí *Ulice ztracených bratří*), *Dita Saxová* (1962) atd.

²² LUSTIG, A. *Noc a naděje*. Praha: Československý spisovatel, 1992.

²³ LUSTIG, A. *Démanty noci*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2002.

²⁴ MAINX, O.: *Hvězdárka Androniková*. Host, 2003, roč. 19, č. 5, s. 17 – 19.

²⁵ ANDRONIKOVÁ, H. *Zvuk slunečních hodin*. Praha: Knižní klub, 2001, s. 44.

Do této země je situováno rané Danielovo dětství. Sem se vrací ve vzpomínkách v nejtěžších chvílích všichni členové jeho rodiny. Indie se vyskytuje v Ráchelině vyprávění ostatním vězeňským koncentračního tábora.

Proti Indii je postavena civilizovaná Evropa tehdy plná válečných hrůz. Díky tomu, že autorka toto prostředí dobře zná, je její popis podrobnější. Je mnohem propracovanější, konkrétnější a detailnější. Nejlépe tuto skutečnost můžeme doložit na pasážích z koncentračních táborů. Dobové reálie jsou čerpány z dobových dokumentů a textů pamětníků²⁶.

29. října 1941 – Žid nebude mlsat.

*Obchodník napříště nesmí Židovi prodat žádné ovoce, sýry, cukrovinky, ryby, drůbež ani zvěřinu. Aby se nemohlo toto nařízení obcházet, je zakázáno Árijci jakékoliv darování některého z těchto druhů potravin.*²⁷

*O den později se to stalo. 20. listopad 1944. Kolem jedenácté hodiny se rozezněly sirény.*²⁸

Indie byla v polovině 20. století považována za ne příliš civilizovanou zemi, jejíž zvyky pro nás byly nepochopitelné až barbarské. Oproti tomu si Evropa (společně s Amerikou) přivlastnila můžeme říci „monopol na pravdu“. Sebe sama viděla jako civilizovaný světadíl, který má díky své nadřazenosti právo zasahovat do dění jiných, méně vyspělých států. Ale i přesto se nebyla schopna ubránit posledním dvěma ničivým válkám. Kdežto pro Evropany necivilizovaná Indie si dokázala zachovat nezakrotnou nádhru, i přes množství konfliktů.

Oba tyto světy jsou ale propojeny. Např. bosorkou Sávitří²⁹, která je symbolem utrpení a chudoby. Ty jsou přítomny nejen v Indii, ale i u lidí uvězněných v koncentračních táborech či perzekuovaných „na svobodě“. Je přesnou kopií fotografií dětí z Terezína či Osvětimi, které po válce obletěly celý svět. Na jejím příběhu, který se může na první pohled zdát pouze okrajovým, lze dokázat lhostejnost lidí k utrpení, které se jich přímo netýká. Jejich nechuť cokoli udělat, jakkoli pomoci. Nedívají se na dobou ničené a neprávem perzekuované lidi jako na oběti, ale jako na viníky. Jsou však vinni pouze tím, že JSOU. S tím se setkává i Ráchel při svém pobytu v ghettu a koncentračním táboře Osvětimi.

²⁶ Autorka jejich citaci uvádí v posttextu své knihy *Zvuk slunečních hodin*.

²⁷ *Ibid.*, s. 133.

²⁸ *Ibid.*, s. 210.

²⁹ Toto jméno pochází ze staroindické báje z Mahabháraty, pojednává o možnosti přemoci zlý osud. Báje je vnímána jako poselství naděje pro lidskou duši.

Evropský prostor se skládá ze dvou odlišných světů. „Tam venku“ a „uvnitř“. Tedy lidé relativně svobodní a lidé uvěznění v koncentračních táborech (zde zastoupeni vyhlazovacím táborem Osvětim), kde jsou uvězněny i dvě hlavní hrdinky židovského původu Ráchel a Anne Adlerová, které spojil jejich společný osud. Je to zcela uzavřený prostor, který má jiné zákony. Člověk by měl dle představ vedoucích táborů přestat být člověkem a stát se pouhým číslem.

*Kam se ovšem hrabala moje představivost! Po příjezdu do ghetta jsem zažila snad největší šok v životě. Husí kůže a žaludek z betonu. Střet s podmínkami v ghettu. Po první návštěvě latrín jsem chtěla umřít. Skutečně. Nikdy předtím a dokonce ani nikdy potom, snad ani v Osvětimi, jsem tak intenzivně neuvažovala o sebevraždě jako tehdy. Latrína. Jáma, nahrubo sbitá prkna, žádné stěny, žádné dveře. Třísky a poštipaná důstojnost. Zděšení. To nedokážu! Nedokážu se tady posadit a přitom pozorovat kolemjdoucí. Chtěla jsem to skončit. Mít u sebe doušek jedu, vyzunkla bych ho bez váhání. Ale nakonec jsem si řekla, že na to je vždycky času dost.*³⁰

I Daniela, syna Ráchel, měl čekat stejný osud. Jeho otec Tomáš ho však nechá prohlásit za mrtvého, čímž mu zachraňuje život. Ani lidé žijící v relativní svobodě, nemají v této době lehký život. I zde se musí řídit zákony, které je značně omezují. Ale hlavně nemají žádné pravdivé informace o svých blízkých, kteří jsou ve vyhlazovacích táborech. To ničí hlavně Tomáše. Samozřejmě i Daniel trpí ztrátou své matky právě v období, kdy ji nejvíce potřebuje – v období dospívání.

Oba prostory si vyžádaly smrt jednoho z hlavních hrdinů. Prostředí koncentračního tábora přineslo smrt Ráchel, na svobodě umírá Tomáš (byť až později ve čtvrtém prostoru Ameriky). Daniel a Anne v obou světech přežili. A s nimi i příběh jejich blízkých, kteří zemřeli.

Evropskou a Indickou knihu bychom doplnili ještě jedním světem. A to Knihou mýtů, která také tvoří důležitou součást životů postav. Setkávají se s nimi i samotní hlavní hrdinové naší knihy. A to například v již výše zmíněné postavě Sávitří (viz staroindická báje z Mahabharáty). V příbězích, které vypráví Ráchel a později i Daniel svému vnukovi, se vždy setkáváme s hrdinou, který bojuje proti nepřízni osudu. Do jisté míry je vnímáme jako paralelu k hlavním postavám knihy *Zvuk slunečních hodin*, jejichž hrdinství však není primárně vyjádřeno (na rozdíl od mýtických hrdinů). Oba

³⁰ Ibid., s. 56.

tyto typy postav se vyvíjejí a jednají v závislosti na událostech, které ovlivňují jejich životy či životy jejich blízkých.

Setkáváme se tu s fénickými, řeckými a perskými mýty a historií. Celá kniha je těmito příběhy protkána.

Kdysi dávno, na počátku věků, se Slunce zamilovalo do krásné tkadlenky. ... Jenže dědečkovi se jejich vztah nelíbil. A tak zaklel Slunce v kolibříka. Nešťastný kolibřík pak přilétal každý den do zahrady a smutně se díval na svoji milou. Ale dědečkovi to nestačilo. Jednou popadl luk a šíp a kolibříka sestřelil. Tkadlenice se zastavilo srdce. V noci odnesla raněného kolibříka do svého pokoje a ošetřila ho. Starala se o něj, dokud se Slunce neuzdravilo a nevrátilo do lidské podoby. Dívka se pak stala Lunou a oba milenci spolu uprchli.

Když ujížděli po řece na kánoji, zahlédl je bůh deště Čák a seslal na ně déšť a bouři. Slunce a Luna utíkali, pokaždé jen o vlasek unikli nástrahám rozlíceného Čápa. Slunce se proměnilo v kraba a Luna v želvu, ale nic naplat, Luna nakonec zahynula.

Slunce, opuštěný mladý muž, posbíral kousky těla své milé a uložil je v dutinách třinácti stromů. Když uplynulo třináct dní a třináct nocí, dvanáct stromů se otevřelo a z hloubi dutin vylezli hadi a štíři. A ve třinácté dutině byla znovu živá Luna. ...

- Luna zůstala ve třinácté dutině stromu, ke kterému přišel jelen a vydupal do něj dělohu. Pak se Slunce poprvé miloval se svou ženou. ...

- Jedna legenda ještě dodává, že Luna byla Slunci nevěrná. Za trest ji Slunce oslepil na jedno oko, a proto prý Měsíc září míň než Slunce.³¹

Nejmarkantnějším příkladem „mýtického hrdiny“ by mohl být příběh Ráchel odehrávající se mezi zdmi koncentračního tábora. Bojuje tu s nepřízní osudu i za ostatní. Nutí je, aby alespoň v mezích možností žili tak jako na svobodě. Účastní se výchovy dívek, dohlíží na jejich hygienu, spoluorganizuje kulturní činnost v táboře. Prostě se snaží o to, aby zůstali lidmi a nestali se čísly, jak si to velitelé tábora přejí. To byla totiž jediná šance na přežití. V tom vidíme také druh hrdinství tehdejší doby.

V knize se vyskytuje i čtvrtý prostor, a tím je Amerika, která tu však hraje spíše okrajovou roli. Je to jediné místo, kam mohl Tomáš utéct co nejdál od vzpomínek na Ráchel. Symbolizuje budoucnost. Ta však nebyla dopřána Tomášovi, který tu umírá na selhání srdce.

³¹ Ibid., s. 177.

Shrneme-li získané poznatky, vyskytují se v této knize čtyři prostory, které jsou úzce spjaty s časovými rovinami.

1.3 Čas

Jak jsme již výše zmínili, vyskytují se v tomto textu čtyři časové etapy. Jejich řazení však neodpovídá lineárnímu průběhu času. Děj začíná a končí přítomností, tedy v čase, kdy se poprvé setkáváme a pak loučíme s vyprávění Daniela a Anne. Odehrává se na Silvestra v Coloradu, kde se oba zcela náhodně setkávají. Zjišťují, jak úzce jsou jejich životy propojeny a spojují své paralelně se odehrávající příběhy. Tak konečně vyplňují „černá místa“, která je celý život tížila.

Tuto přítomnost zařadíme do etapy poválečné. Ta je spojena s prostorem Evropy (Československa) a Ameriky, kam Daniel a Tomáš utíkají před vzpomínkami. Na konci války se totiž dozvídají, jaká zvěrstva se během války páchala v „pracovních táborech“ s nevinně znějícím heslem nad branou „Arbeit macht frei“, co všechno musela jejich Ráchel snášet, co ji nakonec také stálo život. Přichází však i další nebezpečí, které je donutí odejít, a to nově nastupující komunismu. Tomáš ho chápe jako zlo v určitých aspektech srovnatelné s fašismem. Anne v tuto dobu také opouští svou vlast a odchází do Colorada.

Další časová rovina je předválečná. Je tu vyprávěn příběh Tomáše a Ráchel. Jejich setkání, narození syna Daniela, ale hlavně odchod Toma a později celé rodiny do Indie. Popisuje krásu, zároveň až brutalitu této země. Tu však brzy Evropa předčí svým konečným řešením židovské otázky (Endlösung der Judenfrage).

I s nádhernou Indií, kam se později všichni ve vzpomínkách vrací, je však také spjata smrt v Danielově rodině. Ráchel porodí mrtvé dítě a nikdy se z této tragédie nevzpamatuje.

Dítě se narodilo mrtvé. Kavita řekla, že mámu uřkla Šivorova babice. Moc jsem nechápal, ale někde uvnitř jsem cítil, že se stalo něco hrozného. Přes rodiče se přehnal smršť, kterou nicko nečekal. Jejich pohyby rezonovaly bolestí. ... Máminy oči se někam vytrácely. ... Snažil se na ni dosáhnout.

-Ráchel

Něco v ní se obrátilo a letělo pryč, mizelo rychlostí světla v nedohlednu, někam, kam nemohl. ... Její oči se vracely z vesmírné pouti. Vrásky na jeho čele byly přistávací plocha. Zdálo se, že ho zase vidí, že vnímá stisk rukou, že slyší přerývaný hlas. Děs mu stékal ze rtů.

*- Slib mi, že se nezblázníš!*³²

Jako další časovou rovinu uvádíme nadčasovost mýtů a bájí. Samozřejmě, že se doba vzniku řadí do dávnověku, přesto je většina z nich aktuální i dnes. Některé plní funkci pohádek a příběhů pro děti přinášející morální ponaučení do života.

Největší část textu je však věnována čtvrté etapě. A to období okupace a války. Právě zde se propletou osudy všech zúčastněných. Z Indie chce Ráchel odjet kvůli umírající matce, která zůstala v Československu. Tomáš ji sice varuje, ale bez výsledně. Teprve v Praze u prarodičů Daniel poznává své kořeny, dědeček – historik ho seznamuje nejen s místní kulturou a architekturou, která se značně liší od všeho, co doposud znal, ale přibližuje mu i své náboženství - židovství.

*Nemohl jsem mít lepšího průvodce dávnými časy než starého profesora dějepisu. Město s pachutí poroby i lesku majestátní, město slavné a zavržené, město zjevující tajemství a přitom stále tajemné. Vyšehrad, Petřín a zahrady, které se pomalu probouzely, ... Židovský hřbitov. Staronová synagoga. Stařec s jarmulkou na holé hlavě v šeru gotických zdí. Ze rtů mu utíkaly barvy hebrejských slov...*³³

Tím ale pro Daniela poetika dětství končí. Nastupuje krutá realita. Tomáš je odveden, vyslýchán a bit. Ráchel je po jeho návratu povolána do transportu. Prochází ghettem a je odvezena do koncentračního tábora. Její činnost v koncentračním táboře jsme již výše přiblížili.

Jako malá přestala Ráchel věřit v Boha, protože jí připadá nespravedlivý (nejsilněji vnímala nespravedlnost v postavení žen v židovství). Takže ve chvílích, kdy jiní hledají útěchu u Boha, vytváří si Ráchel vlastní svět, místo, kam se může před krutostí reality skrýt. Inspirované vzpomínkami na Indii a mýty, které vypráví i spoluvězeňkyním. Dalším světem, do kterého v táboře uniká mnoho vězňů a který je kvůli tomu také zakázán, je svět umění.

Jak jsme výše zmínili, setkává se tu Ráchel s Anne Adlerovou, která ji bere jako starší sestru. Celý čas pobytu v táboře tráví spolu. Svěřují si své životní příběhy, Ráchel

³² Ibid., s. 70.

³³ Ibid., s. 113.

vypráví o Tomášovi a o Danielovi. Anne o své rodině, o matce, která již v táboře zemřela. Anne obdivuje Ráchel za její vnitřní sílu, cítí se vedle ní slabá, proto se na ni upíná.

„Těžko jsem se s ní loučila, ale přála jsem jí to. Nebo nepřála? Já nevím. Vlastně, co já vím. Víím jenom, že jsem strašně chtěla, aby zůstala se mnou. Bála jsem se a myslela jsem si, že s ní bych byla silnější.“³⁴

Setkáváme se tu se zmínkami o slavných dobových Židech, kteří byli také režimem perzekuováni. Uvedme například letmé zmínky o Karlu Poláčkovi či Jiřím Ortenovi, pomocí nichž autorka dokresluje tehdejší atmosféru a dokazuje „reálnost“ příběhu.

Mezi tím Daniel a Tomáš doma čekají na jakoukoli zprávu o Ráchel. Protože je Daniel položidovského původu, dostane povolání do transportu i on. Tomáš ho však nechá prohlásit za mrtvého, čímž ho zachrání. Ale nedokáže už zachránit sám sebe. Velmi trpí odloučením od své milované ženy.

Třetí pohled na tuto etapu poskytují deníky vojáka, který se účastní bojů. Peté je americký voják, který je během bojů zraněn. Zezačátku na nás jeho postava působí rušivě. Jakoby nezapadá nám do příběhu. Můžeme ho vnímat pouze jako účastníka bojů. Poznáváme ho skrze zápisky v jeho deníku.

13. února v noci na nás zaútočili. Nachytali nás s trenkami dole. Tanky Rommelových vojsk se snaží proniknout do průsmyku. ... Německé letectvo je jako rozdrážděné vosy, jejich tanky válčují naši obranu a ženou nás průsmykem. Musíme se vzpamatovat.³⁵

Na konci textu je však jeho provázanost s vyprávěním hlavních hrdinů odhalena. Po válce se zamiluje do Anne a odjíždí spolu do Colorada. Celý zbytek života však trpí tím, co během války prožil.

Magickým číslem struktury tohoto textu je tedy číslo čtyři. Máme čtyři časové etapy a čtyři prostory, které však nelze zařadit pouze do jednoho časového úseku. Každý z nich přináší něco nového, co hlavní hrdiny přinutí se dále vyvíjet.

³⁴ Ibid., s. 159.

³⁵ Ibid., s. 95.

1.4 Symbolika

V knize *Zvuk slunečních hodin* je symbolika často využívána, což vyplývá i ze samotného názvu. Sluneční hodiny v první řadě symbolizují čas. Čas lidský je podřízený času mystickému, který ovládá veškeré dění na zemi. Oba časy jsou neustále vzájemně konfrontovány. Lidé jsou však většinou kosmickým časem zničeni. Mimo jiné symbolizují i nerozlučné spojení Ráchel, Tomáše i Daniela. Ti jsou na slunečních hodinách v Indii, kde je Tomáš na jejich domě vytvořil, vyobrazení slunečními znameními, jež (dle astrologie) odpovídají jejich povahovým vlastnostem.

*Na nově omítnuté fasádě byly sluneční hodiny. Ze středu půlkruhu vycházely paprsky, které ukazovaly čas. Dominantu hodin tvořily tři obrazce tepané z mosazi. Naše sluneční znamení. Můj Rak na hyperbole letního slunovratu, mámin Beran na rovníku jarní rovnodennosti a na vrchní hyperbole tátův Kozoroh. Zimní slunovrat.*³⁶

Určení času souvisí i se samotným příběhem. Linie vyprávění se odehrává během silvestrovské noci, kterou můžeme vnímat jako symbol času magického. Odchází staré a to budoucí s sebou přináší nové možnosti. V případě Daniela a Anne je to konečné vyřešení příběhu, který je celý život tížil.

Mimo to i kompozice textu je se slunečními hodinami a časem spojena. Jednotlivé kapitoly jsou očíslovány římskými číslicemi, tedy číslicemi, které jsou pro většinu slunečních hodin typické. Zajímavé také je, že souhrnný počet kapitol a podkapitol odpovídá časovému úseku jednoho dne, tedy číslu 24.

Vedle času je důležitý a častý i motiv vody. Objevuje se v různých podobách. Počínaje posvátnou řekou a celkově i vlhkým prostředím Indie, déšť, slzy a mnoho dalších. Voda znamená v mnoha kulturách život, zároveň je ho však schopna během pár okamžiků vzít. Tento symbol je dokonale propracován a prochází celým textem.

I samotné hlavní postavy – Ráchel a Tomáše – lze chápat jako symboly. Jako oheň a vodu, kteří spolu stále zápolí, ale i přesto bez sebe nedokáží existovat. I jako symboly utrpení, které musely prožít oběti války, symboly lásky a sebeobětování. Daniel a Anne jsou pak obrazy těch, kterým válka ovlivňovala život i dlouho po jejím skončení.

S koncentračními tábory souvisí symbol ptáka zavřeného v kleci. Ten, ač jsou dvířka klece otevřena, se bojí odletět. Bojí se toho, co na něj venku čeká. Stejně jako

³⁶ Ibid., s. 121.

lidé, kteří byli uvězněni v táborech, se po jejich osvobození paradoxně báli odejít. I když všechno bylo lepší než zůstat zavřený. Zároveň se všichni přeživší cítili vinní za to, že přežili.

*Dvířka klece dokořán, okno dokořán. Já jsem zapoměla! Když odpadla vlna zděšení, překvapeně jsem zjistila, že Ferda dřepí na bidýlku. Bylo to tak. On se držel té klece jako nějaké jistoty a nechtěl ve. Báł se vystrčit zobák. Dveře a okno dokořán – a on raději zůstal za mřížemi. Strach vzlétnout. Nebo už zapomněl, že má křídla, že může letět. Mazlila jsem se s ním a říkala mu, Ferdo, ty jsi ten nejhloupější andulák na světě! A tenkrát, ten den, co nás osvobodili, jsem se mu v duchu omluvila.*³⁷

Můžeme zmínit například i starý dutý dub, který lze vnímat jako symbol bezpečí mateřské náruče v době válečného nebezpečí. Ale stejně jako Ráchel, se kterou Daniel tento úkryt našel, jej válka zničí. Tvoří dle mého názoru paralelu k Danielově matce, která už mu také nemůže poskytnout ochranu před okolním světem.

*Doběhl jsem ke stromu až po tom, co spadly první bomby. Starý dub v plamenech, hořící keře a stromy, rány a dunění v patách. A strach. Hrozně jsem se bál.*³⁸

1.5 Umělecké prostředky

Text knihy je naplněn uměleckými prostředky, které tvoří kontrast jednak k naturalistickým či strohým popisům, hlavně však k brutalitě a hrůze skutečnosti, o níž příběh vypráví. Metafory jsou značně expresivní. Vyjadřují absurditu tehdejších událostí a silné emocionální vypětí účastníků války. Autorka využívá expresivitu a přerývanost textu jako prostředek gradace textu, navození reálného obrazu popisované skutečnosti či vyjádření bezmocnosti postav. K zesílení účinku na čtenáře užívá opakování a jednočlenné krátké věty.

*Dny bez Ráchel byly mrtvé děti.*³⁹

Ostny, ostny, proud, proud, ostny, proud, drát, drát, ostny, drát, proud. A za ním lidé, lidé, lidé. Osvětím. Horizont ostnatých drátů. Černý dým, šedá budoucnost a smrt

³⁷ Ibid., s. 237.

³⁸ Ibid., s. 214.

³⁹ Ibid., s. 170.

v bílých krystalkách.⁴⁰

Nelze nezmínit ani absurditu, která k danému tématu jaksi patří, neboť už skutečnosti, o nichž kniha pojednává, jsou samy o sobě dosti absurdní.

*Eichmann prý řekl, že smrt stovky lidí je katastrofa, ale milion zavražděných – to je jen statistika. Zní to hrozně, ale něco na tom bude.*⁴¹ atd.

V knize je též užito kontrastu. Na jedné straně strohé zápisky Petého do deníku či naturalistické popisy, na druhé lyrické pasáže a plasticita a reálnost líčení událostí. Tyto rozdíly jsou nejvíce patrné při vyprávění o šťastném dětství Daniela v Indii a hrůze, kterou jeho rodina zažila v Československu. Nebo vzpomínky Anne na dětství a utrpení v koncentračním táboře. Co se týká naturalistických popisů, jejich náplní je hlavně přiblížení průběhu bojů či otřesných podmínek v pracovních a vyhlazovacích táborech.

*Pruh vody je zrcadlo, ve kterém se odráží Tádžmahal. Na první pohled se zdál malý a vzdálený, ale byl to jenom další optický klad, další iluze, která se za okamžik rozplynula, aby ji vystřídala iluze jiná. Tádžmahal začal růst.*⁴²

*Horizont ostatých drátů. Černý dým, šedá budoucnost a smrt v bílých krystalkách.*⁴³

1.6 Jazyk

Řeč vypravěče je psána převážně spisovnou češtinou. V řeči postav by se ale samozřejmě měl odrážet jejich charakter, psychické rozpoložení, společenské postavení a v neposlední řadě i věk. Proto v jejich replikách a vyprávěních nalezneme znaky hovorové, obecné češtiny a vulgarismy. Ty však nepůsobí (jako v mnoha jiných knihách, které vznikly během posledních let) násilně či nepatříčně. Vyjadřují především silnou expresivitu okamžiku spojeným především s hrůzami války.

*Do hajzlu! Přece si nenechám uvalit pařátu kvůli pár kouskům šrapnelu!*⁴⁴

⁴⁰ Ibid., s. 175.

⁴¹ Ibid., s. 241.

⁴² Ibid., s. 75.

⁴³ Ibid., s. 175.

⁴⁴ Ibid., s. 247.

Převažují především souvětí podřadná, která přináší do textu, jehož interpretace je pro čtenáře ztížena častými a nečekanými změnami perspektivy, času a místa, logickou strukturu. Tato souvětí jsou střídána krátkými větami, ty oproti komplikovaně strukturovaným složeným větám značně urychlují spád děje.

*Všichni se mohli přetrhout. Zpoza rohu se vynořil Semotám se slovníčkem. Volné plátáky mu povlávaly kolem hubených nohou, občas zakopl, jak se nedíval, kam šlape, občas se poškrábal na hlavě, jako když usilovně přemýšlí. Sakra sáhib. Slyšel dobře? Kde to sebrali?*⁴⁵

Přímá řeč není v textu oddělena uvozovkami, je pouze na začátku odsazena a uvozena pomlčkou. Oproti tomu vnitřní řeč postav není od ostatního textu vždy graficky oddělena. Obojí je v dnešní literatuře časté.

Když ho rozbalili, pozvracel se znovu. Temně modrá barva postupovala ... Přece si nenechám uvalit pařátu kvůli pár kouskům šrapnelu! To jsou celí oni. Řezat, sekat! Jsem tak zvědavý na ty vaše sadistický rejdy! Horší než ras.

*Nakonec mu dali čichnout éteru.*⁴⁶

1. 7 Kompozice

Text je složen z osmnácti kapitol, které jsou pojmenovány a očíslovány římskými číslicemi, a šesti podkapitol. Ty společně s I. a XVIII. kapitolou určují základní časovou linii - tedy přítomnost. To jest čas, ve kterém se odehrává setkání Anne a Daniela a jejich vyprávění. Je rozdělena na šest časových úseků: *Silvestr, Pozdní odpoledne, Soumrak, Pozdní večer, Půlnoc, Úsvit a Nový den – Nový rok*. Těmto úsekům textu jsme již výše přiřadili funkci magického času, neboť se odehrávají právě na Silvestra (viz kapitola 1.3).

První a poslední kapitola zároveň otvírají a uzavírají celý příběh, ač se obě časově odehrávají na jeho samém konci. V závěrečné části textu se dozvídáme informace, které konečně spojují příběh v jeden kompletní celek. Daniel nachází ve vyprávění Anne rozhršení a sílu na návrat do minulosti plné bolestivých vzpomínek,

⁴⁵ Ibid., s. 77.

⁴⁶ Ibid., s. 247.

s nimiž se již dokáže vyrovnat (stejně jako ona před lety). Přesto tu zůstává plno nezodpovězených otázek. Odpovědi na ně zná jen Ráchel a Tomáš.

*I přes tu bolest jsem cítil hojivou moc odhalené pravdy. Slova, která Anne pronášela, mě osvobozovala z mnohaletého vězení hrůzných představ a lichých snů. Otevřený příběh, jehož konec na mě po léta útočil jako zlý duch, se uzavřel. ... Můj démon přestal být démonem.*⁴⁷

Názvy kapitol jsou metaforickým vyjádřením událostí, které se v nich odehrávají: *Noty v dutinách, Svět chodí po rukou, Pod bílou hvězdou, Frank Nezničitelný*, atd.

1.8 Závěrem

*Tento román je fikce. Pracuje s historickým materiálem (archivní záznamy, dobové noviny a dokumenty, paměti svědků) a skutečnými postavami, které jsou modifikovány a prolínají se s postavami fiktivními.*⁴⁸

To jsou úvodní slova samotné autorky k její debutové knize *Zvuk slunečních hodin*. Hana Androniková v textu záměrně prolíná nejen fikci s realitou, ale i různé literární žánry. Nalezneme tu znaky historického románu, literatury faktu, cestopisu, deníkových zápisů apod., na což naráží například Oskar Mainx ve svém článku *Hvězdářka Androniková*.⁴⁹ Já osobně toto prolínání žánrů, fikčních a reálních situací a postav, stylů a pohledů vyprávění vnímám především jako jeden z hlavních prostředků, kterými autorka vtahuje čtenáře do spletité pavučiny příběhů, časů, míst a mýtů. A možná reálnost příběhu umocněná množstvím dobových reálií mu poskytuje značnou přitažlivost.

Sama válečná tematika je stále přitažlivá jak pro autory, tak pro čtenáře. V určitých aspektech nám může *Zvuk slunečních hodin* připomínat spíše populárně naučnou literaturu. Tento fakt můžeme doložit např. seznamem pramenů uvedeným v posttextu a dovětkem autorčina vyučujícího Miroslava Jindry pod názvem *Několik osobních dojmů místo doslovu*. Prolínání beletrie a literatury populárně-naučné však

⁴⁷ Ibid., s. 281.

⁴⁸ Ibid., s. 6.

⁴⁹ MAINX, O.: *Hvězdářka Androniková*. Host, 2003, roč. 19, č. 5, s. 17 – 19.

dokáže dle mého názoru nejlépe vystihnout téma války. Díky „očitým“ svědectvím a dokumentům se dozvídáme, jak válka a hrůzy s ní spojené ovlivnily i mnoho generací po ní.

Toto téma je i jedno z hlavních témat debutu Hany Andronikové. Vypráví o tom, jak válka zasáhla životy Anne a Daniela. Že se ještě asi půl století po jejím skončení nedokázali nevyrovnat se zážitky a se vzpomínkami. Ukazuje, jak může civilizace a technika škodit, což je v textu doloženo protikladem „přírodní“ Indie a civilizované Evropy.

Alarmující je, že dnešní mladí lidé již na tyto hrůzy války zapomínají a netolerantnost k jiným náboženským a etnickým skupinám přetrvává. Setkáváme se dokonce s případy, kdy jsou všechna ta zvěrstva zlehčována, či dokonce popírána. Z nejznámějších zpochybňovačů holocaustu můžeme uvést například britského historika Davida Irvinga, který svůj názor sice později přehodnotil, ale stále zpochybňuje počty mrtvých a rozsah viny některých nacistických představitelů. I konstruktér Fred A. Leuchter pochybuje o počtu zabitých Cyklonem B, tvrdí, že by to bylo v tak velké množství technicky nezvládnutelné. Nezapomeňme ani na iránského prezidenta Mahmúda Ahmadínedžada, který zastává obdobný názor⁵⁰. I z těchto důvodů považuji knihu Hany Andronikové za přínos nejenom pro moderní českou literární scénu. Svou čtivostí je totiž schopna přilákat i mladší generace. Nenásilnou formou vypráví tehdejší události, které zasáhly rodiny snad každého z nás.

V příběhu nacházíme několik problematických otázek, jejichž interpretace závisí pouze na čtenáři. V první řadě je to otázka víry. Setkáváme se tu s několika druhy náboženství – buddhismem v Indii, židovstvím a křesťanstvím v Evropě. Žádné z nich není protěžováno. Ráchel (vychovávaná k židovství) i Tomáš (jako zástupce křesťanství) od dětství víru v jakéhokoli boha ztratili. Ona kvůli bezpráví vůči ženám, které byly v židovství brány jako méněcenné. On Bohu nikdy neodpustil, že nezabránil smrti jeho matky.

V Danielově životě se mísí všechna tři náboženství, ale i on ztrácí ke konci války víru stejně jako jeho rodiče. Jediný, kdo v ní zůstává neotřesitelný, je Anne. Možná i proto dokázala přežít všechny ty hrůzy. Ale právě pod záminkou odlišnosti židovské kultury a náboženství přece zemřely milióny obětí... Většina lidí, kteří válkou

⁵⁰ *Zpochybňování holocaustu* [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zpochyb%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD_holocaustu>.

prošli, se dle mého názoru od víry odklonila. Tuto skutečnost můžeme doložit na velmi těžce zodpověditelné a již od poloviny 20 století. často kladené otázce: *Kde byl Bůh?* Avšak já jako důležitější a podstatnější vidím její druhou část: *A kde byl člověk?!*

Důležitou roli hraje v textu i smrt. Autorka zobrazuje mnoho jejich odstínů – přirozenou smrt Danielovy nemocné babičky, společností očekávanou sebevraždu indické vdovy, která se dle tradic vrhne do plamenů manželovy hranice, Frankovu hrdinskou smrt během záchranu přítele, Gordonovu v příšerných podmínkách v lazaretu, lidí v plynových komorách, popravu mladého SS Rottenführera Viktora Pesteka, který se pokusí zachránit židovskou dívku z Osvětimi, do níž se zamiloval, ta ho však pouze chtěla využít ... A v neposlední řadě i smrt po všech útrapách vážně nemocné Ráchel uprostřed rozkvetlé louky a nečekaný infarkt Tomáše. Stojí před námi otázka, která smrt je lepší? Kdo nebo co určuje, jakou smrt si zasloužíme? Jednoznačná odpověď však na tuto otázku neexistuje.

*Uvažoval jsem, kolik tváří má smrt a proč někdy přichází nepozorovaně a tiše jako letmé políbení uprostřed spánku a jindy s řinčením a bolestí, kterou oběť vyždímá jako plátek citronu.*⁵¹

Styl Hany Andronikové bývá často přirovnáván ke stylu Romana Ludvy, autora mnoha scénářů a románů⁵², který vstoupil do literatury v roce 1996 a spolupracuje i s Českou televizí. Například Erik Gilk na tuto skutečnost upozorňuje ve svém článku *Andronikova – 2 metakriticky a graficky*⁵³, který vznikl jako reakce na její druhou knihu *Srdce na udici*.⁵⁴ Podobnost vidí především ve snaze o lyrizaci jazyka a různé barvitosti přirovnání, kterým však chybí kýžená poetičnost. Dále uvádí, že dle jeho názoru nemá autorka *Zvuku slunečních hodin* potřebou vypsánost. Na rozdíl od výše zmíněného Romana Ludvy. Obdobný názor na podobnost stylu těchto dvou autorů nalezneme i v článku Ondřeje Horáka pod názvem *Nad knihou: S životy v podpaží*⁵⁵. Dále se v tomto článku autor odvolává na Petra Děrovce, který v literárním časopise Host uvádí, že se Roman Ludva snaží vyrovnat velkým evropským vypravěčům.

⁵¹ Ibid., s. 243.

⁵² *Smrt a křeslo* (1996), *Žena sedmi klíčů* (1997), *Jezdci pod slunečníkem* (1999), *Stěna srdce* (2001).

⁵³ GILK, E. *Androniková – 2 metakriticky a graficky* [online]. [cit. 10. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <www.aluze.cz/2003_01/andronikova.php, 2007>.

⁵⁴ ANDRONIKOVÁ, H. *Srdce na udici*. Brno: Petrov, 2002.

⁵⁵ HORÁK, O. *Nad knihou: S životy v podpaží* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/kultura/nad-knihou---s-zivoty-v-podpazi_3257_qv4hj.html>.

Podobné tendence nalezneme i v knize *Zvuk slunečních hodin*, kde „velký vypravěč vypráví velké příběhy“.⁵⁶

Haně Andronikové kritici také často vytýkají balancování na tenké hranici mezi poetickou obrazností a patosem. Samozřejmě že v některých silně expresivních úsecích knihy se nádech patosu objevuje, ale tato přehnanost zároveň, dle mého názoru, podtrhuje i „přehnanost“ okamžiku. Další spornou otázkou u tohoto textu je jazyk. Ondřej Horák uvádí, že sice autorka užívá dialektů, odborných výrazů a má tendenci k lyrizaci, užívání hojného počtu přirovnání, přesto je její jazyk spíše udýchaný než dýchající⁵⁷. Tuto dalo by se říci literární nedokonalost jazyka lze ospravedlnit v autorčině debutu, neboť tu mezi sebou hovoří emigranti. V její další knize *Srdce na udici* jí však Ondřej Horák tento nedostatek vyčítá. Naproti tomu se v článku Pavla Kotrly setkáváme s názorem, že Androniková má „pregnantní a chladný, technicky precizní“ vypravěčský styl i jazyk⁵⁸. Já osobně bych se přiklonila spíše k názoru Pavla Kotrly, i když v některých úsecích styl vyprávění působí opravdu těžkopádně.

Knihu *Zvuk slunečních hodin* Hany Andronikové považuji za velice vyzrálou a čtivou prvotinu. I přes absenci veselejších poloh nevyznívá ryze negativně a tragicky. Díky psychické propracovanosti postav a přitažlivému tématu je čtenářskou obcí přijímána kladně a autorka je označována za velmi nadějný vypravěčský talent. Někteří literární kritikové jsou však odlišného názoru. I přesto si troufám říct, že debut Hany Andronikové nebude jistě záležitostí pouze pár let.

⁵⁶ HORÁK, O. *Nad knihou: S životy v podpaží* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/kultura/nad-knihou---s-zivoty-v-podpazi_3257_qv4hj.html>.

⁵⁷ HORÁK, O. *Nad knihou: S životy v podpaží* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/kultura/nad-knihou---s-zivoty-v-podpazi_3257_qv4hj.html>.

⁵⁸ KOTRILA, P. *Překvapení se odkládá* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <www.rozhlas.cz/kultura/portal/zprava/69294>.

Petra Hůlová

(* 12.7. 1979, Praha)

Spisovatelka.

Absolventka kulurologie a mongolistiky na Filozofické fakultě University Karlovy, tamtéž v současnosti pokračuje v doktorandském studiu oboru kulurologie. Mezi léty 2000 – 2001 pobývala v Mongolsku, kde začíná psát svou debutovou knihu *Paměť' mojí babičce* (2002). Při jejím pobytu

v Americe vzniká její v pořadí již třetí kniha *Cirkus Les Mémoires* (2005).

Tvorba:

Paměť' mojí babičce (Torst, 2002, ISBN 80-7215-174-6)

Přes matný sklo (Torst, 2004, ISBN 80-7215-230-0)

Cirkus Les Mémoires (Torst, 2005, ISBN 80-7215-256-4)

Umělohmotný třípokoř (Torst, 2006, ISBN 80-7215-287-4)

Ocenění:

Magnesia Litera, Litera pro objev roku (2003)

Paměť' mojí babičce

HŮLOVÁ, P. *Paměť' mojí babičce*. Praha: Torst, 2002.

277. publikace nakladatelství Torst

Odpovědná redaktorka: Eva Lorencová

Návrh obálky: Helena Šantavá

Autorka litografie: Vladka Šturmová

Počet stran: 235

Úryvek:

Já nevěřím spoustě věcem, který ona uznává. U nás doma sedí sice v obýváku vedle telky na zdobném stolku Burchan jak u většiny ostatních, ale vím, že tyhle věci nemaj na můj život žádněj podstatnej efekt. Žádný čáry a kouzla prostě neexistujou. Šamani jsou mrtví. Jen u prababičky je to jinak. To byl právě ten večerní matčin rozlučovací příběh. Ale prababička v něm není to hlavní.

Hlavní jsem já, můj jméno. Jak jinak bych mohla usnout, kdybych si tohle pořád dokola neopakovala.

Prababička byla známá v celým kraji. Dotykem uměla uzdravovat na smrt nemocný a její jedinej pohled stačil k tomu, aby poraněný přestali krvácet. Její rady byly vyvažovaný těma nejjemnějšíma kašmírovejma látkama, a kdo si k ní poslal pro pomoc, ten jí už před prahem vítal a uctíval, jako se sterý klaněj malovanej chrámovej postavičkám. Když se prababička blížila, nebe prej znachovělo a jejímu příjezdu předcházelo burácení hromů a blesky jako zlatý zubatý nože, jako motorový pily protínaly oblohu a vrhaly se střemhlav k zemi. Když ger blesk zasáhl, znamenalo to, že ani prababička už nemůže pomoct.

Prababička byla člověk, před kterým se nic neskrylo. když si někdo vymýšlel, poznala to. Když jí někdo lhal, vyskákaly mu do druhýho dne po těle rudý skvrny a celý noci se drápal a nikdo ho toho svědění nemohl zbavit.

Jen prababička jim od toho mohla zas pomoct. Takový už nikdy neřekli křivého slova, alespoň před prababičkou ne.

Jakmile máma došla k tomuhle, vždycky jsem se ptala. Nikdy jsem nedokázala pochopit, proč se od prababičky řeč zvířat nenaučila. Máma říkala, že je to moc těžký a prababička taky umřela dřív, než na takovýhle vyučování přišla řeč. ⁵⁹

2.1 Exotická tematika

Svou debutovou knihu *Paměť mojí babičce* zasadila spisovatelka Petra Hůlová do - pro nás exotického - prostředí Mongolska. V této asijské, pro Evropany

⁵⁹ HŮLOVÁ, P. *Paměť mojí babičce*. Praha: Torst, 2002, s. 125 - 126.

nepříliš známé zemi, strávila autorka ze studijních důvodů jeden rok, tudíž jsou jí tamější realie důvěrně známé. Kniha zobrazuje realitu současné mongolské společnosti, která stále staví na protikladu dobra a zla. Důležité téma textu je i rozdílnost postavení žen a dětí v rodině na venkově a v městském prostředí, což se samozřejmě značně liší.

Tímto tématem se autorčin debut blíží dnes velmi populární feministicky⁶⁰ zaměřené literatuře, z jejíchž zástupců můžeme zmínit například román francouzské spisovatelky Camille Laurens⁶¹ *V náručí mužů*⁶², která se považuje za feministku, ovšem ne tak bojovnou, jako byly zástupkyně tohoto hnutí v 50. či 70. letech. Znaky feminismu dnes lze najít skoro v každém textu. Vždyť se s tímto hnutím setkáváme i na školách. Uvedme například slabikáře, které byly nedávno přepsány, aby odpovídaly požadované genderové korektnosti.

Na rozdíl od této literatury však Petra Hůlová neinklinuje k vytváření ženského a mužského protikladu, ani proklamativních tezí. Postavení žen je (nejenom) v této společnosti dáno společenským a kulturním kánonem, který ovlivňuje chování všech zde žijících lidí, tudíž i mužský svět. V příběhu se však vyskytují ženy, které se z tohoto kánonu snaží vymanit, a jsou proto považovány za podivnice (tak je nazývá sama autorka). Je to například matčina sestra Chiroko, která se odlišuje již vzhledem, neboť její postava je spíše mužská. Žije bez rodiny, provozuje léčitelství a jak se dozvídáme z vyprávění Nary, která s ní nedobrovolně určitou dobu žije, není heterosexuálně orientovaná. Tato skutečnost je však pouze okrajově zmíněna a autorka se k ní už v textu nevrací.

Spoustu času jsem strávila zavřená s Chiroko v geru. Čím dál větší část dne zabíraly Chiročiný dotyky. Byla jsem ráda, že nemusím proplejtat nohy a ruce jako dřív, ale ani tohle mi nebylo příjemný.

⁶⁰ Feminismus je komplex ideologií, sociálních teorií a politických hnutí, jejichž cílem je výzkum a potírání jevů, které lze považovat za projevy a součást utlačování ženského pohlaví. Dějiny feministického hnutí sahají v Anglii a Francii až k přelomu 17. a 18. století. Samotný termín pochází z francouzštiny, původně skutečně označoval „ženské hnutí“. Má čtyři základní proudy: liberální, marxistický, radikální a socialistický ... Na akademické půdě se některé feministky zaměřují na zkoumání nerovnosti pohlaví a změny v sociálním postavení žen.

Feminismus [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Feminismus>>.

⁶¹ Vlastním jménem Camille Ruel-Mézières.

⁶² LAURENS, C. *V náručí mužů*. Praha: Odeon, 2002.

*Když si Chiroko nakonec rozhalila dél a já uviděla jak se ke mně blíže její svěšený prsa s hnědejma rozitejma bradavkama, řekla jsem si dost.*⁶³

V poslední době se v české literatuře objevila tendence zasadit děj do zahraničí. S tímto staronovým fenoménem, který se samozřejmě v literatuře vyskytoval již dříve, se setkáváme nejenom u debutantů. Ale neboť se v této diplomové práci zabýváme právě debutujícími autory, uvedeme tedy díla některých z nich. Například Jaroslav Rudiš a jeho *Nebe pod Berlínem*⁶⁴, kniha „z berlínského metra. Dále čtyři volně propojené povídky známé pod názvem *Sůl, ovce a kamení*⁶⁵ od Magdalény Platzové, jejichž děj je zasazen do Dalmácie a Prahy. Petra Hůlová to, že si vybrala pro svůj příběh prostředí exotického Mongolska, vysvětlila v rozhovoru s Miroslavem Balaštíkem takto:

*Já myslím, že je jednodušší vymejšlet příběh, kterej se odehrává někde jinde, než vymejšlet příběh, kterej se odehrává v Čechách. Já ty příběhy tady moc necejtím, jsou pro mě hrozně těžko objevitelný. Špatně se tady orientuju, nedokážu vyhmátnout podstatný věci, chybí mi odstup, ztrácí se mi tady věci, který mě zajímají. Proto je taky podle mě těžký napsat nějakou knihu o současnejch Čechách. Ale platí to o blahobytným světě vůbec. ... Tady je život zakuklenej, převrstveneje spěchem, honbou za něčím.*⁶⁶

I svou třetí knihu *Cirkus Les Mémoires*⁶⁷ zasadila mimochodem tato autorka do mimočeského prostředí, a to do Ameriky, konkrétně do New Yorku. Prostorů však, dle mého názoru, nehraje v textech Petry Hůlové nejdůležitější roli. Je pouze pozadím pro hlavní hrdiny, kteří jsou s ním (tedy spíše s tradicemi, které s tímto místem souvisí) konfrontováni.

2.2 Prostory

Děj zasadila autorka do dvou hlavních prostorů, které se od sebe diametrálně odlišují. V první řadě je to místo, kde celé vyprávění začíná i končí a kde žije rodina

⁶³ HŮLOVÁ, P. *Paměť mojí babičce*. Praha: Torst, 2002.

⁶⁴ RUDIŠ, J. *Nebe pod Berlínem*. Praha: Labyrint, 2005.

⁶⁵ PLATZOVÁ, M. *Sůl, ovce a kamení*. Praha: One Woman Press, 2003.

⁶⁶ BALAŠTÍK, M. *Je pro mě těžký napsat knihu o současnejch Čechách*. Host, 2006, roč. 22, číslo 02, s. 5 – 8.

⁶⁷ HŮLOVÁ, P. *Cirkus Les Mémoires*. Praha: Torst, 2005.

hlavních hrdinek – tedy step. Druhým prostorem Město, které nakonec všem změní život. Jeden příběh je vyprávěn z pohledu pět žen, které pocházejí z jedné rodiny. Ne všechny však během svého života oba prostory navštíví. Repräsentantkami venkova, kde stojí obydlí rodiny, které se v mongolštině nazývá ger, jsou matka a její nejmladší dcera Ojuna, které toto prostředí nikdy na delší dobu neopustily. Obě k sobě poutá silné pouto, neboť Ojuna je nejmladší a hlavně nejoblíbenější dcera Alty. Je jí také charakterově nejbližší.

*Když je u nás doma šoró, kolem dokola geru se prohánějí igelitový pytlíky. Někdy si sednu ven a koukám, jak se písek točí ve vírech, jak se obzor vybarví do zlatohněda a slunce skrz zvířený žlutý prach je matný a roztřesený. Boty šednou pod nánosem prachu, který štípe do očí a koním vrže mezi kopyty, takže celý stádo je nervózní a uštěkanej nochoj s ním má spoustu práce, když má oddělit březí klisny s mláďat od ostatních.*⁶⁸

Venkov pro ně znamená jistotu tradic, práce a domova, zároveň však každodenní dřinu a neutěšené podmínky stepi. Matka vesnici již jednou málem opustila kvůli lásce k muži jménem Mergen, který se během let stává osudovým mužem dvou generací žen této rodiny. Nakonec však odolává a zůstává u jistot a u muže, kterého si vzala hlavně kvůli majetku a touze utéct od chudé rodiny a kterého se naučit mít ráda. Není však schopna milovat stejně všechny své děti. K těm nečistého půdu (hlavně Dzaře, ale i Naře) si nedokáže najít cestu.

Druhý prostor zastupuje Dolgorma, dcera jedné z hlavních hrdinek, Dzary. Pro ni je Město⁶⁹ domovem a nepřilíš časté návštěvy rodiště matky pro ni znamenají utrpení. Snad i proto, že nebyla do rodiny pro svůj původ (její otec je neznámý, je tedy stejně jako její matka Dzara a teta Nara nemanželským dítětem) nikdy úplně nepřijata. Nedokáže navázat se svou na venkově žijící rodinou bližší kontakt, výjimkou je její strýc Najma a dědeček, který však Dzaře nemůže zapomenout, že své dceři dala jméno po babičce, kterým se, dle tradic rodiny, mohla pyšnit pouze vnučka „čistého původu“.

Měli se stát mejma novejma blízkejma. Nějak to ale nešlo.

Tenhle pocit jsem měla vždycky, když jsem z Ojuninýho geru odjížděla do Města

⁶⁸ Ibid., s. 9.

⁶⁹ Název je symbolický, více se touto problematikou budeme zabývat v kapitole 2.4 Symbolika.

*a oni poctivě stáli před gerem, dokud džíp nezaplul za nejbližší hrb. Nikdy se mi nestali drahý. ...*⁷⁰

Ve městě navždy zůstala i Dzařina teta Šarceceg a sestra Nara. O obou nemá rodina příliš informací. Velkoměsto je zcela pohltí a zničí veškeré jejich sny a ideály. Nara se do tohoto prostoru dostává kvůli nešťastné a neopětované lásce ke svému bratranci Džargalsajchanovi, který raději odchází, než aby s ní strávil zbytek života. Matka zavede dceru ke své sestře Chiroko, která je vyhlášena svými léčitelskými schopnostmi, ale také svým podivínstvím. Doufá, že dokáže pomoci i jí. Nara se po několika týdnech pokusí o útěk, protože ve své tetě nevidí šanci na vyléčení, ale zlého, panovačného člověka. Nakonec je odvedena svou druhou tetou Šarceceg. Ta však vede vykřičený dům (což ovšem nikdo z rodiny netuší) a obě svoje neteře, Naru a později i Dzaru, přivede nakonec k prostituci.

Život ve Městě také negativně dopadne na vztah obou sester, které se od sebe v dětství nehnuly, protože každá z nich začala svět vnímat úplně jinak. Dzara se také déle brání práci, kterou ji u sebe nabízí Šarceceg.

*Já poprvý cejtla, že si s Narou nerozumím. Když jsem si vzpomněla na to, jak jsem s Erkou vybíralal nový růžový ubrusy, který pak Nara drhla s proklínáním a odporem, když jsme kupovaly vázu, která pak s denně čerstvejma kytkama stála na pultu, a Nara ji radši rozbila, než aby ty kytky měnila, a jak říkala, věčně mžourala přes jejich vypelichaný haluze. Když jsem si na to vzpomněla, draly se mi slzy do očí.*⁷¹

Tyto dva prostory spojuje právě Dzara. Jejím pohledem na události a vlastní život kniha začíná i končí. Narodila se, stejně jako její sestra Nara a později i její dcera Dolgorma, jako nemanželské dítě. Do města, lákadla, které pro ni znamená svobodu a neustálé vzrušení z dobrodružství a světa dospělých, odjíždí hned po ukončení povinné školní docházce. V bytě své tety Šarceceg, která ji vezme k sobě, bydlí i Dzařin biologický otec Mergen, kterého si Dzara pamatuje z dětství. Opije se s ním a pomilují se spolu, za což ji Šarceceg vyhodí z bytu a matka jí to nikdy neodpustí.

Dzara se po pár letech vrací z Města domů, do geru. Zůstává tu pět let. Mezitím pokračuje rozpad rodiny, který začal již před léty smrtí babičky Dolgormy. Matka je nemocná a musí často do nemocnice, Nara se nešťastně zamiluje do bratrance a odchází do Města, Ojuna se provdá za bratrance Najma, narodí se jí první syn. V ten okamžik se

⁷⁰ Ibid., s. 132.

⁷¹ Ibid., s. 89.

Dzaja vrací do Města, kde nejprve hledá jakoukoli práci. Špatná životní situace ji dožene dokonce ke krádeži, ale je chycena. V této chvíli se znovu setkává se svojí tetou Šarceceg a začíná u ní pracovat.

Ukázala mi všechno. Celej dům, všechny holky, ženský dole od výčepu a pokoj, kterej mi přidělila. Tmavej, smrdutej po mužskejch. Postel s vetchým, sepraným prostěradlem, lampička se žlutým a červeným stínítkem.

*Nekřičet, bejt milá a peníze vždycky předem. Tohleto byly Šarcecežiny zásady.*⁷²

Cestu z Města na vesnici a zpět podniká Dzaja ještě několikrát, až nakonec na venkově zůstane nadobro. Nara se domů již nikdy neodvází a nakonec dokonce převezme vedení veřejného domu po své tetě, která už toho není schopna.

Ani jeden z prostorů neposkytuje hlavním postavám bezpečí, neboť v obou je na nich spácháno násilí. Matka, Dzaja i Nara jsou znásilněny, tyto trestné činy nejsou nikdy nahlášeny, ani potrestány. Což samozřejmě opět vypovídá o mentalitě tamní společnosti. *Kojila mě před gerem, když zrovna přijížděl z úpatí Rudejch hor. Že by měl něco na prodej a že by nepohrd polívkou. Máma ho vobsloužila a pak jí asi strhnul na zem a udělal jí to.*⁷³

*Tu noc Alexej brzo usnul. My s Narou zas nosily láhve a dosypávaly do misek nový sušenky. Já pak odešla s někým ven pro další a Naru dva přiklekli a udělali to. Když jsem přišla, ležela Nara na zemi s vyhrnutou sukni a ostatní pěli ruský písne a podávali si po mongolsku oběma rukama sklínky.*⁷⁴

2.3 Čas

V textu se vyskytuje jedna hlavní rovina, která začíná dětstvím a končí stářím Dzaji. Příběh, který se v této časové etapě odehraje, je vyprávěn z pohledu tří generací žen rodiny žijící v mongolské stepy. Tedy tří sester Nary, Dzaji a Ojuny (čtvrtá sestra Magi zemřela, takže její pohled na události nám není nabídnut), jejich matky Alty a dcery jedné z nich Dolgormy. Nejvíce textu je věnováno vyprávění nemanželské dcery Dzary, kterou s matkou spojuje nejenom rodičovské pouto, ale i vztah k jednomu muži.

⁷² Ibid., s. 92.

⁷³ Ibid., s. 58.

⁷⁴ Ibid., s. 62.

Z jejího vyprávění se dozvídáme základní kostru událostí. Příběh je vyprávěn jako vzpomínka, může nám připadat jako dokument, retrospektivní vyprávění pěti žen, které se v mnohém liší.

Setkáváme se tu i s návraty do hluboké minulosti, a to ve vyprávění otce o svých předcích. V těchto exkurzech do minulosti se dozvídáme mnohé o tradicích a historii Mongolska, o událostech, které ovlivnily jejich životy (např. válka), jsou to však pouze letmé zmínky. *Babiččina prababička se jmenovala Čulúnceceg. To otec jí dal takový jméno, protože byla vymodleným květem, kterej vyrazil v puklině neplodný skály, v lůně jeho ženy, spolu s prvníma šedinama. Dcera Čulúnceceg, matka Dolgorminy babičky, byla darována jako patnáctiletá jednomu mandžudskému princí, ale můj prapraděd ji noc před svatbou unes a celej život jí skrejval, ačkoli jinak to byl jen ubohej lovec hlavatek a jeden z mála čistejch zápaďanů usazenejch kolem Velkejch jezer, protože ostatní padli v charskejch válkách a zbytek nesnes to věčný chalchský ponižování.*⁷⁵

2.4 Symbolika

Již samotné Město, jeden ze dvou prostorů vyskytujících se v textu, je symbolem. Protože nemá konkrétní mongolský název, je označováno pouze jako „Město“, dává čtenáři možnost, zasadit děj do jakéhokoli prostoru. Pro lidi bydlící na vesnici je většinou synonymem volnosti, svobody, bohatství a dobrodružství, pro ty zkušenější bídy, lhostejnosti, násilí a neřesti. I jedna z hlavních hrdinek Dzara měla ze začátku idylické představy o životě ve velkoměstě. Ale po pár letech, které tu prožila a které ji vzaly veškeré iluze, se vrací na venkov, který se pro ni stává symbolem klidu, starých tradic a domova. K tomuto závěru však nedochází její mladší sestra, se kterou si dřív ve všem rozuměla. Pro Naru je Město se všemi zápory stále lepší, než venkov plný každodenní dřiny. Město a veškeré zážitky samozřejmě všechny účastníky příběhu změní.

Nařinej život byl na několikrát a jedna Nara byla tý druhý a třetí tak nepodobná, jak tři ženský, který do sebe náhodou vrazej v mačkanici na hlavní třídě.

⁷⁵ Ibid., s. 21 – 22.

*Nara prodejná ženská byla někdo úplně jinej než Nara podivnice a Nara můj nejmilejší člověk z dětskejch her. Jako by sama sebe někde ztratila. Ženská přece není stepní ještěrka, která zničehonic mění barvy. Nara ale takhle vypadala.*⁷⁶

Z osob, které v knize vystupují, bych v této kapitole zmínila babičku Dolgormu a Chiroko. Ženy obecně ve společnosti zastupují mongolské tradice, mocné síly, které jsou schopny ovládnout, ať už se to týká léčitelství, mají dokonce moc nad životem a smrtí. Jsou schopny vidět do budoucnosti, tedy alespoň co se týká přírodních sil a katastrof.

*Až v jedný chvíli to máma nevydržela a zničehonic vykřikla komár, podívejte se obrovskej komár. Ostatní zmlkli a neforemný skvrnky se najednou pro všechny spojily do křídel, mezi kterýma šel tušit tmavej klacík komářího těla. Máma viděla první to, co ostatní až potom, co jim řekla. Příštího léta přepadla mámin kraj pohroma. Lidi byli opuchlí a vycházet večer z geru bylo nemožný. Několik dětí umřelo na komáří nemoce a ty ostatí pro otekliny neviděly a dospělí jakbysmet.*⁷⁷

Důležitým symbolem knihy, stejně jako v debutu Martina Šmause *Děvčátko, rozděluj ohníček* (*Na cikni na bari, čarav tro vod'ori*), je cesta. Jedna z hlavních hrdinek, Dzaja, stejně jako malý Andrejko, podniká během svého života cestu do obou prostorů, které se v textu vyskytují. Ve Městě nejprve hledá svobodu a konec každodenní dřiny, kterou má spojenou s jejich gerem uprostřed stepí, na vesnici se pak vrací, aby našla klid a smíření ke konci života. Což se jí, alespoň z jejího pohledu nakonec podaří.

*Když sedim před svým gerem, cejtím se jako chánská princezna. Dél je plnej vonnýho větru a nadouvá se jako bublina. Tady to znám. Velebná step s hrbolkama táhnoucí se do všech stran. Za zádama jediný hory starýho světa a za nima a za desítkami jim podobnejch naše hrdý Město.*⁷⁸

I další symbol se vyskytuje v „Děvčátku“ Martina Šmause. Jazyk rozděljuje mongolskou společnost na cizince, například erlici, což je výraz pro Číňany, a na rodiny z různých koutů Mongolska. Zástupci jednotlivých „jazykových skupin“ přijímají jedince mluvící jinou řečí různě. Otec se za svůj přízvuk celý život stydí, stejně jako jeho děti ve škole.

⁷⁶ Ibid., s. 107.

⁷⁷ Ibid., s. 127 – 128.

⁷⁸ Ibid., s. 235.

*Máma říká, že ta jinakost je dána tím, že na západě jsou vysoký pohoří a obzor je krátkej a zubatej těma horama, kdežto většina Chalchů žije v přátelský nekonečný stepi, a proto je jejich jazyk takovej otevřenej .*⁷⁹

2.5 Umělecké prostředky

Hlavním prostředkem, na kterém kniha *Paměť mojí babičce* staví, je opakování. Setkáváme s ním na krátkých úsecích (například i v průběhu jediné věty⁸⁰), či se celé větné konstrukce opakují na delších úsecích (v rámci několika odstavců či dokonce celé kapitoly). Tento umělecký prostředek na mě v průběhu čtení působil v některých případech značně rušivě. Můžeme ho však i vnímat jako vyjádření jazykových schopností postav, neboť celý text je přímá řeč osob, které pocházejí z chudého, ne příliš vzdělaného prostředí mongolského venkova.

*Ojuna se narodila za nejstrašlivější zimy, co pamatuju. Venku skučel vítr tak mrazivej, že se s každým mrknutím musely víčka od sebe znova a znova odtrhávat ...*⁸¹

*Sněhu napadlo v zimě, kdy se Ojuna narodila, tolik ...*⁸²

*Ta zima, kdy se narodila moje nejmladší sestra, byla ze všech zim ta nejhorší.*⁸³

Ani v tomto textu samozřejmě nechybí metafory, které jsou uzpůsobeny charakteristické mluvě, prostředí a kulturním tradicím postav. Nesnaží se tedy o žádná hluboká filozofická přirovnání, metafory vycházejí z prosté mluvy obyčejného každodenního života mongolského obyvatelstva. *Nemocnejch bylo a bude. Jako zrnek rejže v obědový misce, jako blech v chatrným vlčím kožichu, říkala matka o věcech, kterejch bylo moc. Jako modřin na těle ulanbátarskejch povalečů, jako plivanců na jediným nároží tohohle zavšivenýho města, říkám já.*⁸⁴

Autorka také uvádí některé pověsti a mýty, které v této knize neplní funkci dalšího prostoru, jako tomu je například v knize Hany Andronikové *Zvuk slunečních hodin*, ale pouze dokreslují mentalitu mongolské společnosti. Týkají se především

⁷⁹ Ibid., s. 15.

⁸⁰ Příklad nalezneme například v ukázce⁸.

⁸¹ Ibid., s. 12.

⁸² Ibid., s. 12.

⁸³ Ibid., s. 17.

⁸⁴ Ibid., s. 126.

vzniku země a krajiny, za jejíž vzhled mohou bájní obři, kteří tu dříve bydleli, či postav, které trestají zlo. Zmiňme například zlou babici Uregmu, která plní podobnou funkci jako naše Polednice. Na těchto příbězích a reakcích na ně je však také dokázáno, že mladší generace už přestávají mýtům, které jim vyprávějí rodiče, věřit. Týká se to i jejich náboženství.

Já nevěřím spoustě věcem, který ona uznává. U nás doma sedí sice v obýváku vedle telky na ozdobném stolku Burcha⁸⁵ jako u většiny ostatních, ale vím, že tyhle věci nemaj na můj život žádněj podstatnej efekt. Žádný čáry a kouzla prostě neexistujou. Šamani jsou mrtví.⁸⁶

2.6 Jazyk

Po jazykové stránce je styl Petry Hůlové velmi výrazný. Snad hlavně proto, že se jedná o vyprávění pěti žen, které pochází z venkova, tedy ne příliš vzdělaného prostředí, použila autorka v celém textu převážně obecnou češtinu⁸⁷. Nejvýraznějšími jevy jsou tedy především obecně české hláskoslovné znaky. Jako například změna spisovného „- é -“, na „- í -“, „- ý -“, v „- ej -“, (uprostřed i na konci slova), , či redukce souhláskových skupin. Setkáváme se tu i s krácením samohlásek. Pro tuto mladou spisovatelku je tento jazyk typický, ale po určité době ztrácí ono kouzlo, jež nás na počátku strhne, a její použití působí značně násilně. S tím se setkáváme už v kritikách autorčiny druhé knihy *Přes matný sklo*. Uvedme například recenzi Marty Ljubkové, která napsala: *V případě knihy Přes matný sklo proti autorce hraje i její jazyk, vycházející zejména z obecné češtiny. Úpornost, s jakou se drží nespisovnosti za všech okolností a bez ohledu na vyprávěcí situaci, ji často zahání do kouta... Jazyk, postavený na představě o tom, jak se asi „normálně mluví“, působí na tak široké ploše nudně a únavně...*⁸⁸ Nehledě k tomu, že autorka tyto obecně české znaky nedodrhuje důsledně*.

⁸⁵ Údajný duch z Bajkalského jezera, které však neleží na území Mongolska.

⁸⁶ Ibid., s. 125.

⁸⁷ Jedná se o nespisovný útvar českého národního jazyka. Je nazýván jako „třetí standard“. Geneticky jde o středočeský interdialekt, reprezentuje živou mluvenou řeč každodenního života, téměř jako výhradní komunikační prostředek se užívá v komunikaci neveřejné.

⁸⁸ LJUBKOVÁ, M. *Moc matný sklo* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <www.livres.cz/clanek.asp?polozkaID=16377>.

Privítání prej dostal ledově chladný. Máma s nim nechtěla slova promluvit, ani semeno od něj nechtěla brát, ale břicho se jí po čase přesto začalo zakulacovat. Bral to za svý, s tím si snad hlavu nedělal, ale s mámou nebyla žádná řeč a táta pomalu, ale jistě ztrácel trpělivost. ... Jednou vrazil mámě políček, smýknul jí o postel...*⁸⁹

Na druhé straně jsou však v textu užita i slova, která vyznívají až archaicky a v textu na nás působí někdy nepatřičně. Setkáváme se i neobratnými spojeními. Všechny tyto jazykové prvky jsou samozřejmě spojeny s mentalitou hlavních hrdinek. *S Arnou jsme taky v somonním kulturním domě, potý, co se sešlo dost peněz a mužský zpevnili střechu novejma dřevěnejma podpěrami, udělaly zpívací kroužek pro děti.*⁹⁰

Důležitou součástí jazykové stavby textu je i původní řeč obyvatel, tedy mongolština⁹¹. V textu se vyskytují makaronské pasáže⁹², které se tu však nevyskytují tak často a v tak velkém rozsahu jako například romština v knize Martina Šmause a ani tak výstižně nevykreslují mentalitu lidí, kteří ji užívají, ani emocionalitu okamžiku. To může být samozřejmě způsobeno i skutečností, že mongolština se na rozdíl od romštiny našemu jazyku vůbec nepodobá. I zde je mongolská věta většinou v zápětí přeložena, nebo je její význam alespoň vysvětlen. *Jenže Šerceceg řekla surgúlijg togsoch jostoj, a tak nezbejvalo než tři roky čekat.*⁹³

V textu jsou užita velmi dlouhá, složitá podřadná souvětí, která nám usnadňují orientaci v příběhu a zároveň svou strukturou připomínají mluvenou řeč užívanou při vyprávění. *Už jsem tátu nějakou dobu moc neposlouchala, jména předků se mi pletly, nikdy předtím je táta neříkal a k tomu Magi lezl po vlasech krásnej lesklej modrej brouk a mně se chtělo koukat, jak obratně se mezi vlasama proplejtá, a trochu si u toho zdřímnout, protože slunce už dávno zašlo a ze země začal pomalu stoupat chlad.*⁹⁴

Co se týká přímé řeči, setkáváme se s různým grafickým označením, od klasického použití uvozovek, a to v případě otce, který vypráví o svých předcích, až po graficky nikterak odlišenou, pokud se jedná jen o krátké věty (viz ukázka³²).

⁸⁹ Ibid., s. 103.

⁹⁰ Ibid., s. 74.

⁹¹ Při překladech do mongolštiny čerpala autorka ze svého ročního studijního pobytu v Mongolsku a vysokoškolského studia této asijské řeči.

⁹² Makaronismus – jazykový útvar, v textu se systematicky mísí dva jazyky, tímto způsobem byly skládány makaronské písně (např. staročeská žákovská píseň).

HRABÁK, J. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

⁹³ Ibid., s. 37.

⁹⁴ Ibid., s. 23.

„Starej Dordž je ale na druhou stranu takovej trouba, že by přijal důvěřivě za vlastní asi jakýkoli mrně, který by mu ta jeho, na kterou nedá z nepochopitelných důvodů dopustit, přistrčila zabalený do povijanu. Takže vlastně davchanskej zelinář erlícem nakonec třeba fakt je.“ Takhle nějak táta chvíli mluvil ...⁹⁵

2.7 Kompozice

Text je rozdělen do šesti kapitol a příběh vypráví pět žen. První a poslední kapitola je věnována vyprávění Dzaji, dcery Alty a Túlega, druhý vypráví její dcera Dolgerma, třetí matka Alta, čtvrtou Džařina sestra Ojuna a pátou Nara. Stejně jako ve svých ostatních knihách, nám autorka nabízí vyprávěný příběh z několika perspektiv. Každá z žen má jiné tajemství, které ji nutí jednat tak, jak jedná. Díky tomuto způsobu výstavby kompozice se tato tajemství na rozdíl od ostatních protagonistek dozvídáme a jsme tedy schopni nahlížet na příběh komplexně.

Každá z žen začíná své vyprávění v jiném okamžiku, tudíž ne všechny události jsou nám z jejich pohledu známy. Avšak nejdůležitější jsou právě kapitoly Dzaji. Celistvost jejího vyprávění je narušena zbylými čtyřmi úseky knihy. Hlavní role Dzaji jako vypravěčky je příběh začít, ale i dovést k určitému konci, neboť se díky ní dozvídáme, co se s ostatními postavami stalo.

V rámci jednotlivých kapitol jsou důležité zvraty v textu či změna tématu graficky odděleny, čímž autorka samozřejmě docílila větší přehlednosti jinak nečleněného textu.

2.8 Závěr

Já jsem si říkala už delší dobu, že bych zkusila vymyslet nějaký příběh, protože mi vždycky připadalo zajímavý vymyslet nějaký svět, kterej by mohl sám o sobě fungovat. A tak jsem tam tak začala něco vymýšlet, po papírech jsem to tam na koleji čmárala, že to pak v Praze přepíšu. Taky mi to dávalo náplň času, kterého jsem měla

⁹⁵ Ibid., s. 23.

*zvlášť v zimě dost. A pak jsem přijela do Prahy, přepsala jsem asi deset stránek na počítači a padla na mě deprese, že je to vlastně hloupý a že zkusím začít odjinud. A pak mě napadla nějak první věta té knížky a pak to pokračovalo tak, jak je to teď tady uvnitř.*⁹⁶

Toto řekla o své debutové knize *Paměť* její babičce a o ročním pobytu v exotickém Mongolsku Petra Hůlová na besedě, která proběhla v Olomouci na literárním festivalu Libri. V textu staví na retrospektivním vyprávění. Z této skutečnosti také vychází vlastní název knihy, spojený s fenoménem lidské paměti a důležitá je i jedna z postav textu, babička Dolgrma. Název, jak sama autorka přiznala na svém autorském čtení⁹⁷, pochází od českého spisovatele Jáchyma Topola⁹⁸, se kterým autorka svou debutovou knihu konzultovala a který uváděl i její autogramiádu.

Na první pohled by se mohlo zdát, že text staví především na exotickém prostředí Mongolska, ale opak je pravdou. Tato asijská země se stala pouhou kulisou pro autorčin hlavní záměr podat prokreslenou charakteristiku vyhraněných, rázných a hlavně povahově rozdílných postav na pozadí každodennosti a vyhocených situací. Výsledkem této spisovatelčiny snahy je fakt, že příběh může být zasazen do jakéhokoli prostředí, nalezneme tu totiž, můžeme říci, univerzální archetypálnost, hodící se pro jakoukoli lidskou společnost. Tedy i pro Českou republiku, jíž se Hůlová jako prostředí pro děj svých knih tak dlouho bránila.⁹⁹

Jedním z hlavních témat jsou problematické vztahy v rodině, které se díky novým zkušenostem všech rodinných příslušníků mění. Ne vždy však k lepšímu. Ba právě naopak. Na začátku vidíme na první pohled celistvou rodinu, která se nám však v průběhu čtení „rozpadá pod rukama“.

Samozřejmě že můžeme knihu vnímat i jako přiblížení této asijské společnosti, které nás může pomoci pochopit lidi, žijící tak odlišným způsobem života. Ten je opředen vírou v různé bohy či babice, které trestají neposlušné děti. Je nám představena

⁹⁶ FALTÝNEK, V. *Petra Hůlová a šalebné vábení úspěchu* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.radio.cz/cz/clanek/38879>>.

⁹⁷ Autorské čtení proběhlo dne 9. března 2006 na gymnáziu v Bystřici nad Pernštejnem.

⁹⁸ Jáchym Topol (4. srpen 1962, Praha, syn básníka a dramatika Josefa Topola) je výrazným zástupce novodobé české literatury. Působí jako básník, prozaik, hudebník a žurnalista. Působil ve skupině Psí vojáci a později Národní třída. Stal se představitelem undergroundu. Z prozaických děl uvedme například *Výlet k nádražní hale /A Trip to the Train Station* (1994), *Sestra* (1994), *Anděl* (1995), atd. Co se týče poezie, vydával svá díla do roku 1989 pouze samizdatově, po revoluci vychází *Miluju tě k zbláznění* (1991) či *V úterý bude válka* (1992).

⁹⁹ I když děj druhé knihy Petry Hůlové *Přes matný sklo* již je do naší země zasazen.

úzká sepiatost, či spíše závislost tamního venkova na přírodě a jejích darech. Té si váží mnohem víc, než sami sebe.

*Babička pozdějc říkala, že to udělal on, zaklel naše jehňata, a k tomu dodala, že kdyby si místo toho vzal mě, nebyla by to zdaleka taková škoda, protože mi tehdy bylo jenom pět, a to ještě není žádněj Mongol, takový pětiletý kůzle.*¹⁰⁰

Tímto úryvkem můžeme přejít k další důležité součásti textu a mongolské společnosti, a to je vnímání smrti. Setkáváme se tu se smrtí nejstarší ze sester, Magi, dále s častými potraty ve vykřičeném domě, které jsou přijímány s naprostou lhostejností. Děti, které ještě nemůžou být zapojeny do práce, nejsou alespoň na vesnici považovány za plnohodnotného člena rodiny, jejich případná smrt rodinu samozřejmě zasáhne, ale jsou nahraditelné. I smrt Magi, již skoro dospělé ženy, je pro rodinu hrozná ztráta, ale jde hlavně o zachování rodu. *Ted' už jsme jen tři, Magi umřela, ale to ještě pořád stačila na to, aby náš rod kvetl dál, i když nějaký uvíznou ve sněhový vánici, chytanou nemoc nebo se ztratěj.*¹⁰¹

Stejně jako v mnoha evropských zemích se v Mongolsku vyskytuje nesnášenlivost k menšinám a přistěhovalcům. Pro rodinu je potupné, když si jejich dítě vybere za životního partnera někoho „nečistého původu“. *Davdža, dcera rodiny, která bydlí od nás osm kilometrů na jih, si domů Číňana svýho času přivedla a Batu, její otec, Lio Fua udal, že je tady načerno a pašuje umělohmotný boty a nepromokavý trika, který v hlavním městě prodává.*¹⁰² Snad i proto si autorka za dvě své hlavní hrdinky vybrala zástupkyně „nečisté rasy“.

Zarážející je ale především vztah venkova ke zločinu a násilným činům. Již v kapitole 2.2 Prostory jsme v této souvislosti zmínili znásilnění, kterým si prošly tři hlavní protagonistky. Ani jednou nebyl tento čin potrestán. Ale například krádež jídla, které se ze zoufalství dopustila Djaza, ano. Což nám dokazuje, jak se liší mentalita mongolské společnosti od naší evropské.

Životy hrdinek knihy jsou ovlivněny společenským kánonem, který přesně určuje jejich místo. S tím se snaží bojovat feministické hnutí po celém světě. K tomuto tématu se tu však již nebudeme více vyjadřovat, neboť jsme se mu věnovali již v kapitole 2.1 Exotické téma. Důležité je, že tento kánon formuje charaktery a hlavně ovlivňuje životy jednotlivých protagonistek. Některé z nich se mu vzeprou, ale v knize

¹⁰⁰ Ibid., s. 11.

¹⁰¹ Ibid., s. 11.

¹⁰² Ibid., s. 9.

ani jedna z nich nedosáhne touto cestou kýženého štěstí. Zmiňme například Naru, která skončí jako ředitelka vykřičeného domu a už nikdy se neseťká se svou rodinou. Snad možná Dzaja, která se ze začátku také snaží žít jiným, dobrodružnějším životem. Ale po ztrátě dcery nachází své místo na venkově, kde ale není svou rodinou vítána, tudíž i ona, ač obklopena svými blízkými, zůstává na stáří sama.

Nejspornějším bodem debutu i dalších knih Petry Hůlové je jazyk, zastoupený obecnou češtinou¹⁰³. Zpočátku na nás působí osvěžujícím a neotřelým dojmem, ale když jsem četla knihu podruhé, měl spíše rušivé účinky. V recenzích a názorech na autorčinu literaturu se setkáváme s různými názory na tuto problematiku. Již v kapitole 2.6 Jazyk jsme zmínili vesměs negativní názor Marty Ljubkové, která tento styl vyjadřování považuje za nudný a únavný. Kdežto například Jitka Kmentová ve svém článku napsala následující: *Zajímavý je i vypravěčský styl – jako by i on přispěl k vykreslení atmosféry tajemna a neuchopitelná našich životů. Nespisovný český jazyk je obohacen o neokázalé a úsporně vyjádřené obrazy, čas od času z textu vystoupí záhadná mongolská slova či rusismy.*¹⁰⁴

Mezi čtenáři jsou knihy Petry Hůlové přijímány převážně kladně. Je to nejproduktivnější spisovatelka, která vyhrála cenu v kategorii Objev roku Magnesia Litera, neboť od roku 2002 vydala již čtvrtou knihu. Všechny texty staví na výpovědích hlavních hrdinů. Se svým neměnným způsobem tvoření narazila již u své druhé knihy *Přes matný sklo*. Navíc zde nefunguje to, co částečně fungovalo v *Paměti mojí babičce – pohledy jsou tak stejné, že princip doplňování obrazu, postupného mozaikovitého skládání s sebou nepřináší ani nic nového, ani nic vzrušujícího, ba ani obohacujícího. Autorka se potácí mezi dvěma vypravěči, ale ani jeden jako by neměl co říci.*¹⁰⁵

Tyto slabiny se částečně projevují již v první knize. V té je nám však předložen poutavější příběh a nedostatky v jazykovém stylu alespoň částečně korespondují s neutěšenými podmínkami života na venkově. Kritizována je i neschopnost autorky povznést se nad děj, což se také naplno projevuje až v autorčině pozdější tvorbě. *Hůlová spontánně hrne děj před sebou, není to žádný chladný konstruktér kunderovského typu, což ovšem skrývá riziko, že příběh prohlédne už příliš brzo a začnete se trochu nudit.*¹⁰⁶

¹⁰³ Ve své poslední knize se autorka použití obecné češtiny zřekla.

¹⁰⁴ KMENTOVÁ, J. *Petra Hůlová: Paměť mojí babičce. Poznámky k četbě* [online]. [cit. 8. března 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty9_hulova>.

¹⁰⁵ LJUBKOVÁ, M. *Hůlová, Petra: Přes matný sklo, recenze* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.livres.cz/clanek.asp?polozkaID=16377>>.

¹⁰⁶ VANĚK, P. *Odkrytá tajemství třípokoje* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=20287>>.

Svým stylem psychologizujícího vyprávěčství se Hůlová blíží například Radoslavovi Nenadálovi, který je znám především jako vyhlášený amerikanista a anglista, či Ireně Douskové¹⁰⁷, která se proslavila především knihou *Hrdý Budžes*¹⁰⁸, jenž pojednává také o ztrátě iluzí a představ o životě. I zde vystupuje dívka, která je kvůli svému původu a smýšlení izolovaná od společnosti a musí čelit útokům zvenčí. Na rozdíl od knihy *Paměť moje babičce* jsou však starosti malé Helenky Součkové podávány s humorem a nadsázkou. Všichni tři líčí ve svých knihách bezútešné životní situace svých hrdinů.

Knihy Petry Hůlové v sobě nesou jisté kouzlo novosti, autorka si pro všechny své texty vybrala aktuální zajímavá témata. Přesto se jí zatím nepodařilo, aby i její další literární počiny vzbudily takové nadšení kritiků i čtenářů jako debut *Paměť moje babičce*.

¹⁰⁷ Z dalších knih uveďme například *Pražský zážrak* (1992, spolupráce s L. Lomovou, J. Reinischem, P. Ulrychem), *Goldstein píše dceři* (1997), *Někdo s nožem* (2000) a další.

¹⁰⁸ DOUSKOVÁ, I. *Hrdý budžes*. Praha: Hynek, 1998.

Jonáš Tokarský

(* 25. 9 1982, Ostrava)

Spisovatel.

Po maturitě začal studovat Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze, poté však odchází zpět do Ostravy, kde navštěvuje Vysokou školu báňskou – Technickou univerzitu, obor Fyzikálněchemické zkoušení materiálu. Už řadu let se zajímá o alchymii a další hermetické vědy, v současnosti se také věnuje výtvarnému umění.

Debutoval knihou povídek, které vyšly pod názvem *Alchymické dítě a jiné povídky*.

Tvorba:

Alchymické dítě a jiné povídky (Paseka, 2003, ISBN 80-7185-614-2)

Ocenění:

Magnesia Litera, Litera pro objev roku (2004)

Alchymické dítě a jiné povídky

TOKARSKÝ, J. *Alchymické dítě a jiné povídky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003.

687. publikace nakladatelství Paseka

Odpovědní redaktoři: Vladimír Pistorius a Stanislav Sommer

Technický redaktor: Petr Čížek

Kresba na obalu: Detail kresby Jonáše Tokarského

Počet stran: 200

Úryvek

Dávejte pozor, až se ho dotknu!“ funěl a snažil se nahnout se přes zábradlí co nejvíce, aby na nejbližšího Ducha dosáhl. Ten, stejně jako ostatní, visel zcela nehybně, avšak příliš daleko pro krátké ruce otce Theodora.

Bratr Bernard chvíli pozoroval jeho trápení. „Přinesu sítku,“ řekl a zmizel v sakristii. Za okamžik byl zpět a držel v ruce podběrák, který podal na kazatelnu. Otec Theodor jej uchopil, vítězoslavně se usmál, podebral Ducha svatého a přitáhl si jej k sobě. V tu chvíli silná záře pohasla a bílá holubička, zmítající se v síti, vskutku nikterak nedávala tušit, čím ve skutečnosti je.

„Opravdu zhasl!“ vydechl bratr Antonius.

Otec Theodor holubičku uchopil, vstrčil do klíčky a zavřel dvířka. Pak ji přes zábradlí podal bratru Bernardovi. Duch svatý si uvnitř načechrával peří a zjevně mu vůbec nevadilo, že je uzavřen v těsném vězení. Bratr Antonius přistoupil blíže a se zájmem si jej prohlížel. ...

„Vy chcete ty Duchy svaté prodávat?!“ vykřikl bratr Antonius.

Otec Theodor přisvědčil.

„Ale to nesmíte! To je hřích!“ vyskočil bratr Antonius, překvapením a rozčilením zcela bez sebe.

„Nikoliv,“ zavrtěl hlavou otec Theodor. „Hřích je to, že se představení naší svaté církve nestarají o bytovou otázku nižšího kléru, který pak musí živořit po sakristiích, namísto toho, co by měl pořádnou faru, jak se sluší a patří! Navíc na mě jde revma a ráno nemůžu rozhýbat klouby, jaká tady bývá zima!“

Bratr Antonius mlčel.¹⁰⁹

3.1 Fantasy

Žánr fantasy, který se poslední době stal velmi oblíbeným žánrem, má v literatuře dlouhou tradici. Vychází z hrdinských eposů a několika mytologických

¹⁰⁹ TOKARSKÝ, J. *Alchymické dítě a jiné povídky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003, s. 77 – 79.

okruhů. Jmenovitě ze starořecké mytologie ¹¹⁰, keltské kultury ¹¹¹, mytologie Germánů, Skandinávců, Island'anů ¹¹² a v neposlední řadě z židovsko-křesťanské tradice bible a knih apokryfů ¹¹³. Fantastické povídky známe již ze starého Egypta, například fiktivní cestopis o námořníkovi, který ztroskotal, dále uvedme *Epos o Gilgamešovi* (* kol. r. 1 500 př.n.l.), jehož nejstarší dochovaná verze je sumerská, *Ilias a Odysseu* (* kol. r. 750 př.n.l., Homérem přepracované starořecké báje pojednávající o obléhání Tróje), *Aronautika* (* kol. r. 250 př.n.l.) Apollóna Rhodského. S výčtem děl, které jsou předchůdci dnešního pojetí fantasy, bychom mohli ještě pokračovat dále, ale zaměříme se na průkopníka moderní fantasy.

Henri Rider Haggard ¹¹⁴ není pro širokou čtenářskou veřejnost příliš známý. Ale již jeho první román *King Salomon's Mines* (1883) sklídl velký úspěch. V této knize Haggard vytvořil charakteristické rysy svých hrdinů, k nimž se ve svých pozdějších textech neustále vrací. Například postava lovce slonů Allan Quatermain se vyskytuje i jeho dalších osmnácti knihách. Na Haggarda navázali například i dnes velice oblíbení Edgar Rice Burroughs ¹¹⁵, který se proslavil především postavou Tarzana (*Tarzan v nitru Země*), či Robert Ervin Howard ¹¹⁶, považovaný za zakladatele podžánru fantasy, tzv. „sword and sorcery“ ¹¹⁷, a hlavně John Ronald Reuel Tolkien.

Tolkien rozpoutal svou v dnešní době znovuobjevenou trilogií *Pán prstenů* ¹¹⁸ přímo davové šílenství. Když svému nakladateli v prosinci 1937 napsal: „*Dodělal jsem první kapitulu nového příběhu o hobitech.*“ ¹¹⁹, nikdo netušil, že vznikla jedna z nejúspěšnějších knih dvacátého století. Svými postupy připomíná postmodernismus. Pracuje především s velkou imaginací, detailními popisy postav, krajiny, měst a bojů. Staví na složitém, precizně vypracovaném ději, který tvoří několik linií. V Tolkienových knihách se také projevuje vědecké zaměření autora, který dlouhou dobu působil jako profesor anglického jazyka a literatury na Oxfordu. Důležitá je jeho hra s jazykem. Text přináší mnoho neologismů, Tolkien vytvořil

¹¹⁰ Svět bohů a polobohů (Hérakles, Perseus).

¹¹¹ Především irská, například příběhy o Cúchulainovi či Finnovi Mac Coolovi.

¹¹² Uvedme například hrdinu Siegfrieda z rodu Sigurda či příběhy různých božstev (Odin, Tyr, Frey, ...).

¹¹³ Inspiraci z tohoto pramene nalezneme například v díle J.R.R. Tolkiena nebo C.S. Lewise.

¹¹⁴ Narozen 22. června 1856, pochází z anglického venkovského šlechtického rodu.

¹¹⁵ Narozen 1. září 1875, Chicago.

¹¹⁶ Z děl uvedme například *Muž z Cimmericie*, *Conan a kletba monolitu*, *Conan Barbar* a mnoho dalších.

¹¹⁷ V překladu „meč a magie“.

¹¹⁸ *Pán prstenů – Společenstvo prstenu* (1. vydání 1953), *Dvě věže*, *Návrat krále*.

¹¹⁹ KOLÁŘOVÁ, K. *Pán prstenů a bájná Středozem*. MF DNES, 2002, roč. 8, č. 306, s. E/6 – 7.

dokonce patnáct umělých jazyků, z nichž dva využil i v *Pánu prstenů* jako elfskou řeč, jedná se o tzv. quenijštinu a sindarštinu.

Další důležitou knihou tohoto žánru je *Harry Potter*, čarodějnický učeň britské spisovatelky Joanne Rowlingová¹²⁰. Přitažlivost jejích knih je dána především mistrným zobrazením dětství. Děj je na rozdíl Tolkienovy fantasy zasazen do současnosti. V obou textech jsou však vytvořeny nové světy, které většinou reáliemi odpovídají starověku či středověku. Základním kamenem fantasy je však magie (esoterismus). Lidé od pradávna toužili ovládnout nadpřirozené síly a kouzla. Oblíbenost tohoto žánru v dnešním přetechizovaném století ovládaném vědou je díky příslibu tajemna a neznámých krajů.

Literatura fantasy má několik typů¹²¹. Počínaje *pohádkami*¹²², tedy příběhy z neuvěřitelných zemí, které mají kořeny v lidové slovesnosti, především v krátkém ústním vypravování, které folkloristé označují jako báchorku. Dále *zvířecí příběhy*¹²³, fantastická vyprávění o zvířatech majících lidské vlastnosti a dovednosti. Tento typ je znám již z antiky. *Artušovský cyklus*¹²⁴ čerpal z legend a mýtů o britském králi Artušovi a jeho skupině a dodnes není s jistotou dokázáno, zda skutečně existoval. *Příběhy tisíce a jedné noci*¹²⁵, tedy příběhy vycházející z knihy s arabským názvem *Alf lajla wa-lajla (Tisíc a jedna noc)*, které však pocházejí z různých zemí (Indie, arabských zemí, Persie, ...). *Příběhy s čínskými motivy*¹²⁶, jež dříve mimochodem podávaly zkreslený pohled na západního člověka a především zachovávají čínský kolorit, Čínu zobrazovali autoři těchto příběhů značně idealizovanou. *Příběhy o ztracených rasách*¹²⁷, vyprávění o ztracených městech, zapomenutých kulturách, skrytých či zakázaných územích. Kontinenty, na něž byl děj s oblibou zasazován, jsou Jižní Amerika, Střední Asie a oba polární póly. *Humorná fantasy*¹²⁸, anekdotická vyprávění s nečekanou pointou, která nemají za úkol pouze čtenáře rozesmát, ale i poukázat na nedostatky společnosti a světa. *Meč a magie*¹²⁹,

¹²⁰ Narodena 1. července 1965, Yate.

¹²¹ PRATCHETT, T. *Fantasy. Encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 1998, s. 20 – 37.

¹²² Např. Angela Carterová a její *Krvavá komnata* (1979).

¹²³ Např. Rudyard Kipling: *Knihla džunglí* (1894) a *Druhá kniha džunglí* (1895).

¹²⁴ Např. *Mlhy Avalonu* (1979) od Marion Zimmer Bradley.

¹²⁵ Např. E. Hoffmann Price a jeho povídka z roku 1933 *Ismeddin a posvátný koberec*.

¹²⁶ Např. Frank Owen a jeho sbírka povídek *Porcelánový kouzelník* (1948).

¹²⁷ Např. Thomas A. Janvier a jeho *Aztécká klenotnice: Román o současném starověku* (1890).

¹²⁸ Např. Jonathan Swift: *Gulliverovy cesty* (1726).

¹²⁹ Název pochází až z počátku 60. let 20. stol. od Fritze Leibera.

Např. Robert Ervin Howard a jeho *Conan – Hrdina draka* (časopisecky 1935/6).

tímto názvem můžeme označovat fantasy obecně, ale v užším smyslu se jedná o díla, kde je meč symbolem ochrany před fyzickým nebezpečím. Na druhé straně tu svou důležitou roli hraje i magie. Jako poslední typ zmiňme *hrdinskou fantasy*¹³⁰, která má větší rozsah než literatura meče a magie (někdy je však tento rozdíl stírán a tyto dva typy jsou sloučeny v jeden). Jedná se o příběhy o hrdinech, kteří bojují ve smyšleném světě a střetávají se s nadpřirozenými silami. Oproti meči a magii se jedná o díla většího rozsahu.

Samozřejmě žádný literární žánr není zcela izolovaný. V debutové knize Jonáše Tokarského *Alchymické dítě a jiné povídky* najdeme znaky „meče a magie“, tedy použití útvaru povídky, přítomnost magie, démonů a alchymistů, a humorné povídky, která vše z prvního typu zcela zesměšní.

3.2 Prostory

Prostor nehraje v povídkách Jonáše Tokarského tak velkou roli jako například v debutech Petry Hůlové či Martina Šmause. V textu není místo, ve kterém se děj odehrává, nikdy blíže určeno. Snad pouze v poslední povídce s názvem *Obeah* čtenář vytuší, že se jedná o hlavní město České republiky, Prahu. Jinak se povídky odehrávají v zapadlých uličkách a starých domech bezejmenných měst naší republiky. *Zastavil se na malém, opuštěném náměstíčku. Okna starých domů okolo byla tmavá a jediná lucerna uprostřed osvětlovala jen své nejbližší okolí. Již se úplně setmělo a domy se ztrácely ve stínech.*¹³¹

U poslední povídky hraje prostor důležitější roli, než v předchozích šesti příbězích, protože staví na protikladu prostředí africké vesnice, která je plná v lecčem až absurdní víry a úcty k bohům, tradicím, ochranným kouzlům a fetišům z bytosti Ekpé. A Prahy, kde lidé kouzla ani magii neuznávají ani nepotřebují, i proto mají úplně jiné hodnoty a hlavně mentalitu, než bezelstní lidé z pralesa.

Přednáška přestala zanedlouho Athanase Mbongu bavit. Těšil se na zajímavosti

¹³⁰ Např. Janny Wurts, *Strážce bouře* (1984).

¹³¹ *Ibid.*, s. 51.

*o zvířatech a rostlinách, a profesor namísto toho pořád jen mluvil o jakési živé hmotě, buňkách a evoluční teorii, která se Athanasi vůbec nepozdávala, protože neříkala nic o prapůvodní síle n'kici, která oživila první živé tvory, jak ví každé malé dítě.*¹³²

Povídky a některé z jejich úseků autor začíná nepřliš podrobnými popisy prostředí, do kterého děj zasadil. Díky tomu se dozvídáme i o ročním období, ve kterém se příběh odehrává. Většinou se mimochodem jedná o podzim. *Byl teplý a slunný den neobyčejně přívětivého října a rudozlaté listí, sfoukané větrem ze statného javoru, mající svatý obrázek zarostlý v rozpukané kůře, leželo na hrboлатém dláždění po celé ulici, která podle rozložitého stromu, rostoucího na jejím slepém konci na malém hliněném plácku u cihlové zídky, dostala své jméno.*¹³³

3.3 Čas

Ani přesné určení času, do kterého je děj zasazen, není pro čtenáře jednoduché. Ledacos však můžeme odtušit ze způsobu mluvy jednotlivých postav, jež například používají onikání, které bylo v té době užíváno místo dnešního vykání. Typické je například pro němčinu.

*„Neměli by chodit spát tak pozdě. Vědí, že jsou pak unavený, že si ani pořádně do postele nelehnou. Natáhnou se dycky na tu pohovku a druhej den si pak stěžujou, že je bolí záda. To mají z toho, říkám jim. A ty šaty, jak to mají pomačkaný, a všecko! Dyby jich takhle někdo viděl, myslel by, že jsou náky bůhvídko.“*¹³⁴

I letmé zmínky dobových reálií (na ulicích se v době, kdy se příběhy odehrávaly, stále svítí pouličními lucernami) , nám mohou pomoci dojít k závěru, že děj knihy zasadit Jonáš Tokarský do doby První republiky, kdy neexistovaly žádné technické vymoženosti, které nás obklopují v dnešním přetechnizovaném světě a zároveň ubírají místo jakémukoli tajemství. Proto si autor vybral právě tuto pro okultní vědy ideální dobu, kdy se staří pánové po večerech věnovali magii a alchymii. A kdy na ně místní „paní Klepáčkové“¹³⁵ volaly policii.

¹³² Ibid., s. 170.

¹³³ Ibid., s. 159.

¹³⁴ Ibid., s. 25.

¹³⁵ Domovnice z povídky *Alchymické dítě*.

*Kdesi daleko za městem se veliké rudé slunce nořilo do oparu a pomalu se snášel večer, ale tady v úzkých uličkách byla již tma a chodců valem ubývalo. Na nároží bylo vidět lampáře a mury se slétaly okolo rozžatých světel.*¹³⁶

Co se týče časové linie samotných povídek, jejich děj se odehrává v krátkých časových úsecích trvajících nanejvýš několik týdnů (jen poslední povídce je věnován jeden celý semestr na vysoké škole). Ale čas nehraje v textu důležitou roli.

3.4 Svět kouzel a magie

Jak jsme již zmínili v úvodu, jedná se v debutu Jonáše Tokarského mimo jiné o fantasy typu meč a magie. Co se týče magie, je vysvětlována jako rituální chování nebo jednání, jehož cílem je nadpřirozeně působit na věci či události. Na rozdíl od náboženství nepracuje s představou personálního vztahu, ale s mechanickým či automatickým působením mezi člověkem a neosobními božskými silami. Tyto síly chce mág příslušeným rituálem ovlivnit či přivodit jejich akci. Cílem jednání může být dobrý účinek, v tomto případě se jedná o tzv. bílou magii, nebo působení zla, tzv. černá magie. Prvky magie se objevují ve všech náboženských systémech a všech historických obdobích.¹³⁷

Vedle magie se v textu setkáváme i s alchymíí, z níž vychází samotný název knihy. Alchymie, jinak nazývána esoterika, je nauka zabývající se chemickou přeměnou prvků, v širším smyslu procesem transmutace hodnoty i ducha. Spolu s kabalou¹³⁸, astrologií¹³⁹ a magií je jednou ze čtyř hlavních hermetických věd¹⁴⁰. Alchymie byla pěstována již ve starém Egyptě, Indii, Číně a později i Řecku. Do Evropy se rozšířila díky Arabům působícím na španělských univerzitách.¹⁴¹

¹³⁶ Ibid., s. 100.

¹³⁷ *Ottova encyklopedie A – Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 579.

¹³⁸ Kabala je označení pro židovskou mystiku, která je zaměřena na mystické poznání Boha a tajemství jeho působení. Hlavní spisy tohoto učení jsou *Sefer jecira* (Kniha stvoření) a *Zohar* (Záře).
Ottova encyklopedie A – Ž. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 450.

¹³⁹ Astrologie = hvězdopravectví, obor zabývající se studiem souvislostí mezi postavením hvězd a planet na obloze a lidskými osudy a událostmi na Zemi. Je to jedna z nejstarších nauk.

Ottova encyklopedie A – Ž. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 60.

¹⁴⁰ Hermetismus je esoterní nauka o podstatě a souvislostech věcí, jevů a dění. Původně se jednalo o egyptské tajné učení.

Ottova encyklopedie A – Ž. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 348.

¹⁴¹ *Ottova encyklopedie A – Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 22.

Svět, který Jonáš Tokarský ve svém debutovém díle vytvořil, je tedy plný zaříkávad, kouzelníků a elixírů. Přesto se nejedná o klasické zpracování tohoto tématu, ve kterém vážení kouzelníci bojují proti zlým mocnostem, aby zachránili svět, či se snaží získat všechny dostupné znalosti a dovednosti. Z počátku sice příběhy vyznívají hrůzostrašně či tajemně, ale v průběhu děje dochází k nečekanému přerodu. Tajemství, magie a kouzla nejsou v knize Alchymické dítě a jiné povídky ztvárněny jako něco výjimečného. Pro hrdiny jednotlivých povídek se jedná o každodenní součást jejich životů. Snaží se pomocí nich proniknout do vyšších intelektuálních sfér, protože by díky tomu mohli pochopit absolutno. To však autor ve své knize nehledá.

V knize se objevuje několik démonů či nadpřirozených bytostí, které alchymisté vyvolávají z nejrůznějších důvodů. Artepius Třas (povídka *Démon*) touží po služebném démonu Sachielu, Patricius Zajíček (povídka *Astrální souboj*) přivolá, ne příliš úspěšně, na obranu proti Asmodaiovým demony démona Paimona, který „*se zjevuje jako člověk, sedící na velbloudu, s nejspánilejší korunou na hlavě a houfem duchů v lidské podobě, kteří za ním kráčí s trumpetami, líbezně znějícími činely a celou řadou jiných nástrojů.*“¹⁴²

3.5 Symbolika

Povídky Jonáše Tokarského jsou mimo jiné vystavěny na symbolice, která hraje důležitou roli i v magii a alchymii. Kde má skoro všechno svůj určitý, běžným smrtelníkům skrytý význam. *Za Paracelsem byla vidět malebná krajina s moha výjevy: žena peroucí prádlo, hrající si děti, horníci dobývající ze skály rudu a podivný poutník v šedém plášti, na hlavě černý klobouk, kolem těla bílou šerpu a žlutý řemen. Na nohou červené boty a v ruce zakroucenou hůl.*

*Theopharastus Třasořitka často přemýšlel o významu této figury na obraze. Věděl, co značí děti hrající si na vojáky i horníci ve skalách, po které skákal bílý kamzík. Ale význam podivně oblečeného poutníka mu zůstával stále záhadou.*¹⁴³

¹⁴² Ibid., s. 9.

¹⁴³ Ibid., s. 33.

Již na počátku poznáváme, že autor využívá jména k prvotnímu vykreslení charakteru postav, jedná se tedy o tzv. jména mluvící. Ať už zmíníme Patricia Zajíčka, který uteče před svým sokem Asmodaiem v povídce *Astrální souboj*. Jméno Asmodai má původ u postavy démona (původní jméno bylo Aeschma Daeva), kterého známe z židovské mytologie. Je zosobněním chťíce a hněvu. Či Theophrastus Trásořítka a místní drbna Klepáčková v druhém příběhu *Alchymické dítě*. Ve výčtu jmen bychom mohli pokračovat dále.

3.6 Umělecké prostředky

Nejdůležitějším prostředkem, na kterém Jonáš Tokarský staví, je humor. Díky němu exotickému pro veřejnost přitažlivému tématu je kniha čtenáři vyhledávaná. Příběhy, které zpočátku vyznívají tajemně, až hrůzostrašně se v okamžiku změň v tragikomedii či satiru. Autor staví na svérázných, zajímavých postavách, díky jejichž omylům a střetům jejich alchymických a magických schopností s realitou, humorné situace vznikají. Někdy se nám může zdát, že Tokarský tyto okultní umění záměrně zesměšňuje a zbavuje je tím jejich tajemnosti, neboť vážené alchymisty vykresluje spíše jako nepřiliš zručné „domácí kutily“.

Humorné situace často vznikají při kontaktu alchymie/magie s prostým člověkem, v tomto textu zastoupeným především postavami žen, paní domácí či posluhovačky, které pro okultní vědy nemají žádné pochopení. Znamenají pro ně spíše rouhání proti Bohu. „*Ryba totiž značí,*“ pokračoval, „*naši vzácnou síru, jež je malým králem a zároveň také lodivodem, jak o tom skvěle píše Mathurin Eyquem. Je to sice symbol archemický a v umění spagyrie, jež je mým oborem, se nepoužívá, ale i tak je velmi důležité jej znát a vědět, co značí.*“

*Posluhovačka sice neměla tyhle ty řeči ráda, Umění nerozuměla a ani rozumět nechtěla, ale bylo jí proti mysli kazit pánovi po obědě náladu, a tak s spíše ze slušnosti otázala: „A co ještě všechno teda ta ryba značí?“*¹⁴⁴

¹⁴⁴ Ibid., s. 41.

Autor však užívá i situační humor, kdy si například Artepius Třas splete vyvolávaného služebného démona s opilcem. Nebo v příběhu afrického studenta, který ztrátu své obranné fetiše vyrobené z krokodýla (pro africký kmen bytost Ekpé) vyřešil vskutku originálně, neboť si nový ochranný amulet pořídil v pavilonu plazů pražské ZOO. *Dopadl do vody přímo na hřbet bytosti Ekpé, která sebou poděšeně mrskla a chňapla po něm svými ostrými zuby. On však byl ve střehu a v jezírku, jehož hladina mu sahala po pás, se rozpoutal lýtý boj. ... Bytost Ekpé se vzepjala k útoku, rozevřela strašlivou tlamu a v tu chvíli se jí oštěp vnořil hluboko do krku. Projel jí smrtelný třas, ale Athanas Mbonga, svíraje oštěp pevně v obou rukou, nepovolil.*¹⁴⁵

Autor se nevyhnul ani černému humoru, a to v příběhu *Lampa*, který se odehrává ve Hřbitovní ulici a na hřbitově. Médium Lampa (nejspíše mentálně postižený člověk) se rozhodl oženit se se sochou Smrti.

„Pane ženichu, berete si zde přítomnou nevěstu za manželku?“

„Ano,“ ozývá se Lampa, maje oči zavřeny.

„A táži se vás, slečno nevěsto, berete-li si zde přítomného ženicha za manžela?“ táže se mistr Fabricius. Avšak jen vítr sviští větrovím. Nevěsta mlčí.

„Táži se vás, slečno nevěsto, berete-li si zde přítomného ženicha za manžela?“ téměř zaniká Fabriciův hlas ve větru.

*„Nevěsta si bere každého, a tedy i přítomného ženicha,“ ozývá se náhle jasný hlas Vitaliana Vlaštovky a Lampa otvírá oči.*¹⁴⁶

Dalším uměleckým prostředkem, který se v textu často vyskytuje, je opakování. Nejmarkantněji se tato skutečnost projevuje u jmen. Například v povídce *Alchymické dítě* začíná každý odstavec jednoho úseku právě jménem hlavního hrdiny Theophrastuse Třasořítky.

V textu se také často vyskytují citáty či úryvky z bible, kterými některé příběhy začínají a díky kterým povídky zpočátku dostávají na vážnosti, ta je však samozřejmě brzy zcela zničena. *„A hle, otevřela se nebesa, i viděli Ducha Božího sestupovati jako holubici a přicházeti na něho.“ Mat. 3,16*¹⁴⁷ Jinak je tomu v případě povídky s názvem *Lampa*, která začíná úryvkem hospodské písně, která blíže vykresluje situaci, ve které se děj odehrává.

¹⁴⁵ Ibid., s. 184.

¹⁴⁶ Ibid., s. 150.

¹⁴⁷ Ibid., s. 52.

*Hřbitovní ulice
úzká je velice,
je velice úzká,
v zimě bývá kluzká.*

*Nepůjdu, nepůjdu,
uličkou Hřbitovní.
Lehnu si do rakve,
spočinu vedle ní.* ¹⁴⁸

3.7 Jazyk

Autor použil pro řeč vypravěče spisovný jazyk, avšak postavy se svými jazykovými projevy značně liší. Jejich repliky nám přibližují i jejich charakterové vlastnosti. Méně vzdělané uklízečky či vše bedlivě sledující domácí používají obecnou češtinu a onikání ¹⁴⁹, díky kterému jsme schopni děj alespoň přibližně zařadit do určité doby. „*No japa by ne! Ten největší tu zvonil a prej, v kterym patře bydlí ten Zajíček, to jako vy. A těma vočima tak červeně blikal, jako semafor, nebo co. To sou takový ty tendlency triky z lepší společnosti, ale to víte, na mě si nepřišel! ...*“ ¹⁵⁰ Proti tomu stojí vědci, alchymisté a mágové se svou kultivovanou mluvou plnou magické a vědecké terminologie. „*To není figurka, Kristýnko. To je homunkulus. Včera večer jsem jej přinesla z laboratoře.*“ ¹⁵¹

Termíny, které autor v textu použil, jsou na konci knihy vysvětleny. V některých povídkách jsou však vysvětlovány přímo, od čehož autor nakonec naštěstí upouští, neboť tím text spíše ztrácí.

Některé z povídek staví především na dialozích. Přímá řeč je oddělena klasickým způsobem, tedy odsazením a uvozovkami. Humorné situace, které jsou pro text typické, vznikají i v průběhu těchto rozhovorů.

„*Tak náhodou moc dobře vím, pane Třasořitka, že tady přechováváte malý dítě! Držíte ho ve sklepě a noste v takovém tom velkém proutěném koši. Je to nepřihlášená osoba a na todle sou předpisy! A to cárání po schodech, po nocích, když už všichni slušní lidi spí...*“

„*Ta to by stačilo, paní Klepáčková,*“ přerušil ji Theophrastus rozohněnou

¹⁴⁸ Ibid., s. 135.

¹⁴⁹ Viz. ukázka ²⁴.

¹⁵⁰ Ibid., s. 9.

¹⁵¹ Ibid., s. 25.

sousedku. „Žádné dítě tady není, to zaprvé, a pak,“ usmál se, „jak můžete vědět, že v noci chodím po chodbě, když jako každý slušný člověk už přeci dávno spíte?“¹⁵²

Jonáš Tokarský při vyprávění svých příběhů užívá převážně krátké věty, díky nimž dostávají větší spád. Krátké věty napomáhají gradaci ve vyhraněných situacích, nalezneme je však i v dialozích. Dlouhá podřadná souvětí, která se v textu příliš nevyskytují, užívá autor především v popisných pasážích, které se objevují hlavně na začátku jednotlivých příběhů. *Večer temněl a do šumění stromů se mísilo syčení plynových lamp, které se strašidelně rozsvěcovaly. Jejich nazelenalé světlo dopadalo jen na malý kousek ulice a lidé při chůzi přecházejíce z jednoho kužele světla do druhého vypadali jako duchové.*¹⁵³

Ač nám jazyk, který Tokarský ve svém debutu užil, připomíná černobílé filmy z první republiky, jedná se ve skutečnosti o jazyk moderní. Autor s ním dokáže „kouzlit“, i proto jsou jeho příběhy velice čtivé. *„Apa – apa – apage Sata – ata – ananas!“ bylo to jediný, co ze sebe stačila, bílá jako stěna, vypravit před tím, než se jí zatmělo před očima a zahučelo v uších. Pak už jen bez hlesu padla v mdlobách na vlastní práh, kde zůstala bez hnutí ležet. Athanas Mbonga, neboť tak se cizinec jmenoval, byl velmi udiven tím, že slyší své rodné jméno z úst ženy, kterou vidí prvně v životě...*¹⁵⁴

3.8 Kompozice

V knize *Alchymické dítě a jiné příběhy* nalezneme celkem sedm povídek, které na sebe nenavazují. Jmenovitě *Astrální souboj*, *Alchymické dítě*, *Trojice*, *Démon*, *Labor Feminae*, *Lampa*, *Obeah*. Těchto sedm příběhů spojuje přítomnost alchymie či magie, doba, ve které předpokládáme, že se odehrály, a typy postav. Povídky mají jednoduchý děj, jenž se odehrává v krátkém časovém úseku. Vystupuje tu menší počet postav, jejichž některé typy nalezneme skoro ve všech příbězích, například žena z lidu v zastoupení paní domácí (*Astrální souboj*, *Obeah*), uklízečky (*Labor Feminae*),

¹⁵² Ibid., s. 38.

¹⁵³ Ibid., s. 7.

¹⁵⁴ Ibid., s. 161.

posluhovačky (*Alchymické dítě*) apod., i díky nimž dochází v ději ke zvratu. Jako například v povídce s názvem *Labor Feminae*. Postavy se během děje charakterově nemění.¹⁵⁵

Jednotlivé příběhy mají vnitřní graficky členěnou strukturu. K tomuto textu užívá Jonáš Tokarský různé znaky spojené s okultními vědami: židovskou hvězdu, vesmírná tělesa, jako Slunce, hvězdu, Měsíc, ale i například květinu. Tyto malé kresby, které pocházejí od samotného autora knihy, rozdělují děj na místech, kdy dochází k výraznému posunu v čase či změně prostředí. Poté většinou následuje popis situace a prostředí, v němž jsme se ocitli. *O tři hodiny později odložil Theophrastus Třasořítka obě knihy, vstal a opět okénkem pozoroval dění ve filosofickém vejici...*¹⁵⁶

Názvy některých povídek stručně vystihují jejich děj. U jiných, které autor nazval podle jmen hlavních protagonistů, či tajemných sil, které se v textu vyskytují, není děj na první pohled zřejmý. Například u poslední povídky s názvem *Obeah*. Jedná se o africké náboženství, které uctívají obyvatelé území v poříčí Konga, je založené na magii a uctívání tajemné bytosti Ekpé. Tuto skutečnost však zná pouze zasvěcený čtenář a laik se ji z textu přímo nedozví. Ale stejně jako všechny ostatní pro nás neznámé termíny a názvy jsou na konci knihy vysvětleny.

3.9 Závěrem

*Na to, že jsem mnohými lidmi za podivína považován, jsem si již zvykl a nevadí mi to, protože toto označení není z jejich strany míněno zle. ... I když jsou postavy mých povídek členové tajných bratrstev či osamocení praktikanti hermetických věd, a přestože v příbězích nadpřirozené síly fungují, nejsou mé texty oslavou hermetismu. Nic v nich nefunguje tak, jak má, a nakonec je z toho všeho vesměs více škody než užitku. Ty příběhy jsou o deziluzi a o pádech vzdušných zámků, i když možná ne tak zcela, jak by čtenář mohl dnešní doby mohl očekávat.*¹⁵⁷

¹⁵⁵ Což jsou samozřejmě typické znaky pro povídku (prozaická epika).

¹⁵⁶ Ibid., s. 21.

¹⁵⁷ GREGOROVÁ, B. *Jonáš Tokarský: Viděl jsem jezinku, ale to je už hodně dávno* [online]. [cit. 5. března 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny.cz/02/70/55.html>>.

Takto odpověděl v rozhovoru, který se konal 6. března 2004, Jonáš Tokarský na otázku Bány Gregorové, zda se nebojí, že bude kvůli zvolenému tématu označován za podivína. Avšak touto volbou si, dle všeobecně panujícího názoru, zároveň zajistil i zájem čtenářů, neboť magie a alchymie jsou v dnešním světě, který ztratil již jakéhokoli tajemno, velmi oblíbené.

Jak jsme zmínili již v první kapitole, zaznamenala fantasy poslední dobou velké úspěchy. A to především díky filmovému zpracování *Pána prstenů* Johna Ronalda Reuela Tolkiena a *Harryho Pottera* Joanne Rowling, které k četbě přilákalo i mnoho dětí, jež o ni doposud zájem příliš neprojevovaly. Byly vytvořeny fantastické, překrásné světy a odvážní hrdinové, kteří jsou však z nějakého důvodu zranitelní. Díky tomu se s nimi mohou čtenáři snadněji ztotožnit. Harry Potter nemá rodiče a už jako v magii nezkušené dítě musí bojovat s temnými silami, a Frodo Pytlík je „pouhým“ půlčkem, který nikdy neopustil Hobitín a nyní má zachránit celou Středozem.

Sám Jonáš Tokarský však tímto filmovým ztvárněním nadšený není. *Nejsem velkým příznivcem filmů točených podle knihy, jelikož z nich bez výjimky dýchá touha přihřát si polívčičku na známém díle a nahrabat na něm peníze. Film nemá tytéž možnosti jako kniha, neponechává prostor fantazii, a tam musí divákovi vnucovat fantazii jeho tvůrců. ... Pán prstenů je .. dle mého názoru film vyloženě špatný. Zčásti je to proto, že tato kniha se do uspokojujivé filmové podoby převést nedá, zčásti kvůli snaze autorů o atraktivnost, takže souboje a bitvy, které jsou v Tolkienově vyprávění, ať si myslí kdo chce co chce, okrajovou záležitostí, se stali částmi děje, kterým byla věnována největší pozornost.*¹⁵⁸

Jako jednoho ze svých inspirátorů Tokarský uvádí německy píšícího spisovatele Gustava Meyrinka, působícího v minulém století, ke kterému bývá jeho dílo přirovnáváno. Meyrink se také zajímal o východní vědy, především o okultismus a historii a činnost tajných spolků, i jeho povídky jsou plné ironie a tajemna. K tomuto faktu se ve své recenzi *Alchymického dítěte* vyjádřil Filip Kirchner: *Připomeňme si ale známého spisovatele, taktéž zaangażovaného v okultních vědách, Gustava Meyringa, který také psal alchymické povídky, a které také nebyly zdaleka tak kvalitní jako jeho*

¹⁵⁸ GREGOROVÁ, B. *Jonáš Tokarský: Viděl jsem jezinku, ale to je už hodně dávno* [online]. [cit. 5. března 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny.cz/02/70/55.html>>.

stěžejní román. Takže třeba i Tokarský, pokud neustane ve svém snažení, stvoří po čase svého Golema.¹⁵⁹

Každá povídka Jonáše Tokarského staví na humorných situacích, ale pod povrchem jsou však skryta vážnější témata a fakta. V první s názvem *Astrální souboj* se setkáváme s větou, kterou ke konci textu vyřkne Imperátor poté, co se dozví o úmyslu pana Patricia Zajíčka opustit lóži. „*Jak chceš vzdorovat nástrahám světa jinak než všemocnými astrálními silami, jak jinak chceš řešit těžké problémy, jež před nás život staví, než za pomoci vševědoucích horoskopů?*“¹⁶⁰ Dostává se mu odpovědi: „*Já už si poradím, mocný Imperátore. Myslím, že to zvládnou.*“¹⁶¹ Je tu tedy postavena otázka, zda člověk opravdu potřebuje k životu jakoukoli magii (dokonce bychom sem mohli zařadit i jakékoli náboženství)? Nebo nám přináší spíše ztrátu svobody a problémy.

Jako hlavní otázku v druhé povídce *Alchymické dítě* vidíme zodpovědnost vědce za své pokusy. Alchymista Theophrastus Třasořitka zde totiž vytvoří homunkula, který by mu měl pomoci pochopit Mutus Liber.¹⁶² Avšak není schopen mu dát to, co potřebuje. Homunkula ale musí nakonec zničit, neboť se zraní, aby svého stvořitele zachránil. *Paracelsův spis mluvil jasně: „Pokud jest uměle vytvořená bytost, zrozená mocí Umění, zraněna, nelze ji léčiti, neboť jest odolná proti všem přípravkům spagyrickým. Sebe sama rovněž zhojiti nedokáže.*“¹⁶³

Jedna z nejpovedenějších je v pořadí třetí povídka s názvem *Trojice*, která začíná úryvkem z Matouše, zároveň se v textu vyskytují i různé citáty učenců. Jedná se o svatou trojici, k níž bratr Bernard vypočítal druhou trojici, ve které na místě Ježíše figuruje člověk. Pomocí této trojice bratr Bernard, bratr Antonius a otec Theodor ve velkém vyrábějí Duchy svaté, kteří se zjevují v podobě holubice a které za vysoké obnosy prodávají bohabojným katolíkům. Ale nakonec se jim všechno vymkne z rukou. Povídka je tedy kriticky zaměřena proti prodejnosti víry (tehdy velice oblíbenému prodeji odpustků), ale i směšné snaze teologické zákonitosti vypočítat a dokázat.

¹⁵⁹ *Vltava.cz* [online]. [cit. 10. dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www2.vltava.cz/store/GoodsID=SE00773248>>.

¹⁶⁰ *Ibid.*, s. 15.

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 15.

¹⁶² Latinská němá kniha, soubor alchymických vyobrazení bez doprovodného textu.

¹⁶³ *Ibid.*, s. 46.

Povídka *Démon* je vystavěna na záměně, kvůli které vznikne mnoho komických situací. Artepius Třas se kvůli své touze být obsluhován dostává dokonce do konfliktu se zákonem. Povídka je důkazem toho, že využívat kouzla k tomu, abychom si život zjednodušili či abychom mohli škodit jiným, se nevyplácí. ... *Najednou se před náma vobjevily jakýsi schody. Tlust'och na ně vlítnul a v tu chvíli ten Třas podkles v kolenou a tlust'och sebou seknul a sroloval ty schody až dolů. A ten Třas se najednou votočil a řek, jako by někdo stál vedle něho: „Tys ho shodil!“*¹⁶⁴

V *Labor Feminae* zaprvé nalezneme doklad starého rčení „Za vším hledej ženu“. Neboť stará uklízečka nejprve profesorovi Kozelkovi najde starou knihu alchymie, díky které je schopen vytvořit elixír, ten však pak nedopatřením zničí.

„Co se, proboha, stalo?“ vykřikl zdrceně.

„Já jsem jen chtěla utřít i ten stůl,“ pofňukávala uklízečka, „Ale za něco jsem zachytila hadrem a všechno to spadlo na zem,“ vyhrkla a dala se do usedavého pláče.

„Můj elixír,“ zvolal Amadeus Kozelka a vrhl se k tříšti skla u uklízeččiných nohou. Avšak stačil jen letmý pohyb ke zjištění, že vše je nenávratně ztraceno.“¹⁶⁵

Zadruhé dokazuje, jak dnešní svět lpí na penězích a to, co nepřinese nějaký výtěžek, je pro ni zcela bezcenné. I když se nakonec dozvídáme, že profesurovy pokusy tak bezcenné nebyly. *Dlaň se plní blyštivými zrníčky a on vidí stále další a další. Dokonce i některé střepy jsou potaženy drahocenným povlakem, tím zářivým Králem kovů.*¹⁶⁶

Povídka *Lampa*, která zpočátku vyznívá hrůzostrašně, má nečekanou pointu. Postavy žijící ve Hřbitovní ulici využívají médium Eulálii ke styku se záhrobím. Dojde však k nepředvídatelné situaci, Eulálie jim zemře. Proto si v novinách v inzerátech najdou nové médium, postiženého Lampu. Který však nakonec plní funkci rádia. Text je vystaven na bizarních situacích (svatba Lampy se Smrtí). Jakýkoli kontakt se záhrobím je zesměšněn a Lampa je i se svými neobyčejnými schopnostmi degradován na funkci obyčejného stroje, rádia.

Lampa sedí s pootevřenými ústy a z nic vychází tichá melodie.

„Je osm hodin,“ ozývá se Julius Nota, ukládaje zpět do kapsy své chromované cibule. „Do půl deváté vždy jen hrajou.“ *Vitalianus Vlaštovka kýve hlavou.*

„Za těchto okolností bych ovšem navrhoval uspořádat seanci hned zítra,“ ozývá

¹⁶⁴ Ibid., s. 103.

¹⁶⁵ Ibid., s. 130.

¹⁶⁶ Ibid., s. 131.

se Anastasius Trám. „V pět bude zápas, o který bych nerad přišel!“¹⁶⁷

Poslední povídka *Obeah* se od ostatních liší, protože zde užívaná magie pochází z Afriky. Jedná se o příběh studenta pocházejícího z afrického kmene, který cestou do Prahy ztratí svůj vzácný ochranný fetiš z krokodýla. Jeho náhradu hledá v místní ZOO v pavilonu plazů. Hlavním tématem je střet dvou odlišných světů, chlapce pocházejícího z afrických pralesů a našeho českého národa. V tomto srovnání není bohužel pro naši společnost příliš lichotivé.

„Já sem zaplatila! Ano!“ odpověděl Athanas Mbonga zlostně, neboť mu ředitelovo chování vadilo, a měl se k odchodu, ale ředitel jej uchopil za loket.

„Nikam! A ukažte vstupenku, když jste platil!“ řekl nesmlouvavě.

„Vy mu snad nevěříte?“ zahřměl za nimi velvyslancův hlas. Ředitel pustil Athanasův loket a oba se otočili.

„Ten mladík vám řekl, že zaplatil! Když mu nevěříte, mohl bych si myslet, že třeba nevěříte mně!“ vrčel velvyslanec a drtil v zubech doutník.¹⁶⁸

Debut Jonáše Tokarského byl čtenářskou společností i kritiky přijat velice kladně. I když například Filip Kirchner napsal: *Většina povídek je vystavěna kolem nápaditě nastylizované humorné postavy nebo situace, která se ale bohužel nijak nevyvíjí nebo je její případný dějový vývoj lehce odhadnutelný. Jednotlivé povídky tak připomínají roztomilé barevné obrázky, které se však autorovi nepodařilo rozpohybovat. ... Pokud by Tokarský publikoval v nějakém časopise pro čtenáře fantasy, patřila by tam jeho tvorby jistě k lepšímu průměru a dějová statičnost by šla odpustit. Pro případnou příští knižní publikaci by však své fantazie měl postavit na solidnější základ.*¹⁶⁹ I přesto si myslím, že se jedná o velice povedený debut, jehož přitažlivost stoupá hrou autora s jazykem, humornými situacemi i tématem. Jonáš Tokarský bude pro českou literární scénu jistě přínosem i v budoucnu.

¹⁶⁷ Ibid., s. 155.

¹⁶⁸ Ibid., s. 177.

¹⁶⁹ GREGOROVÁ, B. *Jonáš Tokarský: Viděl jsem jezinku, ale to je už hodně dávno* [online]. [cit. 5. března 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny.cz/02/70/55.html>>.

Martin Šmaus

(*1965, Zlín)

Spisovatel, nemocniční technik.

Vystudoval Elektrotechnickou fakultu ČVUT v Praze. Nyní pracuje jako technik v nemocnici. Je ženatý, má dvě děti a žije v Odrách.

Debutoval velmi úspěšnou knihou *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori)*.

Tvorba:

Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori) (Knižní klub, 2005, ISBN 80-242-1483-0)

Ocenění:

Magnesia Litera, Litera pro objev roku (2006)

Literární cena Knižního klubu (2004)

Nominace v kategorii Litera za prózu (2006)

Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori)

ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori)*. Praha: Knižní klub, 2005.

3108. publikace Knižního klubu

Odpovědný redaktor: Jakub Sedláček

Technický redaktor: David Dvořák

Návrh obálky: Ivan Brůha

Počet stran: 256

Úryvek

Jako by stál na rozcestí a měl si vybrat mezi dvěma cestami, mezi širokou, pohodlnou a vyšlapanou cestou, kterou vidí jeho oči, a úzkou a strmou cestu, těžkou, ale krásnou k zešílení, kterou vidí, když ty oči zavře... Jeho oči přeskakovaly mezi zívajícím futrálem a poničenými prsty, které udržely sekeru i řetězovou pilu, ale jinak už k ničemu nebyly, chvíli si je mnul, jako by z nich chtěl sedřít všechny ty zatvrdliny a boláky a znovu z nich vyčarovat ruce a prstíky, tak rychlé a hbité při čórkách. Tenkrát se ani ve skořápkách proti němu nikdo nechtěl postavit, takové míval prsty...

Kdyby se tak ty jeho prsty mohly znovu rozběhnout po hmatníku, jen proto, že je mu právě lehký u srdce nebo smutno na umření, kdyby tak v sobě našel sílu a odvahu, aby se vydal po té úzké a strmé a závratné cestě a stal se mizerným, ale svobodným degešem, jakým Dunkové odjakživa bývali, třeba by jedl i ty psy...

Ale vedle na posteli spí Anetka, jeho sluníčko, ztěžka oddechuje a pod šaty se jí vzdouvá břicho... Andrejko se zvedl a vyšel ven, chvíli stál pod hvězdami, poslouchal zvuky a šelesty a vdechoval opojnou vůni horké letní noci, a pak naposledy pohladil housličky a uložil je zpátky do pouzdra.

A možná se jen vymlouvá, možná je jen obyčejný posera a srab, když se té závratí bojí a vykašlat se na sestřičku a její břicho nedokáže...¹⁷⁰

4.1 Romská tematika

V dnešní době oficiální politické korektnosti a mezi občany nejen naší republiky rozšířené zášti vůči romské menšině je romská otázka velice ožehavým tématem. I proto způsobil debut Martina Šmause *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vodaři)* takový rozruch.

Navazuje na velkou románovou tradici, která za první republiky čerpala inspiraci v mýtické Podkarpatské Rusi. Zmiňme například Františka Křelinu a jeho fejetony z roku 1929. Ale ani dnešní spisovatelé nezhálejí. Z domácích uveďme například

¹⁷⁰ ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vodaři)*. Praha: Knižní klub, 2005, s. 187.

Horvátha Gejzu a jeho knihu *Trispras*¹⁷¹. Knihu plnou humoru, moudrosti a nostalgie po zaniklé romské pospolitosti. Autorovy vzpomínky se odehrávají (stejně jako část knihy *Děvčátko, rozdělej ohníček*) na Slovensku v romské osadě a líčí složité soužití Romů a „gádžů“. Snaží se pobavit, ale i zachytit obraz tradičního života komunity, vnitřních pravidel a nepsaných zákonů.

Ani zahraniční autoři však nezůstávají pozadu a my se setkáváme s dalšími texty věnovanými právě této tématice. Kniha *Čas cikánů*¹⁷² (v originále nazvaná *The Time of the Gypsies*, přeložila Silvie Prudká) od Michaela Stewarta pojednává o snaze komunistické vlády plně asimilovat Romy do naší společnosti. Kniha vypráví o skupince Romů, kteří se těmito tendencím vzepřeli a hájili svůj odlišný způsob života i svoje tradice. Tyto kulturní a sociální odlišnosti však v lidech vzbuzovaly nenávisť a nedůvěru k této menšině, která přetrvává dodnes.

Další kniha se věnuje Romům, kteří byli během druhé světové války uvězněni v koncentračním táboře v Letech u Písku. Jejich osudy ztvárnil Paul Polansky na stránkách knihy s názvem *Living Through It Twice/Dvakrát tím samým – Poems of the Romany Holocaust (1940 – 1997)/Básně o romském holocaustu (1940 – 1997)*¹⁷³. Nalezneme v ní autentické výpovědi Romů, kteří utrpení v tomto koncentračním táboře přežili. V české literatuře bývá tato kniha přirovnávána k *Životu s hvězdou*¹⁷⁴ Jiřího Weila či k *Černé lyře*¹⁷⁵ od Jiřího Koláře.

Romské zvyky a tradice jsou dnes i využívány (či spíše výstižněji zneužívány) pro komerční účely. Doložme to na příkladu knihy Lady Lorelei *Cikánské věštění*¹⁷⁶ (v originálu pod názvem *Gypsy fortunes*, z anglického originálu přeložila Eva Kalábová). Čtenář se může podle návodu v knize naučit věštit z karet, které jsou přiloženy. Toto vykládání osudu má, dle autorky, vést člověka k poznání budoucnosti, ale i zavést na cestu sebepoznání.

Texty s romskou tematikou vychází bohužel většinou převážně ve specializovaných nakladatelstvích. Například G plus G¹⁷⁷, které vzniklo roku 1995

¹⁷¹ GEJZA, H. *Trispras*. Praha: G plus G, 2006.

¹⁷² STEWART, M. *Čas cikánů*. Brno: Barrister & Principál, 2005.

¹⁷³ POLANSKY, P. *Living Through It Twice/Dvakrát tím samým – Poems of the Romany Holocaust (1940 – 1997)/Básně o romském holocaustu (1940 – 1997)*. Praha: G plus G, 1998.

¹⁷⁴ WEIL, J. *Život s hvězdou, Na střeše je Mendelsohn, Žalozpěv za 77 297 obětí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

¹⁷⁵ KOLÁŘ, J. *Černá lyra, Čas, Očitý svědek*. Praha: Mladá fronta, 1997.

¹⁷⁶ LORELEI, L. *Cikánské věštění*. Praha: Knižní klub, 2005.

¹⁷⁷ V nakladatelství G plus G vyšly například knihy:

GEJZA, H. *Trispras*. Praha: G plus G, 2006.

GLAZAR, R. *Treblinka, slovo jako z dětské říkanky*. Praha: G plus G, 2006.

v Praze. Věnuje se především textům o aktuálních společenských problémech (násilí na dětech, na etnických a národnostních skupinách, ...). Autory jsou většinou lidé, kteří se s těmito fenomény setkali na vlastní kůži. Rok po svém vzniku začalo G plus G vydávat i knihy pro děti a po roce 1998 i klasické literární žánry.

Jako další podobně zaměřené nakladatelství můžeme zmínit Barrister & Principal¹⁷⁸, Společnost pro odbornou literaturu, které vydává především učebnice pro střední a vysoké školy, knihy z českých a světových dějin, vícejazyčné obrazové publikace, průvodce se zaměřením na výtvarné umění a architekturu a původní i překladovou prózu a poezii včetně dětské literatury. Svou činnost zahájilo v Brně roku 1994. Z titulů zabývajících se romskou tematikou uvedme již výše zmíněnou knihu Michaela Stewarta *Čas cikánů (Time of the Gypsies)*.

4.2 Prostory

Martin Šmaus ve svém textu modeluje krajinu a historii lidí, jejichž životy jsou s ní spjaty. Příběh se odehrává na území České a Slovenské republiky. Vše začíná v malé cikánské¹⁷⁹ osadě blízko Vyšné Poljany na východě Slovenska. Pro hlavního hrdinu Andrejka Dunku toto místo představuje pocit bezpečí a je navždy spjato se vzpomínkami na maminku, od které byl násilím již jako čtyřletý odveden do Prahy. Do Poljany se vrací vždy, když mu hrozí nějaké nebezpečí. Ať už v kostelecké polepšovně či v Plzni, kde jsou v ohrožení i ti, které má rád.

Vrací se sem i přesto, že pro jeho rodinu tato osada v minulosti vždy bezpečí neznamenala. O tom se můžeme přesvědčit krátce po Andrejkově narození. Osada je napadena vesničany, kteří se přišli pomstít za ukradené koně. Jediný zákon, který tyto dvě odlišné společnosti ve vzájemných vztazích již mnoho desítek let uznávaly, bylo starozákonné „oko za oko, zub za zub“.

Bielčikovo hříbě v osadě nenašli, nenašli ani Deža, a tak aspoň zmlátili každého,

POLANSKY, P. *Living Through It Twice/Dvakrát tím samým – Poems of the Romany Holocaust (1940 – 1997)/ Básně o romském holocaustu (1940 – 1997)*. Praha: G plus G, 1998.

¹⁷⁸ Mezi další knihy, které vyšly v tomto nakladatelství zmiňme např.

BRENNER-WONSCHICKOVÁ, H. *Děvčata z pokoje 28*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2006.

¹⁷⁹ Název Cikáni užívám záměrně, neboť sám autor knihy *Děvčátko, rozdělěj ohníček* Romy takto nazývá.

kdo se jim připlerl do cesty, velkého i malého, sterého i mladého, bez milosti a do krve, protože pohár jejich trpělivosti přetekl.

*A bylo jim to málo. Jak tam stáli mezi chatrčemi, ještě v nich vařila krev a nakonec se rozhodli osadu vypálit. ... Když chlapi trochu vystřízlivěli, odtáhli zpátky do dědiny. V osadě po nich zůstaly cákance krve na dveřích a ranění skuhrající v blátě a také dva mrtví.*¹⁸⁰ Tento prostor je symbolem starých tradic a zvyků cikánských kmenů, návratu ke kořenům a života spjatého s přírodou. Snad proto Andrejka tak láká. Věří, že pouze tehdy, když se vrátí ke starým tradicím svého národa, bude opravdu šťastný.

Když byly Andrejkovi asi čtyři roky, jeho strýc Fero, který je, jak se později ukáže, ve skutečnosti jeho pravým biologickým otcem, ho odveze i přes nesouhlas matky Márie do Prahy. Zde ho nechá u rodiny Štefana a jeho ženy Idy. Ti ho zneužívají k žebrání. Týrají ho hladem a zimou jen proto, aby vypadal co nejhuř. To totiž dle jich slov na gadži¹⁸¹ platí. Malý chlapec brzy pochopí zákony nového prostředí. Velkoměsto (Most, Praha a Plzeň) zastupuje další prostor, který ovlivnil nejenom život samotného hlavního hrdiny, ale i celé jeho rodiny. Tu můžeme do jisté míry vnímat jako symbol celého romského etnika¹⁸².

Tato velká města symbolizují násilné vytržení Cikánů z kořenů tradic a zvyků, které se stále snaží zoufale zachovat. A i kvůli tomu vzniká mnoho sociálních a kulturních nedorozumění a konfliktů mezi Cikány a gadži. Obě společnosti nejsou schopny pochopit zvyklosti té druhé. Zároveň se již od začátku ukazuje, že tento prostor je pro život, který vedou Cikáni, zcela nevhodný. Během pár měsíců jsou například schopni zdevastovat dům i jeho okolí, protože na majetku nelpí a potřebují mít k sobě co nejbliže.

*Bourali panely mezi byty, aby k sousedům nemuseli přes chodbu, řezali trubky a pálili dveře, do sběrný odváželi okapy a plechy ze střechy, protože naposledy přšelo včera, a když někdo neuměl otevřít okno, rozbil ho, aby kouř mohl ven... Než skončilo léto, z domů zbyly jen holé očouzené panely, přes které bylo vidět skrz naskrz, a dírami po oknech profukoval vítr.*¹⁸³

¹⁸⁰ ŠMAUS, M. *Děvčátka, rozděluj ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vodaři)*. Praha: Knižní klub, 2005, s. 6.

¹⁸¹ Název gadžové (označení pro „bílé“) užívám záměrně, neboť sám autor je takto v knize *Děvčátka, rozděluj ohníček* nazývá.

¹⁸² Této problematice se budeme více věnovat v kapitole 4.4 Symbolika.

¹⁸³ *Ibid.*, s. 35.

Třetím typem prostoru, který se v tomto textu objevuje, je prostor uzavřený. Představuje ho polepšovna v Kostelci, vězení a dobříšský léčebný ústav. Ve všech třech se Andrejko ocitá díky nedorozumění, ne pouze vlastní vinou. Všechny pro něj kvůli své uzavřenosti znamenají omezení. I přesto jsou od sebe navzájem diametrálně odlišné. V kostelecké polepšovně se hlavní hrdina setkává s nepochopením a hlavně s lhostejností lidí. Vládne tu zákon silnějšího. Vychovatelé berou svoji práci pouze jako nutné zlo. A podle toho i se svými svěřenci zacházejí. Ponechávají je vlastnímu osudu. Právě odtud zamíří Andrejko poprvé zpátky do své rodné osady, kde hledá bezpečí u své maminky, kterou tu však už nenalezne.

*A najednou, k smrti unavený, stál mezi hromadami zčernalých a trouchnivějících prken a rezavých plechů, zarostlých lebedou, kopřivami a ostrými šlahouny ostružin, a bezradně se rozhlížel, protože nevěřil, že právě tady končí jeho dlouhá cesta, a nakonec si sedl na zem a rozplakal se. Už neměl sílu jít dál, už nebyla žádná střecha, pod kterou by se mohl schovat, ani člověk, kterému by na něm záleželo, nebyla žádná maminka. Hnízdo shořelo a naděje, mihotavé světýlko, které se před pár týdny rozsvítilo na blátivé oranici za plotem polepšovny a pak v plechové čekárně uprostřed polí, dohasínalo.*¹⁸⁴

Pomocnou ruku mu nabídne někdo jiný. Setkává se se starým Jurajem Bielčíkem, který se chlapce ujme. Dozvídá se o životě své rodiny v dobách, kdy ještě žili v osadě, a o osudu jeho doposud pro něj neznámé matky, která byla nalezena zavražděná. Hlavním podezřelým se stal jeho nevlastní otec, který pak beze stopy zmizel.

Do vězení se dostává Andrejko za údajnou vraždu gadži z lepší rodiny. Ve skutečnosti se však jednalo o sebeobranu, protože gadžové ho napadli kvůli tomu, že chodil s bílou dívkou Markétkou. Mrtvý měl vysoké společenské postavení, takže z mladého romského chlapce chtěli u soudu udělat exemplární případ. Vazbu snáší Andrejko velice těžce, příslovečnou poslední kapkou je však návštěva jeho milované Markétky. Ta mu přišla pouze oznámit, že si jejich společné dítě, o kterém doposud nevěděl, musí nechat vzít.

Andrejko se psychicky zhroutí a soudce ho raději posílá do dobřanské léčebny. Zde se setkává s různými osudy. Ať už s chlapci, kteří se tímto způsobem chtějí vyhnout základní vojenské službě, nebo s těmi, kterým zkušenost s ní zničila život (např. pianistovi během výcviku přerazili prsty, většinu z nich mu pak museli amputovat). I

¹⁸⁴ Ibid., s. 67.

zde se samozřejmě setkávají s lhostejností personálu. Ale nachází podporu u ostatních pacientů. Pro Andrejka se tento uzavřený pocit stává místem, které mu dává bezpečí.

*Andrejkův život se znovu zpomalil. Jako zbloudilá tramvaj, která po dlouhém drkotání po dlažbě našla ztracené koleje, jež vedly od ranního teploměru až po večerku, jídla, vizity i prášky spočítané do poslední minuty a do posledního drobečku, a když se to klukům nelíbilo, doktorka řekla, že to je kvůli nim, a všem, co se tady léčí, aby si ty koleje vypálili do hlavy, aby už dál nebloudili...*¹⁸⁵ Ale v momentě, kdy v roce 1989 padá v Československé republice komunistický režim, je z léčebny propuštěn a musí se chtě nechtě vydat na další cestu.

Skoro ve všech těchto prostorech se setkáváme se smrtí. V romské osadě u Poljany jsou zabity jeho dvě životní lásky, nejprve je zavražděna Andrejkova matka a o mnoho let později umírá na následky brutálního znásilnění i jeho láska Anetka, v Poljaně umírá osamocený Juraj Bielčík. Krátce po té, co do Prahy přijede celá rodina Dunků, navždy odchází starý Laco, jehož smrt symbolizuje konec starých romských tradic. V Mostě umírají při závalu v dole horníci, v Plzni při nehodě sestra Idi Majka a Andrejko v sebeobraně zabije gadžu. V léčebně spáchá sebevraždu slepý chlapec.

Tedy ani jeden prostor není pro Andrejka a jeho blízké bezpečný. V některých z nich se sice se smrtí nesetkáváme, ale ty jsou oproti tomu plné lidské lhostejnosti k osudu ostatních. Je přehlížena brutalita těch, kteří se řídí zákonem silnějšího. V žádném prostoru jako takovém nenachází Andrejko to, co hledá. Bezpečí, přátelství, lásku a klid může hlavní hrdina nalézt pouze v lidech, které potkává a které miluje.

4.3 Čas

V textu se vyskytuje jedna hlavní časová rovina, tedy chronologicky zobrazený život hlavního hrdiny Andrejka Dunky. Sledujeme jeho osudy od narození a opouštíme ho v momentu, kdy se jako dospělý vydává znovu na cestu. Nebo opět utíká? Tato hlavní rovina je dokreslována životními příběhy mnoha lidí, kteří v Andrejkově životě sehráli nějakou roli. *Malé Terezce zavřeli tátu, máma ji ze vzteku nad zpackaným životem tloukla, a jenom ti strýčkové, kteří za mámou chodili a občas se zastavili i u ní,*

¹⁸⁵ Ibid., s. 141.

*ti jediní na ni byli aspoň chvíličku hodní, i když to někdy dost bolelo ... A proto se začala toulat, a když už to nemohla vydržet, spolykala maminčiny prášky, a z léčebny ji pak přivezli sem, do děcáku, a ani potom nepřestala mít maminku ráda.*¹⁸⁶

Autor v textu zmiňuje i historické události, které ovlivnily život celé nejen romské společnosti. Například pronásledování Romů během druhé světové války a jejich utrpení ve vyhlazovacích táborech, kde jich zemřelo více než 220 tisíc (některé odhady uvádějí dokonce 800 tisíc obětí), což činí asi čtvrtinu až polovinu jejich předválečné populace. Tento fakt je však málo znám, neboť byl zastíněn mnohem vyšším počtem židovských obětí.

*Nejdřív je vozili po kraji a hledali nějakou rokli, kde by je mohli postřílet, ale nakonec je odvezli do sběrného tábora na břehu Tisy. Tam, v přeplněných a studených barácích mezi bažinami a mračny komárů, Dunkové poznali, co je to opravdová a ukrutná zima a hlad, štěnice, tyfus a těžká práce. ... Tam už neměli sílu zpívat, jajkat ani plakat steskem po domově, na palandách z nehoblovaných prken se přestali radovat, milovat i nenávidět, jejich oči vyhasínaly.*¹⁸⁷

V textu jsou využity také dobové reálie, díky kterým jsme schopni fikční děj zasadit do určité reálné doby. Ať už je to pád komunistického režimu, kontroverzní amnestie Václava Havla, díky které byli mimo jiné propuštěni nebezpeční Irmo, Marián, strýc Štefan a mnoho dalších.

4.4 Konflikt dvou společností

Text je vystavěn na konfliktu dvou zcela odlišných kultur a jejich neustálých střetů. Většina z těchto konfliktů vzniká pouze kvůli nepochopení a neznalosti druhé společnosti. Vše začíná už na východě Slovenska, kde gadžové okopávají a opatrují svá políčka, zahrádky, starají se o dobytek a domy, kdežto Cikáni žijí ze dne na den. Majetek je pro ně pouze přítěží, která jim brání si život užívat.

Peníze jsou pro ně tedy pouze prostředkem k relativně bezstarostnému životu. S tím souvisí i jejich vnímání práce, které se vyhýbají. Pilně pracují pouze s vidinou toho, že peníze dostanou ještě ten den. Nedostatek financí řeší převážně podle hesla:

¹⁸⁶ Ibid., s. 112.

¹⁸⁷ Ibid., s. 39.

„Čím víc dětí, tím víc peněz“. Neváží si ani majetku, který dostanou bezplatně od společnosti, což můžeme doložit na stavu budov, ve kterých jejich rodiny bydlí. S vnímáním potřebnosti majetku souvisí i jejich odlišné chápání času. My přemýšlíme o tom, co nás v budoucnosti čeká, kdežto Cikáni žijí dneškem. Čas berou pouze krátkodobě.

*A jednou uprostřed noci slyší sousedé pod nimi rachot, jako by se k nim někdo probourával a za půl hodiny už jim to nedalo a šli nahoru a tam Štefan krumpáčem páčil z podlahy prkna a štípal je do kamen, protože k ránu byla zima. A za týden, když vytrhal poslední prkna, vzal pilu a pustil se do trámů na půdě, ale zbytky krovu už neudržely tíhu střechy, trámy povolily a na chodník spadly první tašky, jeden komín se zřítíl a napříč posledním patrem se rozšklebila trhlina na dva prsty, že přes ni bylo vidět ven, a Štefan šel na národní výbor a křičel tam, jen ať gadžové zvednou zadky a jdou se podívat, kde jeho děti musí žít...*¹⁸⁸

Zvyky cikánské kultury jsou pro nás v mnohém nepochopitelné. Souvisí často se starými mýty. Důležité je pro ně úzké sepjetí s přírodou. I proto staří Cikáni těžce přijímali nové technické vymoženosti světa gadžů. *A ještě nebyli ani v půlce cesty, když se zvedl stařeček Laco a prodíral se ke dveřím, a že hned musí vystoupit, protože vlak jede moc rychle a on, jeho duše, mu nestačí...*¹⁸⁹ Toto chování starého Laca, kterého v textu vnímáme jako symbol cikánských tradic a starých časů, symbolizuje problematické přizpůsobení rychle se vyvíjejícího světa, kde už není pro staré mýty a přírodu místo.

Zarážející pro nás je i vztah cikánské komunity k domácímu násilí, které berou jako normální součást všednodenního života. *A jen takového chlapa, který dokázal zařvat na rozjívená děcka nebo do krve zmlátit svou ženu, brali jako chlapa. A jeho vlastní žena by mu vyčítala, že ji nemá rád, když ji nebije... A když Štefan začal vyvádět, opil se a rozmlátil nábytek nebo jim někde u sousedů, v cizím hnízdě pořídil dalšího brášku, ve chvíli, kdy by gadžové hned sháněli advokáta, Dunkové bývali na tatínka pyšní ...*¹⁹⁰ Muž v domácnosti vládne silnou rukou. O veškerých penězích, které ženy a děti vyžebrají, i o veškerých přídavicích na děti rozhoduje právě on. Značnou část těchto příjmů také hned propije, takže do rodiny se dostane minimální částka.

¹⁸⁸ Ibid., s. 18.

¹⁸⁹ Ibid., s. 30.

¹⁹⁰ Ibid., s. 102.

Velký rozdíl mezi oběma společnostmi je i v chápání pravdy. Gadžové chápou pravdu jako kategorii objektivní, kdežto pro Cikány je to vše, co je pro ně dobré a brzy tomu začnou také věřit. V textu je to ukázáno například na případech, kdy jsou chyceni při krádeži, jdou na úřad zařídit si vyšší přídatky na děti. I Andrejko na útěku uvěří, že ve vlaku, kde ho bez jízdenky přistihne průvodčí, s ním jede jeho maminka. Po té, co zjistí, že tomu tak ve skutečnosti není, je zdrcen.

Zajímavé je i cikánské vnímání smrti. *A posadili ho ke stolu, do ruky mu místo ohlávky dali kus provazu a najednou, aspoň na pár dní, zase měli k sobě blízko, seděli kolem stolu a tři dni a noci u Laca vártovali, chodili po špičkách a nikdo nezpíval ani se nezasmál, nalívali sebe i ztuhlého stařečka kořalkou, aby se mu dobře šlo po té jeho poslední cestě, a podle starého obyčeje vždycky ulili, aby si usmířili zemi, které chtěli stařečka svěřit...*¹⁹¹ Teprve po pár dnech starého Laca pohřbí.

Jak jsme už v úvodu této kapitoly naznačili, jsou mnohé zvyky romského národa pro nás nepochopitelné. A i proto stojí mezi Cikány a gadži pomyslná (někde už i dokonce reálná, viz případ z Matiční ulice v Ústí nad Labem) zeď, která je vystavěna z nepochopení a rozdílnosti a kterou ani jedna ze společností nechce odstranit. Čtenář se však o Cikánech z textu nic bližšího nedozví. Nevíme, odkud tito lidé a jejich tradice pocházejí, jakým životním řádem se řídí, jaké kulturní bohatství (kromě zmíněné hudby, koňského handlířství a schopnosti věštit z ruky) mají. I přesto můžeme náš pohled na tuto s námi žijící menšinu díky této knize přehodnotit.

4.5 Symbolika

V knize *Děvčátka, rozdělej ohníček (Na cikni na bari, čarav tro vođari)* je symbolika častá. V první řadě zmiňme samotnou rodinu Dunků. V textu ji můžeme vnímat jako zástupce celého romského národa. Tento fakt ale může vést k poněkud plochému vidění romské populace, neboť ne všechny romské rodiny se opravdu chovají podle „protiromských stereotypů“¹⁹², které jsou mezi námi v hojně míře rozšířeny (např. odmítání práce, zneužívání dětí k žebrání a jejich pořizování s vidinou vyšších sociálních příspěvků, propíjení veškerých peněz, ničení domů,

¹⁹¹ Ibid., s. 54.

¹⁹² SLÁMA, P. *Joj, mamó mamó....* Literární noviny, 2006, roč. 17, č. 17, str. 10.

kuplířství, krádeže, apod.). Myslím, že v tomto je tato kniha poněkud kontroverzní a na první pohled podporuje všeobecné mínění o Romech.

I samotné postavy plní funkci symbolů. Například starý Laco, který krátce po přestěhování celé rodiny Dunků z rodné osady u Vyšné Poljany do Prahy umírá, se stává symbolem původních Romů, jejich přírodního způsobu života a tradic. Jeho smrt znamená i odchod starých časů. *Všichni cítili, že se starým Lacem odcházejí i staré časy půlnočních ohňů, divokých koní, bosých nohou řapajících v blátě a loukoťových kol, pod kterými ubíhá země, zázračných nocí, ve kterých padají hvězdy, i nocí plných světla, kdy se měsíc kutálí po nebi jako bochník sýra a ve starých hájích kvete čarovné kvítí, i obyčejných nocí, kdy tma přikryje i gadžovské pole s bramborami a kapustou ... A do dveří, které pootevřel Miro a které pak rozkopl dokořán Marián s Irmem, se tlačil nový, dravý svět vystřelovacích nožů, dlažebních kostek a zmlácených důchodců, svět, ve kterém už nezbylo místo na dlouhé rozvážné pokuřování na prahu, hádání z ruky a teskný pláč pod hvězdami.*¹⁹³

Z předchozího úryvku vidíme, že starého Laca jako symbol minulosti vystřídali jiní. A to strýc Miro, který se živý jako kuplíř, a Andrejkovi bratřenci Marián a Irmo. Symbolizují „nový směr“, kterým se romská komunita¹⁹⁴ vydává. Zde již neplatí pravidlo, že se může krást z gadžovských políček, ale zároveň je zakázáno gadže vykrádat, či dokonce přepadnout a zbít.

Důležitá je i samotná romská řeč romani. Ve škole, během pobytu v polepšovně i v dětském domově ji nesmí Andrejko a jeho sourozenci používat, jinak jim hrozí trest. I tímto způsobem se je společnost snaží asimilovat a zbavit je posledních zbytků původní kultury a její jedinečnosti. Tato řeč také představuje rozdvojení v myšlení Cikánů. Kvůli tomu mají problémy např. ve škole, neboť cikánští školáci musí neustále překládat z romštiny do češtiny a naopak, což je značně zpomaluje. Důležité také je, že Cikáni svou řeč pomalu zapomínají, stejně jako své tradice.

Musíme zmínit i hlavní postavu Andrejka. Ten je symbolem hrdiny, který bojuje za lepší život. S jistou nadsázkou můžeme říct, že i za lepší svět. Je osamocený, nepatří ani do jedné společnosti, v nichž žije. Do gadžovské není přijat kvůli všeobecným předsudkům vůči romským spoluobčanům a jeho komunita ho odmítá kvůli jeho odlišným názorům na život, kvůli tomu, že se chce vrátit ke starým kořenům

¹⁹³ Ibid., s. 55.

¹⁹⁴ Samozřejmě se to netýká veškerých Romů.

a odmítá přijmout jejich nové zákony. Zároveň může být brán jako symbol Krista, nasvědčující tomu začátek textu, který je parafrází veršů *Evangelia podle Matouše* (více v kapitole 1.8 Umělecké prostředky).

Velice těsně je s Andrejkem svázán nejdůležitější symbol této knihy. A tím je cesta. Jak napsal v rozhovoru s Barborou Hartigovou sám autor: *Cikánské etnikum je v podstatě pořád na cestě – i dneska, byť přece jen jinak než dřív. A knížka je právě o té cestě, o pocitu svobody, o hledání, nacházení a ztrácení.*¹⁹⁵ I autorova „životní filozofie“ zní: *Být na cestě. Koukat dopředu a moc se neohlížet, i kdyby si člověk měl před sebou prorážet tmou bílou holí*¹⁹⁶. Andrejko často bývá přirovnáván k Odysseovi¹⁹⁷, který také podnikl strastiplnou cestu, aby se vrátil ke své rodině a byl šťastný. Ale na rozdíl od *Odyssey* se v Šmausově knize *Děvčátka, rozdělej ohníček* na konci katarze nedočkáme.

Andrejko se během svého strastiplného života třikrát ocitá ve své rodné vsi Poljaně, kde alespoň na chvíli prožívá pocity štěstí. Ty jsou ale vždy zničeny další osudovou ranou, která Andrejka donutí znovu se vydat na cestu. Ke konci knihy už čtenář ztrácí přehled o tom, co je útek, co návrat a co je cesta vpřed.

4.6 Umělecké prostředky

Text knihy *Děvčátka, rozdělej ohníček* je plný uměleckých prostředků. Již první slova textu jsou parafrází prvních veršů *Evangelia podle Matouše*:¹⁸ *Narození Ježíšovo se událo takto: Jeho matka Maria byla zasnoubena Josefovi, ale dříve, než se sešli, shledalo se, že počala z Ducha svatého.*¹⁹ *Její muž Josef byl spravedlivý a nechtěl ji vystavit hanbě; proto se rozhodl propustit ji potají.*¹⁹⁸ Šmausova kniha začíná slovy: *Andrejkova matka, krásná Mária, byla zasnoubena Dezideru Dunkovi z cikánské osady u Vyšné Poljany. Při svatbě, obřadu mangavipen, jim starý Laco Dunka svázal ruce šátkem a do dlaní jim nalil pálenku, aby navzájem vypili a stvrдили tak slib věrnosti, ale*

¹⁹⁵ HARTIGOVÁ, B. *Česko-romskou zed' v sobě máme všichni* [online]. [cit. 1. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/knihy/clanky.phtml?id=132444>>.

¹⁹⁶ *5minutov interview* [online]. [cit. 18. června 2006]. Dostupné na WWW: <www.knizni.klub.cz/hbo/cz/ctenari/literarni_kavarna/rozhovory/ctenari-home-literarni_kavarna-rozhovory-Smaus_LN.html>.

¹⁹⁷ SLÁMA, P. *Joj, mamó mamó....* Literární noviny, 2006, roč. 17, č. 17, str. 10.

¹⁹⁸ *Bible. Písmo svaté starého a nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1985, s. 11.

o svatební noci se shledalo, že Mária již počala a roste v ní nový život. Její muž byl spravedlivý a nechtěl rodinu vystavit posměchu a hanbě, a proto se rozhodl svou ženu a potom i sebe zabít.¹⁹⁹ Už samotná shoda jmen Kristovy a Andrejkovi matky tuto podobnost podtrhují.

V knize nalezneme také mnoho metafor a text díky nim a lyrickým popisům vyznívá velmi lyricky. ... *jak sedí ve vlaku, který navléká na šňůrku korálky nádraží, stanic a zastávek ...*²⁰⁰ *Ale hledejte klíč od dveří, které někdo vyvrátil z pantů, hledejte vlčí stopu v kamenné dlažbě, ptejte se větru, kam odletěla neklidná ptačí křídla ...*²⁰¹ Lyrické popisy jsou časté v pasážích, ve kterých autor popisuje okolní přírodu kolem Vyšné Poljany. Tvoří kontrast k popisům velkoměsta plného technických vymožeností, které Romové doposud neznali. V tomto srovnání se Praha (i ostatní velkoměsta) ukazuje jako nevhodná pro život romské rodiny. *Poprvé v životě viděl auta a davy lidí v ulicích, tramvaje, cinkající na zastávkách a křižovatkách, poprvé šel ulicí zadrátovanou trolejemi a nad hlavou mu sršely a přesakovaly jiskry ... Daleko zůstala osada a maminka s krásnýma uplakanýma očima, daleko zůstaly jiskřivé potůčky i zlaté listí čarokrásných hor.*²⁰²

Autor text staví i na častém opakování, hlavně stylistickém, motivického (cesta vlakem – tak se na začátku dostává hlavní hrdina do Prahy a na konci odjíždí do neznáma, housle, ...), ale nalezneme tu i příklady opakování dějového. Tímto prostředkem je také zdůrazněna opakovaná cesta Andrejka do Poljany. A do jisté míry i podobný osud Andrejka a jeho dcery Darjenky, protože oba přišli o maminku a tatínka a byli vesměs odkázáni na pomoc státu.

4.7 Jazyk

Stejně jako u jiných knih je řeč vypravěče psána spisovnou češtinou, kdežto v řeči postav se odráží jejich charakterové rysy, společenské postavení, psychické

¹⁹⁹ Ibid., s. 5.

²⁰⁰ Ibid., s. 143.

²⁰¹ Ibid., s. 85.

²⁰² Ibid., s. 11.

rozpoložení, věk a pohlaví. Setkáváme se u nich s obecnou češtinou, vulgarismy, s romštinou, rusínštinou, slovenštinou (obyvatelé ve Vyšné Poljaně) a ostravským dialektem. Nalezneme tu mnoho makaronských pasáží²⁰³. Na nich autor spolupracoval s romistkou Milenou Hübschmannovou²⁰⁴. Pasáže v romštině jsou většinou silně emocionálně vypjaté. Po větě v romani většinou následuje překlad, někdy však tento překlad není potřeba, neboť význam lze vyvodit z kontextu. *A teta zpívala, že ve snu viděla čtyři husy, somas me suneste, štare papiňenca... a nebyly to husy, ale děti, moje děti, Oda na papiňa, oda mire čhave... a děti seděly vedle cesty a jedly písek, protože nikoho nemají a mají hlas... Ola mire čhave, pro furmancos bešen, churđi poš jon chan, bo len ňiko nane ...*²⁰⁵

Časté je i využívání romské hudby. Vždyť samotný název knihy je inspirován stejnojmennou romskou písní *Na cikňi na bari, čarav tro vođori*. Autor písňové texty užívá záměrně. Zaprvé ho romská hudba fascinuje a zadruhé hraje v romské společnosti velmi důležitou roli. Setkáváme se tu hlavně se dvěma písňovými texty: již výše zmíněnou *Na cikňi na bari, čarav tro vođori* a *Joj mamó mamó*.

V textu jsou užitá velmi dlouhá složitá podřadná souvětí, která do textu přináší logickou strukturu. *A dneska se vrátí ta cikánka, řekla dětem hned prvního září, zatímco Anetka přešlapovala s maminkou před ředitelnu a čekala, až je soudružka laskavě přijme... a kdoví, kdo nosí do školy ty vši, říkala o týden později, krčila nos a upřeně se dívala na černočerné vlásy maličké Anetky a holčička se styděla a krčila se do lavice, aby nikdo neviděl slzy v jejích očích, aby tady, v téhle lavici a třídě vůbec nebyla.*²⁰⁶

Přímá řeč není v textu graficky oddělena uvozovkami či uvozena pomlčkou. Pouze u dialogů jsou jednotlivé výpovědi odsazeny. Pokud se jedná o monology, většinou splývají s textem (viz ukázka³⁶).

Kde je Jolanka?

Kde, kde ... u Mira.

²⁰³ Makaronismus – jazykový útvar, v textu se systematicky mísí dva jazyky, tímto způsobem byly skládány makaronské písně (např. staročeská žakovská píseň).

HRABÁK, J. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

²⁰⁴ PhDr. Milena Hübschmannová, romistka (10.7. 1933 – 9.9. 2005), věnovala svůj život sbírání romského folklóru (písní, příběhů, pohádek a zvyků). Mezi lety 1956 – 1967 pracovala v Českém rozhlasu a poté v Československé akademii věd, odkud ale musela odejít pro nesouhlas s asimilační politikou vůči Romům. Od roku 1982 vyučovala romštinu na Jazykové škole v Praze. O devět let později se stává profesorkou romistiky Indologického ústavu FF UK. Je např. spoluautorkou Romsko-českého, česko-romského slovníku, několika knih o Romech a zakladatelka časopisu *Romano Džaniben*. V roce 2005 tragicky zahynula při autonehodě v Jihoafrické republice.

²⁰⁵ ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vođari)*. Praha: Knižní klub, 2005, s. 114.

²⁰⁶ *Ibid.*, s. 115.

U Mira ... to je...?

*Jo ... a něřvi, Majka vedle spí po noční, ukázala teta na dveře a otočila se k němu zády.*²⁰⁷

Celkový slovník postav je značně zúžen. Vlastní výpovědi jsou mnohdy pouhá oslovení, vulgarismy, nadávky, což podporuje všeobecné mínění o nekultivovanosti Romů.

4.8 Kompozice

Text je složen z 32 kapitol, které jsou pouze očíslovány. Oddělují jednotlivé logické celky – ať už časové či prostorové. I samotné kapitoly jsou graficky rozčleněny v případech, že v ději dochází k výrazným změnám. Kapitoly chronologicky odpovídají životní cestě Andrejka Dunky. Jsou do nich vkládány i historické exkurzy. Například dopad druhé světové války na romskou společnost. Jednotlivé části těchto návratů do historie netvoří samostatnou kapitolu, jsou pouze graficky odděleny.²⁰⁸

Poslední a první kapitola souvisí s biblickou svatou rodinou, obě části mají blízkou souvislost s narozením spasitele Ježíše Krista. Tato parafráze není samozřejmě pouze náhodná, neboť víra je cestou²⁰⁹ a celá tato kniha je věnována právě životní cestě hlavního hrdiny. Závěr knihy zůstává otevřen, i proto není čtenáři dopřán šťastný konec a s ním i katarze.

*Ve chvíli, kdy Andrejko cloumal klikou vagonu a snažil se naskočit na schůdky, zaprášený ciferník na druhém nástupišti ukazoval pár minut po druhé hodině odpoledne. Byl čtvrtěk, dvacátého třetího prosince roku devatenáctistého devadesátého třetího po narození Krista.*²¹⁰

²⁰⁷ Ibid., s. 93.

²⁰⁸ Autor využívá tohoto grafického značení: * * *.

²⁰⁹ Více se této problematice budeme věnovat v kapitole 4.9 Závěrem.

²¹⁰ Ibid., s. 255.

4.9 Závěrem

*Tento příběh je napsaný z úžasu nad mizejícím světem koní a bryček, z opojení omamnou těžkou vůní horkých letních nocí, z úžasu nad barvami podzimních strání i teplem sálajícím z plamenů do rozevřených dlaní, z obdivu k lidem, kteří ještě nezapomněli, že také kdysi byli malí, a ještě dokážou hledat a snít.*²¹¹

Toto řekl autor Martin Šmaus o své knize *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro voďori)*. Společně s filmem Václava Petra *Marian*²¹² se jako jeden z mála autorů zabývá devastací romské populace. V dnešní době častých sporů a problematických vztahů s jakýmkoli menšinami (romská problematika je u nás velmi diskutované téma) působí tato kniha v naší republice trochu jako zjevení. Autor Romy nazývá již od počátku „Cikány“ a ukazuje jejich společnost se všemi jejími neřestmi (krádeže, incestní soužití, ničení majetku, zanedbávání dětí, nestálost, drogy, ...). Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že Martin Šmaus podporuje všeobecně rozšířené protiromské stereotypy, díky kterým vznikla mezi naší a romskou společností ona pomyslná zeď.

Avšak na druhé straně nám kniha představuje pro nás ne příliš známou kulturu, jejíž poznání nám pomůže zmenšit propast mezi oběma společnostmi. Autor v rozhovoru s Barborou Hartigovou uvedl: *První krok je určitě znalost a snaha o porozumění. Třeba ne souhlas, ale aspoň pochopení. Protože nic není černobílé a ta pomyslná zeď je stejně vysoká z obou stran. Pro nás je důležité vědět, že jsou Romové – Cikáni, kteří chtějí mít vzdělané děti, kteří se snaží odpoutat ze závislosti na sociálních dávkách a přistupovat k životu aspoň trochu tvořivě.*²¹³ Na případě Andrejka se nám autor snaží ukázat, jak těžké je toto osvobození se od tradičního romského života a závislosti na naší společnosti. A že tyto snahy jsou oběma společnostmi často spíše sabotovány než podporovány.

Zpočátku nám může připadat, že hlavním tématem této knihy je soužití „bílých“ občanů s problematickou romskou komunitou v České a Slovenské republice. Ale ve

²¹¹ *Desátým laureátem Literární ceny knižního klubu je Martin Šmaus* [online]. [cit. 25. listopadu 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.portalknihy.cz/index.php?action=view&id2=3560&PHPSESSID=17e0ae97226e521db2ab5ec696f9642e>>.

²¹² *Marian*, natočen 1996, hlavní roli hraje Radek Holub. Pojednává o romském chlapci, kterému společnost zajistila to „nejdůležitější“, tedy jídlo a bydlení, nebyla mu ale schopna nabídnout lásku, cit a porozumění. Díky tomu se *Marian* dostává až na dno.

²¹³ HARTIGOVÁ, B. *Česko-romskou zeď v sobě máme všichni* [online]. [cit. 1. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/knihy/clanky.phtml?id=132444>>.

skutečnosti je tomu jinak. To, že se hlavním hrdinou stal právě romský chlapec, není dle autora příliš důležité.²¹⁴ Přesto je pro tento text osamělý jedinec z minoritní společnosti ideální. Jeho život je spjatý s přírodou, své city prožívá vášnivě a v obou společnostech se svátá outsiderem. Autor se v této knize snaží především o to, podat obraz životní cesty jedince, kterého zcela nepřijala ani jedna ze dvou společností, v nichž žije a který se i přesto snaží najít osobní štěstí.

Stejně jako v knize Hany Andronikové *Zvuk slunečních hodin* nalezneme v tomto textu problematiku víry. Zde se však vyskytuje pouze jedno náboženství, a to křesťanství, s nímž se setkáváme již na prvních řádcích²¹⁵. I konec knihy se k tomuto tématu vrací. *Byl čtvrtek, dvacátého třetího prosince roku devatenáctistého devadesátého třetího po narození Krista.*²¹⁶ Tedy den před symbolickým znovuzrozením spasitele. Tuto skutečnost můžeme vnímat jako příslib lepších časů pro hlavního hrdinu, který musel opustit i posledního milovaného člověka, neboť jeho malá dcera Darjenka těžce onemocněla. A protože neměl peníze na zaplacení ošetření, je nucen ji nechat přede dveřmi pohotovosti a navždy ji opustit s nadějí, že takto jí zajistí lepší život.

Víra je často nazývána cestou a Andrejko, který jako malý od své maminky na rozloučenou dostává křížek – symbol křesťanství, se často vyptává, kdo to je vlastně Bůh a co je víra. Dostává se mu rozličných odpovědí. *Ech, synček môj ... Bóh veľiký milostivý, čo já viem ... tu, tam, ukázal kolem sebe a pak nahoru, netráp sa a spi...*²¹⁷ (Juraj Bielčík, Vyšná Poljana). *Nevím, řekl tiše, možná všude kolem nás, možná ho každý nosíme v sobě, každý jiného ... a možná vůbec není, tak vás to musíme učit ... dřív jsem to věděl, smál jsem se těm, kteří v tom také měli jasno, ale z druhé strany, protože jsem nechápal, proč klečí před obrazy a zapalují svíčky ... ale teď, když se ohlédnu zpátky ... najednou nevím ...*²¹⁸ (ředitel základní školy, Plzeň). *Kristus je cesta k bohu, ... to on na sebe vzal naše slabosti a hříchy, to on trpěl a zemřel na kříži, to on se za nás přimluví ... Naučená a tisíckrát opakovaná slova se ztrácela v ohromných*

²¹⁴ Že hlavní postava je Rom, není zase tak důležité. Je to částečně náhoda, částečně to vychází z mé osobní skutečnosti s Cikány a třeba i z mé fascinace cikánskou hudbou.

HARTIGOVÁ, B. *Česko-romskou zed' v sobě máme všichni* [online]. [cit. 1. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/knihy/clanky.phtml?id=132444>>.

²¹⁵ Již zmíněno v kapitole 4.6 Umělecké prostředky.

²¹⁶ ŠMAUS, M. *Děvčátka, rozdělej ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vođori)*. Praha: Knížní klub, 2005, s. 255.

²¹⁷ *Ibid.*, s. 77.

²¹⁸ *Ibid.*, s. 97.

prostorách...²¹⁹ (kněz, Praha). Já osobně však souhlasím s posledním vysvětlením, které se dozvídáme z úst pacienta dobrříšské léčebny Vaška: *Bůh je cesta, bůh je, když hledáš cestu... a není to jejich, ale tvoje cesta, a nikdo, rozumíš, nikdo nemá právo říct jediný slovo, když se ti ta cesta nelíbí, když chceš jít jinudy ... nebo když už nemůžeš jít dál ...*²²⁰. Tento výklad víry nám tedy dává možnost svobodně rozhodnout o vlastním osudu. Andrejko však veškerou víru v Boha ztrácí ve chvíli, kdy musí opustit svou milovanou, ale těžce nemocnou dceru. Neboť Bůh, ač za nás trpěl, nedokázal ochránit jeho nejbližší.

Kniha vzbudila rozporuplné reakce. V rozhovoru s Ondřejem Besperátem se k této problematice vyjádřil Martin Šmaus slovy: *Z gadžovského čtenářstva jsou zatím všechny reakce pozitivní. Navíc třeba u lidí, které potkávám denně v našem malém městě, vidím, jak kniha změnila jejich pohled na Romy. Určitě ve smyslu většího pochopení. ... Ze strany řekněme oficiálních romských kruhů a aktivistů jsem čekal i nervózní ohlasy. Protože to prostředí je nabité emocemi, takové si ho pamatuji od dětství. Ale zatím jsem zachytil jen jedno nepochopení a odmítnutí. Ostatní reakce pocházející z romského prostředí od lidí, kterých si z nejrůznějších důvodů vážím, mě potěšily.*²²¹ Při vyhlašování ceny Magnesia Litera, kategorie Objev roku 2006 řekl ke Šmausově knize moderátor Tomáš Hanák: *„Vaše knížka je tak krásná a dojemná, že jsem se od ní nemohl odtrhnout a přečetl jsem ji jedním dechem. A přiznávám, že ač chlap, chvílemi jsem měl oči plné slz... .“*²²² Odpovědný redaktor knihy Jakub Sedláček: *„Při práci nad touto mimořádnou knihou jsem měl občas profesionální problém – zůstat redaktorem a nesklouzávat stále do roviny zaujatého čtenáře hltajícího jednu stránku za druhou.“*²²³

Ale například Karel Oswald, který je mimochodem romského původu, se o této knize nevyjadřuje příliš pozitivně. Ve svém článku *Ještě jednou k románu Děvčátko, rozdělej ohníček*²²⁴ nesouhlasí především faktem, že je tato kniha literární veřejností

²¹⁹ Ibid., s. 250.

²²⁰ Ibid., s. 144.

²²¹ HARTIGOVÁ, B. *Česko-romskou zeď v sobě máme všichni* [online]. [cit. 1. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/knihy/clanky.phtml?id=132444>>.

²²² *Desátým laureátem Literární ceny knižního klubu je Martin Šmaus* [online]. [cit. 25. listopadu 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.portalknihy.cz/index.php?action=view&id2=3560&PHPSESSID=17e0ae97226e521db2ab5ec696f9642e>>.

²²³ *Desátým laureátem Literární ceny knižního klubu je Martin Šmaus* [online]. [cit. 25. listopadu 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.portalknihy.cz/index.php?action=view&id2=3560&PHPSESSID=17e0ae97226e521db2ab5ec696f9642e>>.

²²⁴ OSVALD, K. *Ještě jednou k románu Děvčátko, rozdělej ohníček* [online]. [cit. 12. února. 2007]. Dostupné na WWW: <http://romanohagos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=2232>.

označována za „první“ romský román. Ten by dle jeho názoru měl vystihovat charakteristický život Romů se všemi tradicemi, a to kladnými i zápornými. Toho se však v knize Martina Šmause nedočkáme, neboť informace, které se z textu dozvídáme, jsou značně zkreslené.²²⁵ Ani Jana Kabeláčová nachází v textu mnoho hrubých chyb. *Kniha svou tendencí opakovat, a to nejen stylisticky, ale i dějově, začne bohužel po chvíli čtení nudit. ... i autorův jazykový projev v češtině je poznamenán mnohým jazykovým klišé, ... přehnaným smyslem pro detail při popisu prostředí či v přirovnáních, přehnaným používáním zdrobnělin (housličky jajkaly, soplánek, ...), jakousi kýčovitostí při líčení milostných scén, které se svou jednoduchostí a patosem podobají spíše výjevům z červené knihovny.*²²⁶

Mnoho čtenářů by mohlo brát rodinu Dunků jako prototyp klasické romské rodiny, v čemž vidím nebezpečí této knihy. Mohla by prohloubit všeobecné negativní mínění o životě romského národa. Přesto nesmíme upřít autorovi výběr ideálního hrdiny, jehož pohnutý osud nenechá chladného snad žádného z nás. Mohl vybrat jedince z jakékoli jiné menšiny, avšak sociální rozdíly mezi naší a romskou společností jsou asi nejmarkantnější. I přes tyto sporné body považuji prvotinu Martina Šmause za velice zdařilou.

²²⁵ Je však samozřejmě pouze věcí autora, který příběh zvolí, text je stále pouze fikcí.

²²⁶ KABELÁČKOVÁ, J. *Děvčátko, rozdělej ohníček. Poněkud naivní sonda do života česko-slovenských Romů* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=2120>.

Závěr

Vznikl fenomén „Spisovatel na jeden rok“ nebo „na jednu dobu“. Zacílený zájem se vrhne někam a určitý autor a většinou jeden jeho nebo její text se stane snobskou záležitostí. „Tohleto musíte znát.“ Paradoxně, aspoň v intelektuálním prostředí Prahy a možná i jiných měst začaly fungovat jednorochní fenomény typu Petra Hůlová. *Paměť mojí babičce*. Hůlová zaplní celý prostor. Mluví se o tom. Najednou vyjdou dvě desítky recenzí, protože každý má potřebu se s tím potýkat. A zároveň zájem rychle opadne. Je to asi kvůli tomu, že se ten text přece jen ukáže módní snobskou záležitostí a že vám umožní napsat ještě další recenzi, ale těžko napsat diplomovou práci, která by se věnovala jen interpretaci tohoto textu.²²⁷

Tato slova docenta Karlovy university Petra Bílka mě, jak jsem již uvedla v úvodu, inspirovala při výběru tématu mé diplomové práce. Zajímalo mě, zda jsou noví autoři opravdu jen „krátkodobou záležitostí“ a píšou jen s vidinou společenské prestiže, nebo jsou schopni svými díly zaujmou i následující generace. Co se týká „snobství“, projevuje se, dle mého názoru, především mezi studenty a lidmi hlouběji zasvěcenými do literatury. K obyčejnému čtenáři se články v odborných publikacích většinou nedostanou, proto nemohou jeho volbu příliš ovlivnit. Snad pouze reklamy v různých populárních neliterárních časopisech mají na tyto čtenáře vliv.

Teoretický text, ze kterého jsem vycházela při samotné interpretaci jednotlivých knih, je *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu* od Petra A. Bílka, a především jedna z kapitol s názvem *Časoprostor*.²²⁸ Obě tyto důležité součásti textu (čas i prostor) mají svoji nenahraditelnou funkci. Zároveň jsou úzce propojeny. *Prostor, obdobně jako čas literárního díla, nabízí prvek propojenosti a vnímateli se tedy jeví jako element potenciálně blízký příčinné propojenosti zobrazovaného světa textu. ... Vztah prostoru k času je komplementární: buď jeden způsob propojenosti podporuje druhý, nebo stojí v opozici. Možný a v praxi poměrně častý je i případ, že buď časová, anebo prostorová propojenost textu je potlačena či nevystupuje explicitně na povrch. ... Oba elementy jsou ovšem přirozeně propojené.*²²⁹

²²⁷ BÍLEK, P. *Literatura se stala terčem mediální manipulace* [online]. [cit. 16. dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2004/9/17/art19741.html>>.

²²⁸ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003, s. 152 – 159.

²²⁹ *Ibid.*, s. 157.

Hana Androniková, Petra Hůlová, Jonáš Tokarský, Martin Šmaus. Jména, která se v poslední době často objevují v literárních časopisech, na přednáškách renomovaných vysokoškolských profesorů i seminářích pro bohemisty. Tato jména spojuje soutěž Magnesia Litera a jedna z jejích kategorií Litera za objev roku.

Po rozboru těchto čtyř děl: *Zvuk slunečních hodin*, *Paměť mojí babičce*, *Alchymické dítě a jiné povídky* a *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikři na bari, čarav tro vođari)* jsme došli k závěru, že každý z autorů má samozřejmě jiný vypravěčský styl, používá jinou slovní zásobu, využívá i jiný literární žánr a volí různá témata. Ta tvoří opravdu široké spektrum. Setkáváme se s osudy lidí během druhé světové války, kteří zažili holocaust, seznamujeme se se třemi generacemi mongolských žen a jejich problémy, fantasy-povídkami plnými nečekaného humoru a romským chlapcem, jehož život je nekonečná pouť plná nejrůznějších překážek.

Z pohledu Genettových kategorií trvání se v debutech Hany Andronikové, Petry Hůlové i Martina Šmause objevuje tzv. sumarizace²³⁰, neboť se jedná o vyprávění celých životních příběhů. U Jonáše Tokarského se spíše setkáváme s tzv. scénou, kde vyprávění jako by přebíralo vyprávěcí techniku dramatu. Její realizací je většinou dialog postav a/nebo krátká akce či čin.

Co se týká problematiky prostoru, ta je u všech čtyř debutu podobná, neboť, jak napsal sám autor Petr A. Bílek, *prostor zobrazeného světa nemůže být nikdy kompletní, dostatečně zaplněný. Proto je při vnímání prostoru běžná zkušenost s prázdnými místy, mezerami či místy nedoučenosti. ... Zaplňování prázdných prostorových míst, dané potřebou kompletnosti a kompatibilitosti, o něž si prostor říká, má tedy zřetelnější tendenci k vnitřnětextovému odkazování, které přichází ke slovu vždy, kdy není potřeba kompletnosti a kompatibilitosti uspokojena odkazováním mimetickým.*²³¹

Důležitou roli v textu hrají i postavy.²³² Petr A. Bílek uvádí dva hypotetické póly. Na jednom konci „reálný“ hlavní hrdina, který je charakterizován vlastním jménem i atributy, které k němu máme přiřazené na základě našich znalostí (historických, kulturních či dobově sociologických), na druhé straně hrdina, který nemá

²³⁰ Sumarizace, resumé, shrnutí: čas diskursu (čas, který zabere čtení o jisté události) je kratší než čas příběhu (příběh přesazený zpět do roviny „aktuálního světa“).

Ibid., s. 154.

²³¹ S mimetickým odkazováním se setkáváme především u realistických románů.

Ibid., s. 158 – 159.

²³² Ibid., s. 160 – 163.

žádné vztahy k aktuálnímu světu. Samozřejmě je téměř nemožné vytvořit postavu, která by zcela odpovídala jednomu z pólů, proto se většina z nich pohybuje mezi těmito extrémy.

Ve všech zmíněných debutech se vyskytují postavy blížící se první zmíněné možnosti. Autoři se snažili vytvořit „reálného“ člověka, který se z nejrůznějších důvodů velmi těžko začleňuje do soudobé společnosti a stává se proto outsiderem. Okolí se k němu proto staví s nedůvěrou, někdy se ho dokonce snaží zlomit. U Jonáše Tokarského se setkáváme si s postavami tíhnoucími k druhému protipólu. Jmenujme například demony, duchy a jiné nadpřirozené bytosti, které se nevyznačují lidskou fyziologií či mentalitou.

Druhým možným dělením postav je „individualita“ a „zástupná funkce“. Uvedme například Andrejka Dunku z knihy *Děvčátka, rozdělěj ohníček (Na cikňi na bari, čarav tro vodori)*. Hlavního hrdinu můžeme vnímat jako jedince. Ale zároveň, a tak je většinou také vnímán, jako zástupce celého romského etnika. V jeho roli se může ocitnout kterýkoli jiný Rom. Podobné je to i u Petry Hůlové a Hany Androníkové.

U Jonáše Tokarského je zařazení postav obtížnější. I z důvodu zvoleného tématu. Zařazení nadpřirozených bytostí je, dle mého názoru, irelevantní, neboť pouze dokresluje situaci, ve které se hlavní hrdinové ocitli. Ostatní postavy jsou pak charakterizovány především pomocí jmen. Zároveň však každý hrdina zastupuje typ lidí, například domovnice, sloužící apod., mají většinou velmi podobné povahové rysy. Hlavní hrdiny, mágy a alchymisty, bychom však zařadili mezi zástupce individualistů.

Další, co všechny debutanty spojuje, je například otázka víry, ke které se autoři a jejich postavy vyjadřují různě. Hana Androníková i Martin Šmaus před nás staví otázky, kde je Bůh, který je ten pravý, zda je vůbec možné v dnešní době věřit. Petra Hůlová ukazuje vztah mladých lidí k jakémukoli náboženství či rituálům. A Jonáš Tokarský? Ten ukazuje církev, tedy zástupce Boha na zemi, v kritickém světle.

Všechna výše zmíněná díla se samozřejmě setkávají s různými kritikami. Nejvíce kritizovaná je však Petra Hůlová, která je zároveň i nejproduktivnější z dosavadních vítězů Litery za objev roku. U mnoha kritiků i čtenářů však prvotní nadšení z jejích knih opadlo. Snad i proto autorka alespoň částečně změnila svůj styl.

Zbývá tři autoři jsou kritiky označováni jako nadějní spisovatelé. Jejich prvotiny se setkaly převážně s kladnou kritikou (literárních vědců a kritiků i obyčejných čtenářů).

Na rozdíl od Petry Hůlové však není jejich knižní produkce tak obsáhlá, většina z nich prozatím vydala pouze svoji debutovou knihu.

Abychom mohli posoudit, zda-li jsou tito debutanti schopni obstát v konkurenčním boji na poli české literatury, musíme jejich díla nechat prověřit časem. Pokud o ně budou čtenáři jevit zájem i za pár let, teprve tehdy můžeme s jistotou říct: *„Tito autoři nejsou spisovatelé pouze na jeden rok!“*

Literatura

Primární literatura

ANDRONIKOVÁ, H. *Zvuk slunečních hodin*. Praha: Knižní klub, 2001.

HŮLOVÁ, P. *Paměť mojí babičce*. Praha: Torst, 2002.

ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozdělej ohníček (Na cikni na bari, čarav tro voďori)*.
Praha: Knižní klub, 2005.

TOKARSKÝ, J. *Alchymické dítě a jiné povídky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003.

Sekundární literatura

Antisemitismus [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus>>.

BALAŠTÍK, M. *Je pro mě těžký napsat knihu o současnejch Čechách*. Host, 2006, roč. 22, č. 02.

BALAŠTÍK, M. *Ženy by neměly lyžovat...* Host, 2002, roč. 18, č. 10, s. 30 – 32.

Bible. Písmo svaté starého a nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 1985.

BÍLEK, P. *Literatura se stala terčem mediální manipulace* [online]. [cit. 16. dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2004/9/17/art19741.html>>.

BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003.

Desátým laureátem Literární ceny knižního klubu je Martin Šmaus [online]. [cit. 25. listopadu 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.portalknihy.cz/index.php?action=view&id2=3560&PHPSESSID=17e0ae97226e521db2ab5ec696f9642e>>.

FALTÝNEK, V. *Petra Hůlová a šalebné vábení úspěchu* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.radio.cz/cz/clanek/38879>>.

Feminismus [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Feminismus>>.

GILK, E. *Andronikova – 2 metakriticky a graficky* [online]. [cit. 10. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.aluze.cz/2003_01/andronikova.php>.

GREGOROVÁ, B. *Jonáš Tokarský: Viděl jsem jezinku, ale to je už hodně dávno* [online]. [cit. 5. března 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.novinky>>.

[cz/02/70/55.html](http://www.centrum.cz/02/70/55.html)>.

HANUŠKA, P., NOVOTNÝ, V. *Česká literatura ve zkratce*. Praha: Brána, 2001.

HARTIGOVÁ, B. *Česko-romskou zed' v sobě máme všichni* [online]. [cit. 1. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/knihy/clanky.phtml?id=132444>>.

HAUSER, M. *Jak se v posledních třinácti letech změnilo postavení a funkce české literatury?*. Host, 2003, roč.19, č. 06.

HORÁK, O. *Druhá světová válka zůstává tématem* [online]. [cit. 10. prosince 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.cs-magazin.com/2005-05/view.php?article=articles/cs050529.htm>>.

HORÁK, O. *Nad knihou: S životy v podpaží* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/kultura/nad-knihou---s-zivoty-v-podpazi_3257_qv4hj.html>.

HRABÁK, J. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

HRTANEM, P. *Co s tím sklem...* Host, 2005, roč. 21, č. 01, s. 15.

KABELÁČKOVÁ, J. *Děvčátko, rozdělej ohníček. Poněkud naivní sonda do života česko-slovenských Romů* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=2120>.

KLUSÁKOVÁ, J. *Petra Hůlová nejen o romantice v Mongolsku* [online]. [cit. 24. května 2006]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozhlas.cz/izurnal/publhostrz/zprava/204342>>.

KMENTOVÁ, J. *Petra Hůlová: Paměť mojí babičce. Poznámky k četbě* [online]. [cit. 8. března 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty9_hulova>.

KOLÁŘOVÁ, K. *Pán prstenů a bájná Středozem*. MF DNES, 2002, roč. 8, č 306 , s. E/6 – 7.

KOPÁČ, R. *Pokaždé píšu od nuly. Rozhovor s Petrou Hůlovou* [online]. [cit. 8. března 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.czlit.cz/main.php?pageid=4&news_id=490&position=22>.

KOTRLA, P. *Překvapení se odkládá* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozhlas.cz/kultura/portal/zprava/69294>>.

LJUBKOVÁ, M. *Hůlová, Petra: Přes matný sklo, recenze* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.livres.cz/clanek.asp?polozkaID=16377>>.

- MAINX, O.: *Hvězdářka Androniková*. Host, 2003, roč. 19, č. 5, s. 17 – 19.
- MACHALA, L. *Literární bludiště*. Praha: Brána, 2001.
- OSVALD, K. *Ještě jednou k románu Děvčátko, rozdělej ohníček* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <<http://romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id=clanek=2232>>.
- Ottova encyklopedie A – Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004.
- PAPOUŠEK, V. *Postavení a funkce současné literatury*. Host, 2003, roč.19, č. 06.
- PENÁŠ, J. *Červená knihovna s polevou* [online]. [cit. 12. února 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.tydenika2.cz/?mode=art&id=13448>>.
- Portál české literatury. Andronikova Hana* [online]. [cit. 30. května 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.czlit.cz/main.php?pageid=34&author_id=28&PHPSESSID=f5f48838c2a8a27a9e3670206fce1fec>.
- PRATCHETT, T. *Fantasy. Encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 1998.
- SLAMA, P. *Joj, mamó mamó....* Literární noviny, 2006, roč. 17.
- ŠEDIVCOVÁ, J. *Na knize o Romech Martina Šmause spolupracovala i Milena Hübschmannová* [online]. [cit. 30. července 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2005_0659>.
- TRÁVNÍČEK, J. *Příběh je mrtev? Schizmata a dilemata moderní prózy*. Brno: Host, 2003.
- VANĚK, P. *Odkrytá tajemství třípokoje* [online]. [cit. 1. března 2007]. Dostupné na WWW: <<http://iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=20287>>.
- Vltava.cz* [online]. [cit. 10. dubna 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www2.vltava.cz/store/GoodsDetail.asp?sCGoodsID=SE00773248>>.
- WELLEK, R., WARREN, A. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996.
- Zpochybňování holocaustu* [online]. [cit. 10. května 2006]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zpochyb%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD_holocaustu>.
- 5minutov interview* [online]. [cit. 18. června 2006]. Dostupné na WWW: <http://www.knizniklub.cz/jnp/cz/ctenari/literarni_kavarna/rozhovory/ctenari-home-literarni_kavarna-rozhovory-Smaus_LN.html?cookieCheck=true>.